

• БУХГАЛТЕР КУТУБХОНАСИ •

БУХГАЛТЕРИЯ ҲИСОБИ ВА УНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ

2

СОЛИҚЛАР ВА ХАБАРЛАРИ
БОЖХОНА

Бухгалтерия ҳисоби ва унинг хусусиятлари

2-қисм

«Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси» нашриёт уйи
Тошкент — 1999

Тузувчилар

В. С. Беганов, Д. И. Шаулов, У. Т. Кан

Таҳрир кенгаши:

Раис

В. С. Беганов, А. М. Мурадов,
 Ж. Х. Абдуллаев, М. М. Цернер,
 Э. Ф. Гадоев, Д. И. Шаулов,
 У. Т. Кан, Л. П. Югай

Б 97

Бухгалтерия ҳисоби ва унинг хусусиятлари:
2-қисм // Тузувчилар: В. С. Беганов, Д. И. Шаулов, У. Т. Кан;
Таҳрир кенгаши: В. С. Беганов (раис) ва бошқ. — Т.: «Иқтисодинёт ва ҳуқуқ дунёси», 1999. — 256 бет.

Муайян молиявий операцияларни ақс эттириш тартибини бошқарувчи меъёрий ҳужжатлар жорий этилишини муносабат билан ишарибосиб чиқарилган намуналарни қайта ишлаш зарурати етилади. Ушбу намунадан мақсад — бухгалтерия ҳисоби тизимиши, корхоналар раҳбарлари ва бош бухгалтерлари олдига қўйиш ва вазифаларни ҳал этиш учун бухгалтерия операцияларини ўтказиш қоидаларини тушунарли шаклда кенга ёритишдир.

Муаллифлар бухгалтерия ҳисоби бўйича таълимий ва йўл-йўриқ материаллари мажмушини тавсиялар кўринишида тушунарли шаклда баёишганлар.

Бироқ муаллифлар яна бир марта таъкидлайдиларки, мазкур материаллар тавсия бериш ва таълимий тусда бўлиб, меъёрий ҳужжатлар ҳисобланмайд.

Муаллифлар ушбу маълумот берувчи қўлланмани тайёрлашда яна широк эътибор барча кишиларга мишиадорчилик билдирадилар.

11465

СЕРТИФИКАТ
 № 11465

ББК 65.052

58-§. Корхонада унинг ўзида ишлаб чиқарилган ярим тайёр маҳсулотлар ҳисобини юритиш*

Корхонанинг ўзида ишлаб чиқарилган ярим тайёр маҳсулотларнинг бухгалтерия ҳисоби «Ўзида ишлаб чиқарган ярим тайёр маҳсулотлар» деган 21-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ шундай маҳсулотлар ҳисобини алоҳида юритувчи корхоналарда уларнинг ўзлари ишлаб чиқарган ярим тайёр маҳсулотлар мавжудлиги ва ҳаракати турғунлиги маълумотларни умумлаштириши учун мулккайдирган. Хусусан, мазкур ҳисобварақда корхона ишлаб чиқарган (ишлаб чиқариш таркиби тузилмасида) қуйидаги ярим тайёр маҳсулотлар қайта этилиши мумкин: қора металлургияда — қайта ишлов берилмаган чуқун; резина sanoatida — хом резина ва сими; қимё sanoatida и азотли ўғит комбинатларида — сульфат кислотаси; туқимачилик sanoatida — қаламчи ҳамда хом маго ва бонкалар.

Бонка корхоналарида бундай бонкалар тугалланмаган ишлаб чиқариш таркибидан, яъни «Асосий ишлаб чиқариш» деган 20-ҳисобварақда қайта этилади.

«Ўзи ишлаб чиқарган ярим тайёр маҳсулотлар» деган 21-ҳисобварақнинг дебет қисмида «Асосий ишлаб чиқариш» деган 20-ҳисобварақ билан корреспонденцияда ярим тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқариш билан боғлиқ харажатлар акс эттирилади. «Ўзи ишлаб чиқарган ярим тайёр маҳсулотлар» деган 21-ҳисобварақнинг кредити бўйича кейинчалик қайта ишланган учун берилган («Асосий ишлаб чиқариш» деган 20-ҳисобварақ билан корреспонденцияда) ва бонка корхоналарга соғилган («Маҳсулот (ишлар, хизматлар) соғилиши» деган 46-ҳисобварақ билан корреспонденцияда) ярим тайёр маҳсулотлар қиймати акс эттирилади.

«Ўзи ишлаб чиқарган ярим тайёр маҳсулотлар» деган 21-ҳисобварақ бўйича тахлилчи ҳисоб ярим тайёр маҳсулотлар сақланадиган жойлар ва уларнинг алоҳида номлари (тури, пани, ҳажми ва бонкалар)га кура юритилади.

* 1-5 - §лар 1 қисмида берилган.

59-§. Корхонад ёрдамчи ишлаб чиқарини бўйича харажатлар ҳисобини юритиш тартиби

Ёрдамчи ишлаб чиқарини харажатларининг бухгалтерия ҳисоби «Ёрдамчи ишлаб чиқаринлар» деган 23-ҳисобварақда юритилади. Бу ҳисобварақ корхонанинг асосий ишлаб чиқарини ё асосий фаолияти учун ёрдамчи ҳисобланадиган ишлаб чиқарини харажатлари туғрилидаги маълумотларни умумлаштириш учун мулккаланган. Хусусан, мазкур ҳисобварақда қўйиладиган таъмиловчи ишлаб чиқарини харажатлари ҳисобини юритишда фойдаланилади:

- энергиянинг ҳар хил турлари (электр энергияси, буғ, газ, ҳаво ва бошқалар) билан хизмат кўрсатиш;
- транспорт хизматлари кўрсатиш;
- асосий воситаларни таъмирлаш;
- асбоб-ускуналар, штамплар, эҳтиёт қисмлар, қурилишбон деталлар, конструкциялар тайёрлаш ёхуд қурилиш материалларини бойитиш (асосан қурилиш корхоналарида);
- тош, шавал, кум ва бошқа поруда материалларни қазиб олиш;
- ёғоч тайёрлаш, тахта тишиш;
- қилиқ ёқ хўжалиқи маҳсулотларини тузлаш, қуритиш ва консервлани (асосан савдо корхоналарида) ва бошқалар.

«Ёрдамчи ишлаб чиқаринлар» деган 23-ҳисобварақнинг дебет қисмида маҳсулот ишлаб чиқарини, ишлар бажарини ва хизматлар кўрсатиши билан бевосита бўлиқ бўлган туғридан-туғри харажатлар, шунингдек ёрдамчи ишлаб чиқаринларни бонқарини ҳамда уларга хизмат кўрсатиш билан бўлиқ бевосита чиқимлар ва сифатсиз маҳсулот бракка чиқарилишини билан бўлиқ йўқотинлар аке эштирилади. Бевосита маҳсулот ишлаб чиқарини, ишлар бажарини ва хизматлар кўрсатиши билан бўлиқ туғридан-туғри харажатлар ишлаб чиқарини захиралари, ходимларга иш

ҳақиқатдан ва бошқалар ҳисоби юритилмаган ҳисобварақлар кредитидан «Ёрдамчи ишлаб чиқаришлар» деган 23-ҳисобвараққа ҳисобдан ўчирилади. Ёрдамчи ишлаб чиқаришларни бошқариш ва уларга хизмат кўрсатиш билан боғлиқ билвосита харажатлар «Умумишлаб чиқариш харажатлари» деган 25-ҳисобварақдан «Ёрдамчи ишлаб чиқаришлар» деган 23-ҳисобвараққа ҳисобдан ўчирилади. Агар мақсадга мувофиқ бўлса, ишлаб чиқаришга хизмат кўрсатиш чикимлари ҳисоб-китоби бевосита «Ёрдамчи ишлаб чиқаришлар» деган 23-ҳисобварақда юритилиши мумкин (бунда улар дастлаб «Умумишлаб чиқариш харажатлари» деган 25-ҳисобварақда тўнланмайди). Брак сабаб бўлган йўқотишлар «Ишлаб чиқаришдаги брак» деган 28-ҳисобварақнинг кредит қисмидан «Ёрдамчи ишлаб чиқаришлар» деган 23-ҳисобвараққа ҳисобдан ўчирилади.

«Ёрдамчи ишлаб чиқаришлар» деган 23-ҳисобварақнинг кредити бўйича тугал ишлаб чиқарилган маҳсулот, бажаришган ишлар ва кўрсатишган хизматлар ҳақиқий таннархининг суммалари аке эътирилади. Бу суммалар «Ёрдамчи ишлаб чиқаришлар» деган 23-ҳисобварақдан қуйидаги ҳисобварақлар дебетига ҳисобдан ўчирилади:

- 20 «Асосий ишлаб чиқариш» – асосий ишлаб чиқаришга ёки асосий фаоллиг турига маҳсулот (ишлар, хизматлар) берилганда;
- 46 «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) соғинаши» – бонка (чет) корхоналар учун ишлар бажаришганда ва хизматлар кўрсатишганда;
- 37 «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) ишлаб чиқариш» – ишлаб чиқариш харажатлари ва бошқалар ҳисобини юритиш учун мазкур ҳисобварақдан фойдаланишганда.

«Ёрдамчи ишлаб чиқаришлар» деган 23-ҳисобварақ бўйича ой охиридаги қолдиқ тугалланмаган ишлаб чиқариш қийматини кўрсатади.

«Ёрдамчи ишлаб чиқаришлар» деган 23-ҳисобварақ бўйича таҳлилий ҳисоб ишлаб чиқариш турларига қўра юритилади.

60-§. Корхонада умумишлаб чиқарини харажатларининг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби

Ҳисобварақлар режасига мувофиқ умумишлаб чиқарини харажатларининг бухгалтерия ҳисоби «Умумишлаб чиқарини харажатлари» деган 25-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ корхонанинг асосий ва ёрдамчи ишлаб чиқаришларига хизмат кўрсатиши харажатлари туғрисидаги маълумотларни умумлаштириши учун мўлжалланган. Хусусан, мазкур ҳисобварақда қуйидаги харажатлар аке эътирилиши мумкин:

- машина ва ускуналарни саклаш ҳамда улардан фойдаланиши чикимлари;
- асосий ишлаб чиқарини воситаларини тўлиқ тиклаш учун амортизация ажратмалари ҳамда уларни ремонт қилиши харажатлари;
- ишлаб чиқарини мол-мулкни суғурта қилиши харажатлари;
- ишлаб чиқарини биноларини иситиши, ёритиши ва саклаши харажатлари;
- ишлаб чиқарини бинолари, машина ва ускуналар ҳамда ишлаб чиқаришда фойдаланилувчи бошқа ижарага олинган воситалар учун ижара ҳақи;
- ишлаб чиқаринига хизмат кўрсатиши билан банд бўлган ишлаб чиқарувчи ходимларга иш ҳақи тўлаши;
- шунга ухлаш мақсадлардаги бошқа харажатлар.

Умумишлаб чиқарини харажатлари ишлаб чиқарини захиралари, ходимларга иш ҳақи тўлаши бўйича ҳисоб-китоблар ва бошқалар ҳисоби юритилган ҳисобварақларнинг кредит қисмидан олиб «Умумишлаб чиқарини харажатлари» деган 25-ҳисобварақда аке эътирилади. «Умумишлаб чиқарини харажатлари» деган 25-ҳисобварақда ҳисобга олинган харажатлар «Асосий ишлаб чиқарини» деган 20-ҳисобварақ ва «Ёрдамчи ишлаб чиқарини» деган 23-ҳисобварақнинг дебети а ҳисобдан учирилади.

Умуминиҳаб чиқариш харажатларининг ҳисоби алоҳида юритиладиган объектлар ўртасида тақсимлаш тартиби тегишли меъёрий ҳужжатларда аке эътирилган.

«Умуминиҳаб чиқариш харажатлари» деган 25-ҳисобварақнинг тахлилий ҳисоби корхонанинг алоҳида бўлишмалари ва харажатлар моддалари бўйича юритилади.

61-§. Давр харажатларининг бухгалтерия ҳисоби юригини тартиби

Давр харажатларининг бухгалтерия ҳисоби «Давр харажатлари» деган 26-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ бевоҳита ишлаб чиқариш жараёни билан боғлиқ бўлмаган бошқарув ҳамда ҳужалик харажатлари тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириши учун мўлжалланган. Хусусан, мазкур ҳисобварақда қуйидаги харажатлар аке эътиришини мумкин:

- бошқарув ходимлари меҳнатига ҳақ тўлаш;
- бошқарув ходимларини ижтимоий суғурталаш учун ажратмалар;
- корхона ва унинг таркибий бўлишмалари бошқарув ашиарати ходимларига маош тўлаш, улар фаолияти учун моддий-техникавий ва транспорт хизматлари кўрсатиш, шу жумладан хизмат енгил автотранспортини сақлаш харажатлари ҳамда хизмат сафарларига боринда шахсий енгил автомобиллардан фойдаланишга учун компенсациялар (белгиланган меъёрлар доирасида ва ундан ортик);
- корхона ва унинг таркибий бўлишмаларида ишлаб чиқаришнинг ташиқил этиши ва бошқариш харажатлари;
- бошқаришнинг техник воситалари, алоқа узеллари, оғоҳ этиш воситалари, ҳисоблаш марказлари ва бошқаришнинг ишлаб чиқаришга алоқаси йўқ бошқа техник воситаларини сақлаш ҳамда уларга хизмат кўрсатиш харажатлари;
- маъмурий мақсадлардаги асосий воситалар (бино, иншоотлар ва бошқалар)ни сақлаш ҳамда таъмир-

лани харажатлари, шунингдек уларга доир амортизация ажратмалари;

- вазирликлар, идоралар, уюшмалар, концернлар, шунингдек давлат ва хўжалик бошқарувиининг бошқа органлари бошқарув амбаративини сақлашга ажратмалар;

- корхонаининг итгалар жадвалида у ёки бу функционал хизматлар кўзда тутилмаган ҳолларда ишлаб чиқаришни бошқариш бўйинча бошқа (чет) ташиқлотлар кўрсатадиган хизматлар ҳақини тулаш;

- бошқарув ходимларининг хизмат сафарлари учун белгиланган меъёрлар доирасида ва ундан ортик харажатлар;

- белгиланган меъёрлар доирасидаги ва ундан ортадиган вакиллик харажатлари;

- хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқаришлар ва хўжаликларини сақлаш харажатлари (умумий овқатланиш корхоналарига хоналарини текшига бериб туриш, коммунал хизматлар кийматиини тулаш ва бошқалар);

- табиатини муҳофаза қилиш мақсадиарида ташиқил этилган ҳамда бевосита ишлаб чиқариш жараёнига алоқадор бўлмаган фондларини сақлаш ва улардан фойдаланишга доир жорий харажатлар, жумладан инфлясионтиривчи моддаларини атроф муҳитга йўл қўйиш мумкин бўлган эн юқори меъёрлар доирасида ва ундан ортик миқдорда чиқариш (ташиқил);

- бевосита ишлаб чиқариш жараёнига дахлдор бўлмаган мол-мулкни ва ходимларини мажбурий су-сурталани;

- ходимларини тайёрлаш ва қайта тайёрлаш харажатлари;

- қонунларда кўзда тутилган, шичиларини ишга қабул қилиш билан боғлиқ харажатлар;

- асосий фондлар сифатида қашталантирилишга талаб қилинмайдиган даражада ишлаб чиқаришни тайёрлаш, узлаштириш ва ривожлантиришга йўнал-

тирилувчи, ишлаб чиқарини тусидаги харажатлар, шу жумладан туркум қилиб ёки оммавий ишлаб чиқаринига мўлжалланмаган маҳсулот ишлаб чиқаринини тайёрлаш ва узлаштирини харажатлари;

▪ технологияни ва ишлаб чиқарини ташкил этилишини такомиллаштирини, шунингдек маҳсулот сифатини яхшилаш, унинг ишончлилигини, чидамлилигини ва бошқа фойдаланиш хусусиятларини ошириши билан боғлиқ бўлган, ишлаб чиқарини жараёнида амалга ошириладиган ноқаниғал тусидаги харажатлар;

▪ тажрибавий-экспериментал ишларни олиб бориши, ихтиролар ҳамда рационализаторлик таклифлари бўйича моделлар ва намуналарни тайёрлаш, синовдан ўтказиши билан боғлиқ бўлган ишлаб чиқарини тусидаги ихтирочилик ва рационаллаштирини йўналишидаги; ихтирочилик ва рационализаторлик бўйича кўргазма ҳамда кўриклар, танловлар, сертификатлашлар ва бошқа тадбирлар ташкил қилини; муаллифлик тақдирлашларини тўлаш билан боғлиқ ва бошқа харажатлар;

▪ маҳсулотни сотишга доир харажатлар, шу жумладан уни ўраб бўлган, сақлаш, жунатини нуқтига етказиши, транспорт воситаларига юклани (фақат мазкур чиқимларни харидорлар маҳсулот пархидан ташқари тўлайдиган ҳолатлар бундан мустасно), тасдиқланган меъёрлар доирасида ва ундан ортиқ ҳажмда реклама қилини, хусусан кўргазмалар, ярмаркаларда қатнашини харажатлари; контрактлар, битимлар ва бошқа ҳужжатларга мувофиқ бевоқиф харидорларга ёки воситачи ташкилотларга берилган ҳамда қайтарилишни талаб қилинмайдиган товар намуналарининг қиймати ва шунга ўхшаш бошқа харажатлар (ЎзР Молия вазирлигининг 68-сон ва ЎзР ДСҚнинг 96-88-сон, 1996 йил 31 октябрдаги қўнма хати); сотув бозорларини урганиш ҳамда товарини бозор сари ҳаракати билан боғлиқ бўлган,

белгиланган меъёрлар доирасидаги ва ундан ортиқ харажатлар (маркетинг харажатлари):

- бошқа соғувлар билан боғлиқ, юқорида айтиб ўтилмаган бошқа харажатлар;

- туркумли ва оммавий тарзда ишлаб чиқариладиган маҳсулотнинг янги турларини ишлаб чиқаришга тайёрлаш ҳамда технологик жарасиларни ўзлаштириш харажатлари;

- янги корхоналар, ишлаб чиқаришлар, цехлар, агрегатларни ўзлаштириш, жумладан машина ва механизмларнинг айрим турларини алоҳида синовдан ўтказиш ҳамда ўрнатиш-созлаш (монтаж) ишлари сифатини текшириш мақсадида алоҳида турдаги машина-ускуналар ва техник қурilmаларни комплекс тарзда (салт юритиб) ишлаб кўриш харажатлари;

- машина-ускуналарни етказиб берувчи заводлар ёки уларнинг тоширини ақра нхтисолаштирилган корхоналар амалия оширадиган ўрнатиш-созлаш (шефмонтаж) ишлари;

- кон қазини тармоқларида тайёрларлик ишларига доир харажатлар, агар улар капитал харажатлар бўлмаса (яъни агар асосий фондлар сифатида капиталлаштирилмаса);

- янги корхоналар, ишлаб чиқариш линиялари, заводларни ривожлантириш (такмиллантириш) харажатлари;

- қуриладиган корхона дирекциясини (маъмурий харажатлар), агар дирекция бўлмаса, техник назорат туруҳини сақлаш харажатлари, шунингдек янги корхона ва объектларни фойдаланишга қабул қилиш билан боғлиқ харажатлар;

- янги ишла тушириладиган корхонада ишлаш учун ходимлар тайёрлаш харажатлари;

- дойиҳалар ва қурилиш монтаж ишларидаги камчиликларни, шунингдек ускуналар объект ҳузурдаги оморга ташлаётганда юз берган шикастланишларни бартараф этишга доир харажатлар, заплани-

дан сақловчи қонлама кўчини оқибатида машина-укуналарни текшириши (киселларга ажратиш) чикимлари ҳамда шунга ўхшаш бошқа харажатлар товар етказиб бериши ва ишлар бажариши шартларини бузган корхоналар ҳисобидан қонланади. Бундай қондан мазкур харажатлар товар етказиб берувчи ёки камчилик, шикастланиши ёхуд зарар кўрилиши учун масъул бошқа корхоналар ҳисобидан қонлангани мумкин бўлмаган даражада амалга оширилади.

- илмий-тадқиқот, тажриба-конструкторлик ишларини олиб бориши, хом ашё ва материалларнинг янги турларини яратиши, ишлаб чиқаришнинг қайта жиҳозлаш билан боғлиқ бўлган, янги технологияларни барпо этиши ҳамда қўлланилаётганларнинг такомиллаштириши, шунингдек маҳсулот сифатини яхшилаш харажатлари;

- бошқарув тизими ва воситаларини яратиши ҳамда такомиллаштириши харажатлари;

- қонунда кўзда тутилган ҳолларда мажбурий бекор туриши вақти ёки камроқ ҳақ тўланадиган ишлар бажарилгани учун ҳақ тўлаш;

- меҳнат қобилияти вақтинча йўқотилган ҳолларда қонунда белгиланган тартибда амалда иш ҳақи олишича бериладиган қўшимча тўловлар;

- бошқа корхона ва ташкилотлардан муайян муддат давомида аввалчи иш жойидаги лавозим маоши сақланган ҳолда ишга жойлантирилган (қонунга мувофиқ), шунингдек вақтинча бошқа лавозимда ишлаётган ходимларга тўланадиган маошдаги фарқ;

- ишчиларга уларнинг асосий иш жойларидан тўланадиган, корхона ва ташкилотларнинг ишчи ҳамда мутахассисларига улар ишлаб чиқаришидан ажралган ҳолда малака ошириши ва ходимларни қайта тайёрлаш тизимида ўқиётган даврида тўланадиган иш ҳақи;

- ишлаб чиқаришга алоқаси йўқ ходимларга (бошқарув ашарати ва бошқалар) амалдаги қонуларга мувофиқ кўп йил ишлагани учун тўланадиган бир мар-

сотиб олиши ва бошқа ижтимоий эҳтиёжлар учун фойсиз қарзлар (ссудалар);

- жамоавий шартнома бўйича ходимларга, жумладан болаларни тарбиялаётган аёлларга қўшимча равишда (қонунда қўзда тутилганидан ортиқ) берилган таътиллар ҳақини тўлаш, ходимнинг оила аъзолари таътилдан фойдаланиши жойига бориши ва у ердан қайтиши учун йўл ҳақи тўлаш. Қошунга мувофиқ, бола икки ёшга тулганига қадар уни парвартиладиган юзасидан ҳар ойда нафақа тўлаш харажатлари (ЎзР Молия вазирлигининг 68-сон ва ЎзР ДСҚнинг 96-88-сон 1996 йил 31 октябрдан қўшма хати);

- пенсияларга устамалар, пенсияга чиқаётган меҳнат фахрийларига бир марта тўланадиган нафақалар;

- нарх-наво ошishi муносабати билан Ўзбекистон Республикаси Хукуматининг қарорларига қўра даромадларни индексациядан ҳажмларидан ортиқ тўланадиган компенсациялар, ошхона, буфет ва профилакторийларда овқатланиши қиймати қимматланиши муносабати билан компенсация ёки таомларни имтиёзли нархларда ёхуд бевул бериши (қонунларда қўзда тутилган ходимларнинг айрим тоифалари учун махсус овқатланишдан ташқари).

- ходимларнинг иш жойига умумий фойдаланишдаги транспортда, махсус маршрутларда, идорага қарашли транспортда келиши ҳақини тўлаш;

- корхонадаги умумий овқатланиш учун ёрдамчи хўжаликлар ишлаб чиқарадиган ёки корхона ходимларига берадиган маҳсулот (ишлар, хизматлар) нархларидаги фарқ;

- даволаниши ва дам олиши учун йўланмалар, экскурсия ва саёҳатлар, спорт секциялари, туғараклар, клублардаги машғулотлар, маданий-гомона ҳамда жисмоний тарбия (спорт) тадбирларига бориш, обуна бўлиши ҳамда ходимлар шахсан фойдаланиши учун товарлар ҳақини тўлаш ва шуни ухшаш бошқа тўловлар;

- корхона ва таъкилотлар қайта таъкилот этилиши, ходимлар ва ишгадилар сони қисқариши муносабати билан шундан бушайдаган ходимларга туловлар;
- бекор қилинган ишлаб чиқариш буюртмалари буйича харажатлар;
- консервацияланган ишлаб чиқариш қувватлари ва объектларни сақлаш харажатлари (бошқа манбалар ҳисобидан қопланадиган харажатлар бушдан мустафо);
- ишлаб чиқариш захиралари ва тайёр маҳсулотни қайта баҳолаш натижасида белгиланган меъёрлар доирасидаги ва шундан ортиқ йуқотинилар,
- идишларга доир операциялар буйича қурилган зарар;
- суд чиқимлари;
- бошқа корхоналар, шунинидек алоҳида шахслар билан ҳисоб-китоблар буйича шубҳали қарзлардан қурилаган зарар. Шубҳали қарзлар суммаси қонунларга мувофиқ резервляниши керак;
- давво муддати тушган дебитторлик қарзларнинг ҳамда ундирилиши пореал бўлган бошқа қарзларнинг ҳисобдан чиқариш натижасидаги зарарлар;
- аввалги йилларда бажарилган операциялар буйича ҳисобот йилида аниқланган зарарлар;
- табиий офатлар натижасида юз берган, компенсациядан маъдданган арзимас йуқотинилар (ишлаб чиқариш захиралари, тайёр буюмлар ва бошқа моддий бойликлар йуқ бўлиб кетиши ҳамда шундан чиқини, ишлаб чиқариш тўхтаб қолиши натижасидаги йуқотинилар ва бошқалар), жумладан табиий офатлар оқибатларининг олдини олиши ёки уларни тушатиши билан боғлиқ харажатлар;
- экстремал шарт-шароит оқибатидаги ёнғин, авария ва бошқа фавқулодда вазиятлар натижасида қурилаган, компенсацияланмайдиган арзимас зарарлар;
- соғлидан ёки оғтироф этилган жарималар, пенялар, бурдсизлик тулови (неустойкалар) ҳамда хўжалик шартномалари шартларини бузганлик учун (жумладан товар етказиб берувчилар ва де-

биторларнинг айби билан) бошқа турдаги жазо чоралари, шунингдек етказилган зарар ўрнини қондан харажатлари;

- бозорда яккаҳоким (монопол) мавқеини эгаллаган хўжалик юритувчи субъектлар рўйхатига киритилган корхоналар маҳсулоти нархларининг ошириб юбориш натижасида асоссиз фойда олингани учун жарима ва пенялар;

- солиқ қонунларини бузганлик учун жарима ва пенялар (ЎзР Молия вазирлигининг 68-сон ва ЎзР ДСҚнинг 96-88-сон 1996 йил 31 октябрдаги қўшма хати);

- айбдорлари аниқланмаган ёки зарур суммаларни айбдор томон ҳисобидан тўлатишнинг имкони бўлмаган ҳолларда талон-тароҳ билан боғлиқ зарарлар;

- корхонанинг асосий воситалари ва бошқа мол-мулкнинг сотишдан қўрилган зарар;

- банк хизматлари учун ҳақ тўлаш;

- бюджетга мажбурий тўловлар, қонунда белгиланган тартибда бюджетдан ташқари фондларга тўланадиган солиқлар, йиғимлар, ажратмалар (ЎзР Молия вазирлигининг 22-сон ва ЎзР ДСҚнинг 97-54-сон 1997 йил 15 майдаги қўшма хати);

- экология, соғломлаштириш ва бошқа хайрия фондларига (агар бу фондлар юридик шахс сифатида рўйхатга олинган бўлса), маданият, халқ таълими, соғлиқни сақлаш, ижтимоий таъминот, жисмоний тарбия ва спорт корхоналари, муассасалари ва таъкилотларига бадаллар (ЎзР Молия вазирлигининг 68-сон ва ЎзР ДСҚнинг 96-88-сон 1996 йил 31 октябрдаги қўшма хати).

«Давр харажатлари» деган 26-ҳисобвараққа қуйидаги илова ҳисобварақлар жорий этилади:

- сотиш харажатлари (савдо таъкилотлари учун) — «Муомала чиқимлари»;

- маъмурий харажатлар;

- бошқа умумхўжалик ва операция харажатлари;

- келажакда солиққа тортиладиган базадан чиқариб ташланадиган ҳисобот даври харажатлари.

«ДАВР ХАРАЖАТЛАРИ ХИСОБИНИ ЮРТИНИ» 15-КАЙ, ШОМА СИ

Ташкилотнинг ҳисоб молдари	Ҳисоблар қарғанишнинг 26-ҳисоблар дебтаги бўлиши							Бошқа жўр- ивтордерлар нинг сумма	Ой учун жамий	Кредит бўйича ой учун оборот			
	02 05 10 12 13 23 69 70 76 N N N N												
	02	05	10	12	13	23	69				70	76	N
1. Соғлиқ харажатлари													
— Молия харажатлари													
— Ин ҳақи тулали харажатлари													
— Ҳажимовий ажратилар учун харажатлар													
— Асосий воситалар ва номоддий активлар амортизацияси													
— Бошқа харажатлар													
2. Маъмурий шикматлар													
— Молия харажатлари													
— Ин ҳақи тулали харажатлари													
— Ҳажимовий ажратилар учун харажатлар													
— Асосий воситалар ва номоддий активлар амортизацияси													
— Бошқа харажатлар													
3. Бошқа умумхўжалик ва оқибатнинг шикматлари													
— Молия харажатлари													
— Ин ҳақи тулали харажатлари													
— Ҳажимовий ажратилар учун харажатлар													
— Асосий воситалар ва номоддий активлар амортизацияси													
— Бошқа харажатлар													
4. Қалажак ҳисобга торилганини олдани чикриб ташланган													
— Молия харажатлари													
— Ин ҳақи тулали харажатлари													
— Ҳажимовий ажратилар учун харажатлар													
— Асосий воситалар ва номоддий активлар амортизацияси													
— Бошқа харажатлар													
26-ҳисоблар қарғаниши													

62-§. Ишлаб чиқаришда йўл қўйилган брак ҳисобини юритиш тартиби

Ишлаб чиқаришда йўл қўйилган бракнинг бухгалтерия ҳисоби «Ишлаб чиқаришдаги брак» деган 28-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ ишлаб чиқаришда бракка йўл қўйилиши оқибати бўлган йўқотишлар тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириш учун мўлжалланган.

«Ишлаб чиқаришдаги брак» деган 28-ҳисобварақнинг дебет қисмида ички ва ташқи брак бўйича аниқланган харажатлар (тузатиб бўлмайдиган, яъни узил-кесил брак қиймати, бракни тузатишга қилинган харажат ва бошқалар), шунингдек кафолатли таъмирлаш учун **меъёрдан** ортиқ қилинган харажатлар тўнланади.

«Ишлаб чиқаришдаги брак» деган 28-ҳисобварақнинг кредитида брак оқибатидаги йўқотишларни камайтиришга йўналтириладиган суммалар (бракка чиқарилган маҳсулотнинг фойдаланиш мумкин бўлган баҳодаги қиймати, брак айбдорларидан ушлаб қолиниши керак бўлган суммалар, сифатсиз материаллар ёки ярим тайёр маҳсулотлар етказиб бергани ва улардан фойдаланиш натижасида бракка йўл қўйилгани учун товар етказиб берувчилардан ундирилиши керак бўлган суммалар ва ҳ.к.), шунингдек брак оқибатидаги йўқотишлар сифатида ишлаб чиқариш харажатлари деб ҳисобдан чиқариладиган суммалар қайд этилади.

«Ишлаб чиқаришдаги брак» деган 28-ҳисобварақ бўйича таҳлилий ҳисоб корхонанинг алоҳида цехлари, маҳсулот турлари, харажат моддалари, брак сабаблари ва айбдорлари бўйича юритилади.

63-§. Корхонада хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқаришдаги харажатлар ҳисобини юритиш тартиби

Хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқаришдаги харажатларнинг бухгалтерия ҳисоби «Хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқаришлар ва хўжаликлар» деган 29-ҳисобварақда юри-

тилади. Мазкур ҳисобварақ корхонанинг хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқаришлари ва хўжаликлари маҳсулот чиқариши, ишлар бажариши ва хизматлар кўрсатиши билан боғлиқ харажатлар тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириш учун мўлжалланган.

Корхонанинг хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқаришлари ва хўжаликлари деганда мазкур корхонани ташкил этишдан мақсад қилиб қўйилган маҳсулот ишлаб чиқариши, ишлар бажариши ва хизматлар кўрсатиши билан боғлиқ фаолият олиб бормайдиган ишлаб чиқаришлар ҳамда хўжаликлар тушунилади. Хусусан, мазкур ҳисобварақда корхона балансида турган қуйидаги тузилмаларнинг харажатлари аке эгтирилиши мумкин: уй-жой-коммунал хўжалиги (тураржойлардан, ётоқхоналардан, кирхона ва хаммомлардан фойдаланиши ва х.к.); тикувчилик ҳамда маиший хизматга донр бошқа устахоналар; ошхона ва буфетлар; болалар мактабгача тарбия муассасалари (боғчалар, яшиллар); дам олиши уйлари, санаторийлар ва соғломлаштириши ҳамда маданий-оқартув мақсадларидаги бошқа муассасалар; илмий-тадқиқот ва конструкторлик булинмалари.

«Хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқаришлар ва хўжаликлар» деган 29-ҳисобварақнинг дебет қисмида бевоесита маҳсулот ишлаб чиқариши, ишлар бажариши ва хизматлар кўрсатиши билан боғлиқ тўғридан-тўғри харажатлар, шунингдек ёрдамчи ишлаб чиқаришларининг харажатлари аке эгтирилади. Бевоесита харажатлар ишлаб чиқариши Захиралари, ходимларга иш ҳақи тўлани бўйича ҳисоб-китоблар ва бошқалар ҳисоби юритиладиган ҳисобварақларнинг кредитидан «Хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқаришлар ва хўжаликлар» деган 29-ҳисобвараққа ҳисобдан ўчирилади. Ёрдамчи ишлаб чиқаришлар харажатлари «Ёрдамчи ишлаб чиқаришлар» деган 23-ҳисобварақнинг кредитидан «Хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқаришлар ва хўжаликлар» деган 29-ҳисобвараққа ҳисобдан ўчирилади.

«Хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқаришлар ва хўжаликлар» деган 29-ҳисобварақнинг кредит қисмида ту-

таг ишлаб чиқарилган маҳсулот, бажарилган ишлар ва кўрсатилган хизматларнинг ҳақиқий таннархи суммалари аке эътирилади. Ушбу суммалар «Хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқаришлар ва хўжаликлар» деган 29-хисобварақдан чиқарилиб, қуйидаги хисобварақларнинг тебет қиемига ёзилади:

- хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқаришлар ва хўжаликлар чиқарган моддий бойликлар ҳамда тайёр маҳсулотлар ҳисоби юритиладиган хисобварақлар;
- 46-«Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» (хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқаришлар ва хўжаликлар бажарган ишлар ҳамда кўрсатган хизматлар бошқа корхоналарга сотиладиган ҳолларда);
- 76-«Турли дебитор ва кредиторлар билан ҳисобкиноблир» (квартирадан ҳақ тулаб фойдаланувчилар ёки ижарачилардан уларга кўрсатилган хизматлар эвазига олинадиган суммалар);
- 26-«Қавр харажатлари» болалар мактабгача тарбия муассасаларининг ҳамда ижтимоий мақсадлардаги бошқа объектларини сақлаш харажатларининг қоплаш манбалари ҳисобини юритиш.

«Хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқаришлар ва хўжаликлар» деган 29-хисобварақ бўйича ой охиридаги қолдиқ туғилмаган ишлаб чиқариш қийматини кўрсатади.

«Хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқаришлар ва хўжаликлар» деган 29-хисобварақда таҳлилий ҳисоб ҳар бир хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқариш ва хўжалик бўйича ҳамда ана шу ишлаб чиқариш ва хўжаликларининг алоҳида харажатлар моддалари бўйича юритилади. Бунда уй-жой коммунал хўжалик харажатлари таҳлилий ҳисобини танкит этиш (тураржойлардан фойдаланиш харажатлари борасида) фойдаланишига оид ва мақсадли харажатлар (сув билан таъминлаш, ёритиш, канализация, газ, иситиш) тўғрисида маълумот олиш имкониятини таъминлаш лозим.

64-§. Нокапитал ишлар бўйича харажатлар ҳисобини юритиш тартиби

Нокапитал ишлар бўйича харажатларнинг бухгалтерия ҳисоби «Нокапитал ишлар» деган 30-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ нокапитал ишлар бажарилишини (муваққат титулли ва титулсиз ишпоотлар барпо этиши ва бошқалар) билан боғлиқ харажатлар тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириши учун мўлжалланган. Мазкур ҳисобварақдан пудратчи корхоналар, шунингдек хўжалик усулида бинолар қуриши билан шуғулланадиган қурувчи таъкилотлар фойдаланади.

Қурилиш майдончасини ободонлаштириши, ишпоотларнинг қисмларини, материаллари ҳамда конструкцияларини синаш, меҳнатни муҳофаза қилиши ва техника хавфсизлиги, ўзига қарашли ва ижарага олинган бино ҳамда ишпоотларни (жумладан титулсизларини) таъмирлаш билан боғлиқ ва шу каби бошқа харажатлар «Нокапитал ишлар» деган 30-ҳисобварақда ҳисобга олинмайди. Улар «Ёрдамчи ишлаб чиқаришлар» деган 23-ҳисобварақ, «Давр харажатлари» деган 26-ҳисобварақ, «Хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқаришлар ва хўжаликлар» деган 29-ҳисобварақ ва бошқаларда акс эттирилади.

«Нокапитал ишлар» деган 30-ҳисобварақда қуйидаги шюва ҳисобварақлар очилиши мумкин:

- 30-1 «Муваққат (титулли) ишпоотларни барпо этиши»;
- 30-2 «Муваққат (титулсиз) ишпоотларни барпо этиши»;
- 30-3 «Бошқа нокапитал ишлар» ва ҳ.к.

«Муваққат (титулли) ишпоотларни барпо этиши» деган 31-1-шюва ҳисобварақида муваққат (титулли) бино ва ишпоотлар қуриши, шунингдек бошқа бино ва ишпоотларни қуришига хизмат кўрсатиши учун қайта жиҳозлаш ҳамда мослаштириши ишларини бажариши харажатлари ҳисобга олинади. Бунда юқорида айтилган харажатлар қурилиш корхонасининг қурдирувчи билан ҳисоб-китобла-

ри қурилиш-монтаж ишлари сметасига ва объектлар сметасига киритилган муваққат (титулли) бино ва иншоотлар қурилиш харажатларининг ҳисобга олган ҳолда умуман тугалланган комплекс (тайёр қурилиш маҳсулоти) учун амалга ошириладиган ҳолларда «Муваққат (титулли) иншоотларни барпо этиши» деган 30-1-ҳисобварақда акс эттирилади.

Агар муваққат (титулли) бино ва иншоотлар қурилиш билан боғлиқ харажатлар қурилиш-монтаж ишлари смета қийматига ҳамда объект сметасига киритилмаган, улар бўйича ҳисоб-китоблар эса алоҳида қилинаётган бўлса, у ҳолда бундай объектлар бўйича харажатлар ҳисоби қурилиш корхоналари томонидан алоҳида қурилиш объектлари билан бўлгани каби умумий тартибда «Асосий ишлаб чиқариш» деган 20-ҳисобварақда юритилади. Бундай объектлар қабул қилинганидан кейин уларни қурдирувчи баъзи-сида акс эттирилади ҳамда мазкур қурдирувчи бу объектларни қурилиш корхонасига ижарага бериши мумкин.

«Муваққат (титулсиз) иншоотларни барпо этиши» деган 30-2-илова ҳисобварағида муваққат (титулсиз) иншоотлар, мосламалар ва қурилмалар (объект ҳузуридан омборхоналар, иш олиб борувчиларнинг идоралари, боестирмалар, иш олиб борилаётган ҳудуд доирасида бўл, ҳаво ва электр билан таъминланган қурилмалари ва ҳ.к.) барпо этиши билан боғлиқ харажатлар ҳисоби юритилади.

«Бошқа нокапитал ишлар» деган 30-3-илова ҳисобварағида бошқа нокапитал ишларни бажариши (қурилиши тўхтап қолган объектларни бузиши, демонтаж қилиши ва бошқалар) билан боғлиқ харажатлар ҳисоби юритилади.

«Нокапитал ишлар» деган 30-ҳисобварақнинг дебет қисмида нокапитал ишлар бажарилишига доир харажатлар акс эттирилади. Муваққат (титулсиз) иншоотлар, мосламалар ва қурилмалар барпо этиши борасидаги нокапитал ишлар бўйича фақат бевосита чиқимлар (қўшимча харажатлар бунга кирмайди), қолган нокапитал ишлар бўйича эса — бевосита чиқимларга мутаносиб равишда объектлар ўртасида тақсимланадиган бевосита харажатлар ва қўшимча харажатлар ҳисобга олинади.

Нокапитал ишлар тугаллангани (муваққат (титулли ва титулсиз) иншоотлар, мосламалар ва қурилмалар фойдаланишга топширилгани) сайин уларни барпо этиш харажатлари ҳисоби қуйидаги ҳисобварақларга ҳисобдан ўчирилади:

- асосий воситалар ҳисобланувчи муваққат (титулли) бино ва иншоотлар бўйича — «Асосий воситалар» деган 01-ҳисобварақ дебетиға. Айни пайтда мазкур бино ва иншоотлар эскириши ҳисоблаб борилади ва бу «Асосий воситалар эскириши» деган 02-ҳисобварақнинг кредитида ва «Бўлғуси харажат ва тўловлар резервлари» деган 89-ҳисобварақнинг дебет қисмида акс этирилади;
- асосий восита ҳисобланмайдиган муваққат (титулли) иншоотлар бўйича — «Арзон ва тез эскирувчан буюмлар» деган 12-ҳисобварақ дебетиға. Бир вақтнинг ўзида мазкур буюмлар эскириши ҳисоблаб борилади ва бу ҳолат «Арзон ва тез эскирувчан буюмлар» деган 13-ҳисобварақ кредитида ва «Бўлғуси харажатлар ва тўловлар резервлари» деган 89-ҳисобварақнинг дебет қисмида акс этирилади;
- инвентар тусда бўлмаган объектлар бўйича — «Бўлғуси харажатлар ва тўловлар резервлари» деган 89-ҳисобварақнинг дебетиға;
- муваққат (титулсиз) иншоотлар, мосламалар ва қурилмалар бўйича — «Арзон ва тез эскирувчан буюмлар» деган 12-ҳисобварақ дебетиға;
- қурилиши тўхтатилган объектларни бузиш ва демонтаж қилини билан боғлиқ ишлар бўйича, пудратчи корхоналарда — «Харидорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар» деган 62-ҳисобварақ дебетиға;
- қурилишни хўжалик усулида олиб бораётган қурувчи корхоналарда — «Капитал қўйилмалар» деган 08-ҳисобварақ дебетиға.

65-§. Корхонада келгуси даврлар харажатлари ҳисобини юритиш тартиби

Ҳисобварақлар режасига мувофиқ корхонада келгуси даврлар харажатларининг бухгалтерия ҳисоби «Келгуси даврлар харажатлари» деган 31-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ шу ҳисобот даврида қилинган, лекин келгуси ҳисобот даврларига тааллуқли бўлган харажатлар тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириши учун мўлжалланган.

Хусусан бу ҳисобварақда қуйидагилар билан боғлиқ харажатлар аке эгтирилиши мумкин:

- тоғ-қоп тайёргарлик ишлари;
- саноатнинг мавсумий тармоқларида ишлаб чиқаришга тайёргарлик; янги корхоналар, ишлаб чиқаришлар, қурилма ва агрегатларни ўзлаштириши ишлари;
- ерларни рекултивация қилиши;
- асосий военгаларни йил давомида мароменз ремонт қилиши (яъни, корхонада тегишли резерв ёки фонд танқил қилинмайдиган ҳолларда);
- келгуси даврлар учун ижара ҳақи тўланиши ва бошқалар.

«Келгуси даврлар харажатлари» деган 31-ҳисобварақда ҳисобга олинган харажатлар «Асосий ишлаб чиқариш» деган 20-ҳисобварақ, «Ёрдамчи ишлаб чиқаришлар» деган 23-ҳисобварақ, «Умумишлаб чиқариш харажатлари» деган 25-ҳисобварақ, «Давр харажатлари» деган 26-ҳисобварақларнинг дебет қисмига ҳисобдан ўчирилади.

«Келгуси даврлар харажатлари» деган 31-ҳисобварақ бўйича таҳлилий ҳисоб харажатлар турларига кўра юритилади.

66-§. Чиқарилган маҳсулот (ишлар, хизматлар) меъёрий таънариҳнинг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби

Ҳисобварақлар режасига мувофиқ чиқарилган маҳсулот (ишлар, хизматлар) меъёрий таънариҳнинг бухгалтерия ҳисоби «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) ишлаб чиқариш» деган 37-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ ҳисобот даврида ишлаб чиқарилган маҳсулот, буюртмачиларга тоширилган ишлар ва кўрсатилган хизматлар, шунингдек мазкур маҳсулот, ишлар, хизматларнинг ҳақиқий ишлаб чиқариш таънариҳи меъёрий (режадаги) таънариҳдан четга чиқини (тафовути) аниқлашган ҳолатлар тўғрисидаги маълумотларни умумлаштиришни учун мулкжалланган. Бу ҳисобварақдан зарурат туғилганда фойдаланилади.

«Маҳсулот (ишлар, хизматлар) ишлаб чиқариш» деган 37-ҳисобварақнинг дебет қисмида ишлаб чиқарилган маҳсулот, тоширилган ишлар ва кўрсатилган хизматларнинг ҳақиқий ишлаб чиқариш таънариҳи аке эътирилади («Асосий ишлаб чиқаришлар» деган 20-ҳисобварақ, «Ёрдамчи ишлаб чиқариш» деган 23-ҳисобварақ, «Хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқаришлар ва хужажиклар» деган 29-ҳисобварақлар билан корреспонденцияда).

«Маҳсулот (ишлар, хизматлар) ишлаб чиқариш» деган 37-ҳисобварақнинг кредит қисмида ишлаб чиқарилган маҳсулот, тоширилган ишлар ва кўрсатилган хизматларнинг меъёрий (режадаги) таънариҳи аке эътирилади («Тайёр маҳсулот» деган 40-ҳисобварақ, «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-ҳисобварақ ва бошқа ҳисобварақлар билан корреспонденцияда).

«Маҳсулот (ишлар, хизматлар) ишлаб чиқариш» деган 37-ҳисобварақ бўйича ойнинг биринчи кундаги дебет ва кредит оборотларини такқослаш орқали ишлаб чиқарилган маҳсулот, тоширилган ишлар ва кўрсатилган хизматларнинг ҳақиқий ишлаб чиқариш таънариҳи билан уларнинг меъёрий (режадаги) таънариҳи орасидаги фарқ

(тафовут) аниқланади. Тежап, яъни меъёрний (режадаги) ташархнинг ҳақиқий ташархдан юқори бўлиши «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) ишлаб чиқариши» деган 37-ҳисобварақ кредити ва «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-ҳисобварақ дебети бўйича сторно қилинади. Ортиқча сарф, яъни ҳақиқий ташархнинг меъёрний (режадан)сидан ортиб кетиши «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) ишлаб чиқариши» деган 37-ҳисобварақдан «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-ҳисобварақ дебетиға қўшимча ёзув билан киритилади.

«Маҳсулот (ишлар, хизматлар) ишлаб чиқариши» деган 37-ҳисобварақ хар ойда ёнилади ва ҳисобот санасида сальдоси чиқарилмайди.

67-§. Корхонада ишлаб чиқарилган тайёр маҳсулотининг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби

Тайёр маҳсулот — корхона ишлаб чиқариш жараёнининг шровард маҳсули. Унга корхонада товар етказиб бериш шартномаларига мувофиқ ишлаб чиқарилган, шу корхонада тугал ишлов бериш циклидан ўтган ҳамда белгиланган давлат андозалари ва техник талабларға жавоб берадиган саноат буюмлари ва озиқ-овқат маҳсулотлари кирати.

Ҳисобварақлар режасига мувофиқ корхонада ишлаб чиқарилган тайёр маҳсулотининг ҳақиқий ташархи бўйича бухгалтерия ҳисоби «Тайёр маҳсулот» деган 40-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ тайёр маҳсулот мавжудлигини ва ҳаракати тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириши учун мўлжалланган. Бу ҳисобварақдан молдий ишлаб чиқариш тармоқларига тегишли корхоналар фойдаланади.

Жойининг ўзида буюртмачиларға топширилиши керак бўлган, қабул қилиш даволатномаси билан расмийлаштирилмаган маҳсулот туга планмаган ишлаб чиқариш сифатида қолади ва тайёр маҳсулот таркибига киритилмайди.

Бутлаш учун сотиб олинган (қиймати корхона маҳсулотининг таннархига киритилмайдиган) ёки сотиладиган товар сифатида келтирилган тайёр маҳсулотлар ҳисоби «Товарлар» деган 41-ҳисобварақда юритилади. Чет танкилотлар учун бажарилган ишлар ва кўрсатилган хизматлар қиймати «Тайёр маҳсулот» деган 40-ҳисобварақда аке эттирилмайди, улар бўйича амалда қилинган харажатлар эса ишлаб чиқарини чиқимлари ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлардан бевосита «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-ҳисобвараққа ҳисобдан учирилади. Жойининг ўзида буюртмачиларга топширилиши керак бўлган ва қабул қилинган далолатномаси билан расмийлаштирилмаган маҳсулот тугалланмаган ишлаб чиқарини таркибиди қолади ва «Тайёр маҳсулот» деган 40-ҳисобварақда ҳисобга олинмайди.

Тайёр маҳсулот ҳисоби «Тайёр маҳсулот» деган 40-ҳисобварақда ҳақиқий ишлаб чиқарини таннархи бўйича юритилади. Қишлоқ хўжалиги корхоналари деҳқончилик, чорвачилик ва хом ашёни қайта ишлаш маҳсулотлари ҳаракати ҳисобини йил давомида режадаги таннарх бўйича юритиладиган; тайёр маҳсулотининг амалда вужудга келган ва режалаштирилган таннархи ўртасида йил охирида аниқланган тафовутининг ҳисобот йили охирида ана шу маҳсулот қолдигига тегишли қисми маҳсулот ҳисобига киритилади.

Ишлаб чиқарини харажатлари ҳисобини юритини учун «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) ишлаб чиқарини» деган 37-ҳисобварақдан фойдаланишда тайёр маҳсулот «Тайёр маҳсулот» деган 40-ҳисобварақда меъёрий (режадаги) таннархи бўйича аке эттирилади.

Бундай маҳсулот оғборларга келиб тушганда у 40-ҳисобварақнинг дебетида ва «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) ишлаб чиқарини» деган 37-ҳисобварақ кредитида аке эттирилади. Ҳисобот даврида ҳақиқий ишлаб чиқарини таннархи билан меъёрий (режадаги) таннарх ўртасида юзага келган фарқнинг ҳаммаси 46-ҳисобварақ дебетида ёзилади.

Ҳақиқий таннархнинг ортиб кетиши қўшимча ёзув билан қайд этилади, камайини (тежаги) эса сторно қилинади.

45-ҳисобварақда ҳисоби юритиладиган тайёр маҳсулот товарларнинг ишлаб чиқариш таънарихи бўйича, сотиб олинган материаллар ва буюмлар эса уларнинг харид нархлари ёки улар товарлар ҳамда материаллар захиралари ҳисоби юритиладиган тегишли ҳисобварақларда ҳисобга олинган бошқа нархлар бўйича баҳоланади.

Сотиб учун тайёрланган (олинган) тайёр маҳсулот, жумладан қисман корхонанинг ўз эҳтиёжлари учун мўлжалланган маҳсулот ҳақиқий таънарих бўйича қирим қилиниши «Тайёр маҳсулот» деган 40-ҳисобварақнинг дебет қисмида, ишлаб чиқариш харажатлари ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар («Ишлаб чиқариш харажатлари» деган 25-ҳисобварақ) билан корреспонденцияда акс эттирилади. Агар тайёр маҳсулотнинг ҳаммаси корхонанинг ўзида фойдаланишга йўналтирилса, у «Тайёр маҳсулот» деган 40-ҳисобварақда қирим қилинмаслиги, балки «Материаллар» деган 10-ҳисобварақда ва шу маҳсулот қандай мақсадларга мўлжалланганига қараб, шунга ўхшаш бошқа ҳисобварақларда ҳисобга олинishi мумкин.

Харидор (буюртмачи)ларга юклаб жўнатилган ёки жўйиниш ўзида топширилган, ҳисоб-китоб ҳужжатлари мазкур харидор (буюртмачи)ларга тақдим этилган тайёр маҳсулот сотув тартибида «Тайёр маҳсулот» деган 40-ҳисобварақдан «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-ҳисобварақнинг дебет қисмига ҳисобдан ўчирилади.

Агар товар етказиб бериш тўғрисидаги шартномада жўнатилган маҳсулотга эгаллик қилиш, ундан фойдаланиш ва тасарруф этиш ҳуқуқи ҳамда у корхонадан харидор (буюртмачи)га ўтаётганда тасодифан йўқ бўлиб кетиши хатари юқорида айтилганидан бошқачароқ (масалан, маҳсулот экспорт қилинаётганда) белгиланган бўлса, у ҳолда шундай ҳолат юз бергунга қадар мазкур маҳсулот ҳисоби «Юкланган товарлар» деган 45-ҳисобварақда юритилади. У ҳақиқатда юклаб жўнатилаётган вақтда «Тайёр маҳсулот» деган 40-ҳисобварақнинг кредит қисмига ва «Юкланган товарлар» деган 45-ҳисобварақнинг дебет қисмига тегишли ёзув қилинади.

Воситачилик с и шуна ухшани бошқа асосларда сотиш учун ўзга кор: ланарга берилган тайёр маҳсулот «Тайёр маҳсулот» деган 40-ҳисобварақ ҳисобидан чиқарилиб, «Юкланган товарлар» деган 45-ҳисобварақнинг дебет қисмига ҳисобдан ўчирилади.

Тайёр маҳсулот «Тайёр маҳсулот» деган 40-жамама ҳисобварақда ҳақиқий ишлаб чиқарини таннархи бўйича ҳисобга олинадиган ҳолларда таҳлилий ҳисобда унинг айрим турлари ҳаракати ҳисобга олинган нархларда (режалантирилган таннарх, сотув нархлари ва х.к.) аке ўттирилиб, буюмларнинг ҳақиқий ишлаб чиқарини таннархи билан уларнинг ҳисобга олинган нархлари орасидаги фарқ алоҳида ажратиб кўрсатилиши мумкин. Бундай тафовутлар тайёр маҳсулотнинг бир турдаги гуруҳлари бўйича ҳисобга олинади. Мазкур гуруҳлар корхона томонидан айрим буюмларнинг ҳақиқий ишлаб чиқарини таннархи билан уларнинг ҳисобга олинган нархлар бўйича қиймати орасидаги тафовут даражасига қараб нақлантирилади.

Тайёр маҳсулот «Тайёр маҳсулот» деган 40-ҳисобварақдан чиқарилаётганда шу маҳсулотнинг ҳақиқий ишлаб чиқарини таннархи билан таҳлилий ҳисобда қабул қилинган нархлар бўйича қиймати орасидаги фарқ суммаси тегилинича ҳисобланган фонд бўйича белгиланади. Мазкур фонд ҳисобот аври бошидаги тайёр маҳсулот қолдигига доир фарқ ва ҳисобот оин мобайнида оморга келиб тушган маҳсулотга доир фарқ билан шу маҳсулотнинг ҳисобга олинган нархлар бўйича қиймати орасидаги исебатга қараб ҳисоблаб чиқилади. Юкланган ва сотилган тайёр маҳсулотнинг ҳақиқий ишлаб чиқарини таннархи билан унинг ҳисобга олинган нархлар бўйича қиймати орасидаги фарқлар суммаси «Тайёр маҳсулот» деган 40-ҳисобварақнинг кредитида ва тегишли ҳисобварақларнинг дебет қисмида юқоридаги фарқ ортқича сарф ёки тежамкорликка боғлиқлинига қараб қўшимча ёхуд сторно ёзуви билан аке ўттирилади.

«Тайёр маҳсулот» деган 40-ҳисобварақ бўйича таҳлилий ҳисоб тайёр маҳсулот қаерда сақланишига ва унинг алоҳида турларига қараб юритилади.

**ХИСОБВАРАҚЛАР КРЕДИТИ БЎЙИЧА
11-ЖУРНАЛ-ОРДЕР**

- 40 — Тайёр маҳсулот
 26 — Давр харажатлари
 45 — Юкланган товарлар
 46 — Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши
 47 — Асосий воситалар сотилиши ва бошқача реализацияси
 48 — Бошқа активлар сотилиши
 62 — Харидорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар
 19 __ йил _____ учун

Ҳисоб-варақлар кредитидан	40 Тайёр маҳсулот	26 Давр хараж.	46 Маҳсул. (ишлар, хизматлар) сотилиши	47 Асосий воситалар сотилиши ва бошқача реализацияси	48 Бошқа активлар сотилиши	62 Харидорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар	Жами
1	2	3	4	5	6	7	8
01 — Асосий воситалар							
02 — Асосий воситалар эскириши							
04 — Номодний активлар							
05 — Номодний активлар эскириши							
07 — Қурилма-ускуналар							

Ҳисоб-варақлар кредитидан	40 Тайёр маҳсулот	26 Давр хараж.	46 Маҳсул (ишлар, хизматлар) сотилиши	47 Асосий воситалар сотилиши ва бошқача реализацияси	48 Бошқа активлар сотилиши	62 Харидорлар ва буюрмачилар билан ҳисобкитоблар	Жами
Ҳисоб-варақлар дебетиغا							
1	2	3	4	5	6	7	8
46 -- Маҳсулот сотилиши							
47 -- Асосий воситалар сотилиши ва бошқача реализацияси							
48 -- Бошқа активлар сотилиши							
51 -- Ҳисобкитоб ҳисобварағи							
60 -- Маҳсулот етказиб берувчилар ва пудрагчилар билан ҳисобкитоблар							
62 -- Харидорлар билан ҳисобкитоблар							
76 -- Турли дебитор ва кредиторлар билан ҳисобкитоблар							
80 -- Фойдалар ва зарарлар							
Жами							

46-ҲИСОБВАРАК УЧУН ТАҲЛИЛИЙ МАЪЛУМОТЛАР

Кўрсаткичлар номлари	Таъер маҳсу- лот	Асосий матери- аллар	Харидорлар ҳисобидан транспорт харажатлари	Жа- ми
46-ҳисобвараққа ҳисобот оғин учун				
а) сотилган маҳсулот ва моддий бойликларнинг ҳақиқий таннархи				
б) тушган, ҳисобдан чиқарилган суммалар				
в) сотилган маҳсулотнинг режадаги таннархи				
г) қўшилган қиммат соллиғи				
д) сотини харажатлари				
е) сотув ҳисобварағи дебетига ҳисобдан ўчирилган бошқа харажатлар				
Фойда				
Зарар				

16-ҚАЙДНОМА

1. Тайёр буюмлар харакати хисобини юритиши, гайёр махсулот ва молдий бойликларни юкляб жуъатини хамда сотини

N	Кўрсаткич	А буюм			Б буюм			Умумий сумма		
		Хисобга олинган нархда	Хақиқий ташарх буйича							
1	Ой бошидаги қолдиқ									
2	Ишлаб чиқаришдан келиб тушган									
3	Бонжэ тушумлар									
4	Қолдиқ ва ишлаб чиқаришдан тушган тайёр буюмлар хақиқий ташархи билан уларнинг хисобга олинган нарх буйича қиймати ўртачилиги инсбаг, %									
5	Сотув тартибидан юкляб жуъатилган ва берилган									
6	Ой охиридаги махсулот қолдини									

2 Маҳсулот, Маҳсулот ва маддий бойликларни юзлаб аўтатиши, бериши ва сотиши

19 — йил учун

XII- соби- ва- руқ соти- ли- ши	Тўлов юшши- ринқили- масли	Тўлов буви руқ бу- юрт- ли	Бузоремани, Харитдор	Маҳсулотлар номи ёки гурухи бўйича миқдор		Тўлов аўжатлари бўйича суммалар							Тўлов тўридаги белги						
				Маҳсулот	боника сотиш	тўлов мас- сувати ушун ларин	тўлов сотиш Харит- дорин	Жа- ми ми	Жа- ми ми	Жа- ми ми	Жа- ми ми	Жа- ми ми	Жа- ми ми	Жа- ми ми	Жа- ми ми				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1					А46	Б46	Г46	Д46	Е47	Ж48									
2				Жами															
				сотиш тархларини															
				Харитдор бунчи															

Ассентий мавқуфларини соғити

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
				Жами юқлиб АШБОШЛИ															
				СОДУВ ИЗРАҚАТ															
				ХАҚИҚИ ТУНГАРМИ БУШИ															
				СОШИ СОШИЛИ															
				СОДУВ ИЗРАҚАТ															
				ХАҚИҚИ ТУНГАРМИ БУШИ															
				СОШУ СОШИЛИ															
				СОДУВ ИЗРАҚАТ															
				ХАҚИҚИ ТУНГАРМИ БУШИ															
				СОШУ СОШИЛИ															
				СОДУВ ИЗРАҚАТ															
				ХАҚИҚИ ТУНГАРМИ БУШИ															

3. Нули тўланган, ҳисобдан чиқарилган, нули тўланмаган ва ҳисобдан чиқарилмаган суммалар бўйича йилма-йил маълумотлар

3.1. Корреспонденцияланувчи ҳисобварақлардан чиқарини тўлови			
	Дебетланадиган ва кредитланадиган ҳисобварақлар номлари	Қайднома бўйича жами	
		ҳисобот охири учун	аввалги ой учун
	45-ҳисобварақ (сотув бўйича оборот сифатида аке эгтирилмайди)дан суммалар) кредитидан қуйидаги ҳисобварақлар дебетига:		
50	Касса		
51	Ҳисоб-китоб ҳисобварағи		
62	Харидорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар		
	46-ҳисобварақ кредитидан қуйидаги ҳисобварақлар дебетига:		
50	Касса		
51	Ҳисоб-китоб ҳисобварағи		
62	Харидорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар		
76	Турли дебитор ва кредиторлар билан ҳисоб-китоблар		
80	Фойла ва зарарлар		
	62-ҳисобварақ кредитидан қуйидаги ҳисобварақлар дебетига:		
50	Касса		
51	Ҳисоб-китоб ҳисобварағи		
60	Маҳсулот етказиб берувчилар ва пулратчилар билан ҳисоб-китоблар		

3.2. Тўланмаган, ҳисобдан чиқарилмаган — ҳисобга олинган гуруҳлари бўйича

Кўрсаткич	Ҳисобга олинган гуруҳлари			
	тайёр маҳсулот учун	транспорт харажатлари	ҚҚС	жами
Тўланмаган				
Жорий ой учун қиёнома бўйича				
Аввалги ой учун қиёнома бўйича				
Шу жумладан:				
Маҳсулот харидор жавобгарлигида сақлаш учун қолдирилган муносабати билан ҳисобдан чиқарилмаган:				
Жорий ой учун қиёнома бўйича				
Аввалги ой учун қиёнома бўйича				
Ҳисобот оғи учун 3-жадвал бўйича жами				

16-ҚАЙДНОМА

1. Тайёр маҳсулотлар ҳаракати ҳисобини юритиш, тайёр маҳсулот ҳамда моддий бойликларни юқлаб жуғатилиш ва сотиш

№	Қураткич	А маҳсулот		Б маҳсулот		Умумий сумма	
		ҳи- собга олин- ган парх- ларда	ҳақи- қий тан- пархда	ҳи- собга олин- ган парх- ларда	ҳақи- қий тан- пархда	ҳи- собга олин- ган парх- ларда	ҳақи- қий тан- пархда
1	Ой бошидаги қолдиқ						
2	Ишлаб чиқаришдан келиб тушди						
3	Бошқа тушумлар						
	Жами тушумлар, қолдиқ билан						
4	Қолдиқ ва ишлаб чиқаришдан тушган тайёр маҳсулотнинг ҳақиқий танпархи билан уларнинг ҳисобга олинган пархлардаги қиймати орасидаги фарқ, %						
5	Сотиш тартибда юқлаб жуғатилган ва берилган						
6	Ой охиридаги маҳсулот қолдиғи						

ТАЙЁР МАХСУЛОТНИ ЧИҚАРИШНИ КАЎБИШОМАСИ

19 йил _____ учун

Сана	А маҳсулот		Б маҳсулот		В маҳсулот		Г маҳсулот		Бошқа маҳсулотлар	Жами
	Ўзжам рақами	Ўсиб чиқ-лори								
Жами										
Маҳсулот бирлигининг режалани (меъерини) таъини										
Маҳсулот чиқаришнинг режалани (меъерини) таъини										
Маҳсулот чиқаришнинг ҳақиқий таъини										
Патилжал:										
тежам (-)										
орتيқча сарф (+)										

68 §. Савдо, таъминот ва сотиш корхоналари харид қилинган товарларнинг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби

Корхоналар харид қилинган товарларнинг бухгалтерия ҳисоби «Товарлар» деган 41-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ сотиш учун товарлар сифатида савдо қилинган товар моддий бойликлар, шунингдек ижара (прокат) предметлари маъжуднинг ҳамда ҳаракати тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириш учун мўлжалланган. Мазкур ҳисобварақдан асосан таъминот ва савдо-сотиқ корхоналари, шунингдек умумий омакларнинг корхоналари фойдаланадилар.

Саноат ва бошқа ишлаб чиқариш корхоналарида биров-бир буюм, материал, озиқ-овқат маҳсулотлари сотиш учун махсус харид қилинадиган ёки саноат корхоналарида бўлиши учун солиб олинган таъбир маҳсулотлар қиймати ишлаб чиқарилаётган маҳсулот таннархи а қиринилмасдан, балки харидорлар томонидан алоҳида қончилиши керак бўлган ҳолатларда «Товарлар» деган 41-ҳисобварақдан фойдаланилади.

Таъминот, савдо-сотиқ корхоналари «Товарлар» деган 41-ҳисобварақда солиб олинган ва узларида ишлаб чиқариладиган идишлар ҳисобини ҳам юригадилар. Бундай ишлаб чиқариш еки хўжалик эҳтиёжларида фойдаланиладиган «Асосий воситалар» деган 01-ҳисобварақда еки «Арзон ва тез ёскирувчи буюмлар» деган 12-ҳисобварақда ҳисоби юритиладиган инвентарь идишлар мустақило.

Маъбулиятчи саклани учун ҳамда қончиланция шартномалари бўйича қабул қилинган товарлар ҳисоби «Маъбулиятчи саклани учун қабул қилинган товар-моддий бойликлар» деган 002-балансдан танқари ҳисобварақда юритилади.

Таъминот, савдо-сотиқ корхоналарида товарлар ҳисоби «Товарлар» деган 41-ҳисобварақда харид ёки сотув нархлари бўйича олиб борилади. Товарлар ҳисоби

сотув нархларида юритилганда уларнинг харид қиммати билан сотув нархларидаги қиймати орасида маънавий фарқ (сифтовлар, қўшимча нархлар) «Савдо устамаси» деган 42-хисобварақда алоҳида ажратибрилади. Товарлар тайёрлаш ва етказиб бериш шартномалари «Товар харажатлари» деган 26-1-хисобварақда ҳисобга олинадилар.

«Товарлар» деган 41-хисобварақда тартибидан қуйидаги илова ҳисобварақлар олинган бўлади:

- 41-1 «Омборлардаги товарлар»;
- 41-2 «Чакана савдодаги товарлар»;
- 41-3 «Товар солинган ва бўлиб чиққан»;
- 41-4 «Харид қилинган ва бўлиб чиққан»;
- 41-5 «Нисбати (прокати) бўлиб чиққан» ва бошқалар.

«Омборлардаги товарлар» деган 41-1-илова ҳисобварақда ушбу уржидан тақсимланган базалиқлар, умумий овуқатланган корхоналарнинг омборларида, сўбавот сизован жойларида, мулкдорлар ва бошқа жойларда турган товар захиралари мавжудлиги ҳамда ҳаракати ҳисобга олинадилар.

«Чакана савдодаги товарлар» деган 41-2-илова ҳисобварақда чакана савдо корхоналари (дуконлар, човирлар, ларёлар, кносетлар ва бошқалар) ва умумий овуқатланган корхоналарнинг буфетларида турган товарлар мавжудлиги ҳамда уларнинг ҳаракати ҳисобга юритилган. Илова ҳисобварақнинг узунда чакана савдо корхоналарида ва умумий овуқатланган корхоналарнинг буфетларида турган ҳамда ҳаракатда бўлган илова қилинган қарғинлар, бангалар ва бошқалар)нинг ҳам ҳисобга юритилган.

«Товар солинган ва бўлиб чиққан» деган 41-3-илова ҳисобварақда товарлар солинган ҳамда бўлиб чиққан идишлар (чакана савдо корхоналарида ва умумий овуқатланган корхоналарнинг буфетларида турган идишлардан ташқари) мавжудлиги ва ҳаракати ҳисобга олиб бориладилар.

Савдо корхоналари товар солинган ва бўлиб чиққан идишлар ҳаракатининг ҳисобини ушбу ҳисоб нархлари бўйича юритишлари мумкин. Бу ҳақи ҳисоб нархлари

идинларнинг таркиби ва нархига кура бўлинадиган гуруҳ (гур)лари бўйича белгиланади. Бунда идинларнинг харид нархлари билан уларнинг уртача ҳисоб нархлари орасидаги тафовутлар «Савдо устамаси» деган 42-ҳисобварақ («Савдо устамаси (сифтов, қўшимча нарх)» деган илова ҳисобварақда қайд этилади. Бу тафовутлар сальдоси навбатдан ишончгаронлар жароғида текширилиши ва зарурат бўлганда «Фойдалар ва зарарлар» деган 80-ҳисобварақ мазмунларида қараб олинатишини керак (идинлар билан операциялар натижаси сифатида).

«Товарлар» деган 41-ҳисобварақдан фойдаланадиган саноат корхоналари ва бошқа шиклаб чиқарувчи корхоналар «Харид қилинадиган буюмлар» деган 41-4-илова ҳисобварақда товарлар мавжудлиги ва ҳаракати ҳисобини юритишлар (шиклаб чиқариши захираларини ҳисобга олиши учун кузатишган тартиб асосида).

«Ижара (прокат) буюмлари» деган 41-5-илова ҳисобварақда ижара буюмлари мавжудлиги ва ҳаракати ҳисобга олинади. Ижара буюмларининг эскириши ҳисоби «Арзон ва чет эскирувчан буюмларнинг эскириши» деган 13-ҳисобварақда юритилади.

Омборга келиб тушган товарлар ва ишончларнинг қирим қилиниши «Товарлар» деган 41-ҳисобварақнинг дебет қисмида, «Маҳсулот етказиб берувчилар ва худрагчилар билан ҳисоб-китоблар» деган 60-ҳисобварақ ва «Давр харажатлари» деган 26-1-ҳисобварақнинг дебет қисми билан корреспонденцияда акелтирилади.

Охирида йўлда қолган (омборга етиб келмаган), нуқсонга учирган товарлар қиймати охирида «Товарлар» деган 41-ҳисобварақнинг дебети ва «Маҳсулот етказиб берувчилар ва худрагчилар билан ҳисоб-китоблар» деган 60-ҳисобварақ кредитида акелтирилади (бунда мазкур товарлар омборга қирим қилинмади). Қолгани охирида бу суммалар еторно қилинади ҳамда жорий ҳисобда «Маҳсулот етказиб берувчилар ва худрагчилар билан ҳисоб-китоблар» деган 60-ҳисобварақ бўйича дебиторлик қарзи сифатида қайд этилади.

Товарлар ва идишлар келиб тушини ҳисоб хужжаларида материаллар билан операциялар ҳисобга олинган тартибда «Материалларни тайёрлаш ва харид қилиш» деган 15-ҳисобварақдан фойдаланиб аке эътирилиши мумкин.

Харидор (буюртмачи)ларга берилган ёки юклаб жўнатилган товарлар, агар уларнинг ҳисоб китоб хужжалари шу харидор (буюртмачи)ларга тақдим этилган ёхуд улар томонидан пули тўланган бўлса, сотув тартибида «Товарлар» деган 41-ҳисобварақдан «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-ҳисобварақ дебетига ҳисобдан ўчирилади.

Агар товар етказиб бериш тўғрисидаги шартномада берилган (жўнатилган) товарга эгаллик қилиш, фойдаланиш ва тасарруф этиш ҳуқуқи ҳамда у корхонадан харидор (буюртмачи)га ўтаётганда тасодифан йўқ бўлиб кетиши хатари юқорида айғитилганидан бошқачароқ белгиланган бўлса, у ҳолда шундай ҳолат юз бергуна қадар мазкур товарлар ҳисоби «Юкланган товарлар» деган 45-ҳисобварақда юритилади. У амалда берилаётган (юклаб жўнатилаётган) вақтда «Товарлар» деган 41-ҳисобварақнинг кредит қисмига ва «Юкланган товарлар» деган 45-ҳисобварақнинг дебет қисмига тегишли ёзув қайд этилади.

Қайта ишланган учун бошқа корхоналарга берилган товарлар «Товарлар» деган 41-ҳисобварақдан теңдари юритилиди, балки улар ҳисоби алоҳида юритилади.

«Товарлар» деган 41-ҳисобварақ бўйича таҳдирини ҳисоб жавоблар шахслар, товарлар номлари (маъдан, туркумлари, тўншамлари) бўйича, зарурат бўлганда, каерда сақланаётганига қараб олиб борилади.

69-§. Савдо устамалари ва сийлоқлари ҳисобини юритиш тартиби

Савдо устамалари ва сийлоқларининг бухгалтерияда ҳисоби «Савдо устамаси» деган 42-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ товарлар ҳисоби сотув паруси

ри бўйича юриктиладан ҳолларда уларнинг савдо устамалари (қўшимча нарх, сийловлар) тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириши учун мулккаланган.

Умумий овқатланиш корхоналарида маъқур ҳисобварақда омборлар, буфетлар, ошхонада турган товарлар ва озиқ-овқат маҳсулотларига бериладиган савдо сийловлари ҳамда қўшимча нархларнинг суммалари, шунингдек ошхона ва буфет маҳсулотлари қиймати ва соғув нархлари бўйича белгилаган ҳажмда қўшилган қўшимча нархлар суммалари ҳисобга олинади.

«Савдо устамаси» деган 42-ҳисобварақда маҳсулот етказиб берувчилар товарларнинг эҳтимол тутилган пуқолиши бўйича, шунингдек қўшимча транспорт харажатларини қоплаш учун савдо таъкилотларига бериладиган сийловлар ҳам ҳисобга олинади.

«Савдо устамаси» деган 42-ҳисобварақ таркибида қуйидаги илова ҳисобварақлар оғиниши мумкин:

- 42-1 «Савдо устамаси (сийлов, қўшимча нарх)»;
- 42-2 «Маҳсулот етказиб берувчилар транспорт харажатларини қоплаш учун белгилаган сийлов» ва бовқалар.

«Савдо устамаси» деган 42-ҳисобварақнинг кредит қисмида товарлар кириш қилини анда савдога оид ва қўшимча сийловлар (қўшимча нархлар) қайт этилиши, дебет қисмида оёса соғилган, берилган ёхуд табиий камайиши, брак, шидан чиқини, камомад ва шу қабиллар оқибатида ҳисобдан чиқарилган товарлар бўйича савдога оид ҳамда қўшимча сийловлар (қўшимча нархлар) суммалари акс эгитрилади.

Сийлов (устама)лар суммасиниши корхоналарда соғилган товарларга тегишли қисми «Савдо устамаси» деган 42-ҳисобварақ кредитида ва «Маҳсулот (инилар, хизматлар) соғиллиши» деган 46-ҳисобварақ дебетида сторно қилинади. Сийлов (устама)лар суммасиниши омбор ҳамда базалардан соғилган ва берилган қисми ёзилган ҳисобварақ-фактураларга мувофиқ аниқланади ҳамда юқоридаги ва ухшаш тартибда ҳисобдан чиқарилади (сторно қилинади).

Сийлов (устама)ларнинг сотилмаган товарларга онд суммалари белгиланган ҳажмларга мувофиқ товарлар бўйича берилиши керак бўлган сийлов (устама)ни белгиланган йўли билан инвентарлаш рўйхатлари асосида аниқланади.

Чакана савдо корхоналарида сотилмаган товарлар қолдини учун сийлов (устама)лар суммаси оғи бошидаги товарлар қолдини сийлови (устамаси) суммаси ва «Савдо устамаси» деган 42-ҳисобварақ кредити бўйича оборотларининг «Савдо устамаси» деган 42-ҳисобварақ дебити (бошқа турдаги ҳисобдан чиқаришлар) оборотлари суммасига камайтирилган ҳажми билан оғи давомида сотилган товарлар суммаси (ҳисоб нархлари бўйича) ва оғи охиридаги товарлар қолдини (ҳисоб нархлари бўйича) ўртасидаги исбатга кўра ҳисобланган фонд бўйича белгиланиши мумкин.

Агар умумий овқатланиш корхоналарининг буфетлари ва ишлаб чиқаришдаги, оғборхоналардаги овқат маҳсулотлари ҳисоби сотув нархлари бўйича (устамаси билан) юритилса, у ҳолда сотилган товарларнинг савдо сийлови (устамаси) чакана савдо корхоналарида қабул қилинган тартибда белгиланади. Башарти оғборлардаги овқат маҳсулотлари ҳисоби сотув нархида ёки ўртача ҳисобланган нархларда (устамаларсиз), ишлаб чиқариш ва буфетларда ўса сотув нархларида (устамаси билан) юритилса, у ҳолда сотилган товарларнинг устамалари ёки савдо сийловлари алоҳида ҳисобланади.

Кам чиққан ва талон-тароғ қилинган товар-моддий бойликлар ҳисобдан чиқарилаётганда уларнинг сийлов (устама)лари суммаси савдо, таъминот ва сотиш корхоналарида «Савдо устамаси» деган 42-ҳисобварақ дебитида ва «Бўлувчи даврлар даромадлари» деган 83-ҳисобварақ кредитида («Айбдор шахелардан ундирилгани керак бўлган сумма билан кам чиққан бойликлар бўйича баланс қиймати ўртасидаги фарқ» деган илова ҳисобварақ) қайд этилади.

«Савдо устамаси» деган 42-ҳисобварақ бўйича таҳлилий ҳисоб оғборхона ва базаларда, чакана савдо ва

умумий оьқатланган корхоналарида турган товарларнинг ҳамда юклаб жунатилган товарларнинг сийлов (устама) суммалари ва нархлардан фарклари алоҳида акс эттирилишини таъминлашни лозим.

70-§. Корхона томонидан сотилган маҳсулот, бажарилган ишлар ва кўрсатилган хизматларнинг бухгалтерия ҳисобиин юритиши тартиби

Ўзбекистон Республикасининг бухгалтерия ҳисоби ва ҳисоботи туғрисидаги меъёрий ҳужжатларига мувофиқ маҳсулот, товарлар сотиши, ишлар бажариши ва хизматлар кўрсатишидан олинган тушумини белгиланишиг икки усулни қўлданга руҳсат этилар эди.

- **касса усули** — буида сотувдан олинган тушум юклаб жунатилган маҳсулот учун ҳақ сифатида пул келиб тушишига қараб эътироф этиб борилади;

- **юклаб жунатиши усули** — буида маҳсулот харидорларга жунатилиб, уларга ҳисоб-китоб ҳужжатлари (ҳисобварақ-фактура, транспорт юкхатлари ва бошқа шунга ўхшаш ҳужжатлар) тотиририлишига қараб бу маҳсулот сотилган ҳисобланади.

Бироқ, Солиқ кодекси жорий этилганидан кейин 1998 йилдан бошлаб маҳсулот сотиши, ишлар бажариши ва хизматлар кўрсатишидан олинган тушумини ҳисоблаш усули сифатида **юклаб жунатиши усули** қабул қилинган.

Касса усули қўлланганида сотув жараёсини акс эттириши учун иккига ҳисобварақдан фойдаланилади, яъни:

- «Юкланган товарлар» деган 45-ҳисобварақ — маҳсулот, ишлар, хизматларни тотиририлишини моддий-ашёвий жараёни ҳисобиин юритиши учун;

- «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-ҳисобварақ — маҳсулот, ишлар, хизматлар ҳақини тулаш ҳисобиин юритиши учун.

Ушбу усул қўлланганида маҳсулотни тотиририши ва унинг ҳақини тулашга доир ҳужжатик операциялари бажарилгандан кейингида маҳсулот сотиши ишлари тугалдан-

ган ҳисобланади. Бу операциялардан фақат биттаси бажарилса, сотиш иши якунланган деб ҳисобланиши мумкин эмас.

Юклав жуъатиш усули қўлланилганда маҳсулот ва товарлар жуъатилиб, ишлар ва хизматлар бажарилганидан кейин уларнинг ҳисоб-китоб ҳужжатлари харидор (буюртмачи)га тақдим этилган бўлса, ана шундай маҳсулот ва товарлар (ишлар, хизматлар) сотилган ҳисобланади. Ҳисоб-китоб ҳужжатлари харидор (буюртмачи)га шартномада кўзда тутилган усулда берилган вақтдан эътиборан бу ҳужжатлар харидор (буюртмачи)га тақдим этилган ҳисобланади. Агар шартнома шартларига кўра харидор (буюртмачи) маҳсулотни бевосита ишлаб чиқарувчи корхонанинг ўзида қабул қилса, у ҳолда бундай маҳсулот харидор (буюртмачи)га тонширилиб, шартномада кўзда тутилган ҳужжатлар расмийлаштирилиб, ҳисоб-китоб ҳужжатлари харидор (буюртмачи)га ёхуд унинг вакилига тақдим этилганидан кейин сотилган ҳисобланади.

Сотувдан олинган тушум маҳсулотнинг нуқсонлари борлиги, сифатсизлиги аниқлашнинг, у муддатидан олдин етказиб берилиши туфайли ва бошқа сабабларга кўра харидорлар қабул қилмасдан қайтарган товарлар, тайёр маҳсулот қиймати суммасига камайтирилиши мумкин.

Сотилган маҳсулот, бажарилган ишлар ва кўрсатилган хизматлар бухгалтерия ҳисоби «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-ҳисобварақда юритилади. Ушбу ҳисобварақ тайёр маҳсулот, товарлар сотиш, бажарилган ишлар ва кўрсатилган хизматлар ҳақини олинган жараёни тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириши, шунингдек мазкур бойлиқларни сотиш (ишлар бажариш, хизматлар кўрсатиш)нинг молиявий натижаларини аниқлаш учун мўлжалланган. Мазкур ҳисобварақда, хусусан, қуйидагилар бўйича таънаҳ ҳамда тушум (даромад) қайд этилади:

▪ саноат, қишлоқ хўжалиги ва бошқа корхоналарнинг ўзида ишлаб чиқарилган тайёр маҳсулот ҳамда ярим тайёр маҳсулотлар;

- саноат тусидаги ишлар ва хизматлар;
- носаноат тусидаги ишлар ва хизматлар;
- сотиб олинмаган (бутиши учун харид қилинган) буюмлар;
- қуришиш, монтаж, лойиҳа-қидирув, геология-разведка, илмий-тадқиқот ва шу каби ишлар;
- савдо, таъминот ва сотиш корхоналаридаги товарлар;
- транспорт корхоналарида юк ва йўловчи ташини хизматлари;
- енгил автомобилларни ижарага бериш ҳамда автомобилларни манзилга етказиб бериш хизматлари;
- транспорт-эжекция ва юк организуиниш оиерациялари;
- аюока корхоналариниш хизматлари.

Саноат корхоналари юклаб жунатилган маҳсулот, тиқарилган ишлар ва журсатилган хизматлар учун харидор (буюртмачи)ларга ҳисоб-китоб хужжатлари тақдим этилишига қараб бу хужжатлар суммаларини «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-ҳисобварақ кредитида ва «Харидорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар» деган 62-ҳисобварақ дебетида акс эттириб бораладилар. Айни пайтда юклаб жунатилган маҳсулот, ишлар ва хизматлар ташархи «Тайер маҳсулот» деган 40-ҳисобварақ кредитидан тиқарилиб, «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46 ҳисобварақ дебетига киритилади.

Қишлоқ хужаини корхоналарида «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-ҳисобварақнинг кредити ҳисмида («Харидорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар» деган 62-ҳисобварақ билан корреспонденция-ли маҳсулот, ишлар, хизматлар сотишдан олинган тушум, дебет ҳисмида оса уларнинг режадаги ташархи (йил даврида, ҳақиқий ташархи хали аниқланмаган пайтда) ҳамда олинган маҳсулот, ишлар, хизматларини режадаги ва ҳақиқий ташархи орасида юзага келган фарқ (йил охирида) қанд этилади. Сотилган маҳсулот (ишлар, хизматлар)нинг режадаги ташархи, шунини дек тафовут сумма-

лари «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-хисобварақнинг дебет қисмига бу маҳсулот (ишлар, хизматлар) хисоби юритиб келинган хисобварақлар билан корреспонденцияда қилинади (ёки егорино қилинади).

Қурилиш корхоналарида «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-хисобварақ кредитида қуриб бېқавилган объектлар еки пудрат ва ёрдамчи пудрат шартномалари бўйича бажаришан ишлар қиймати аке эгтирилади («Харидорлар ва буюртмачилар билан хисоб-китоблар» деган 62-хисобварақ билан корреспонденцияда). Бу қиймат буюртмачилар билан пудратчилар еки ёрдамчи пудратчилар ўртасида хисоб-китоблар учун асое бўлиб хизмат қилганиан хужжатларга қараб белгиланади. 46-хисобварақнинг дебет қисмига эса тошхиринган ишларнинг ҳақиқий таншархи қайд этилади («Асоени ишлаб чиқарини» деган 20-хисобварақ билан корреспонденцияда).

Тео лотия-разведка ишларини оғиб борувчи корхоналарида «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-хисобварақнинг кредит қисмида бажаришан ва хисоб-китоб хужжатлари буюртмачиларга тақдим этишан ишларнинг шартномавий қиймати («Харидорлар ва буюртмачилар билан хисоб-китоблар» деган 62-хисобварақ билан корреспонденцияда), дебет қисмида эса шу ишлар бўйича амалда қилинган харажатлар («Асоени ишлаб чиқарини» деган 20-хисобварақ билан корреспонденцияда) аке эгтирилади.

Лойиҳалани ва қидирув ишлари билан шуғулланувчи танкилотларда «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-хисобварақнинг кредит қисмида буюртмачиларга тошхирилган тулик тутаганиан лойиҳалар ёки ишлар турлари бўйича лойиҳа-смета хужжатларинини шартномавий (смета) қиймати («Харидорлар ва буюртмачилар билан хисоб-китоблар» деган 62-хисобварақ билан корреспонденцияда), дебет қисмида эса шу ишларнинг ҳақиқий таншархи («Асоени ишлаб чиқарини» деган 20-хисобварақ билан корреспонденцияда) аке эгтирилади.

Илмин-тадқиқот танкилотларида «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-хисобварақ кредити-

да буюртмачиларга топирилган илмий-тадқиқот ва тажриба-конструкторлик ишларининг шартномавий (смета) қиймати («Харидорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар» деган 62-ҳисобварақ билан корреспонденцияда), дебет қисмида ҳа — шу ишларининг ҳақиқий таънарихи («Асосий ишлаб чиқарини» деган 20-ҳисобварақ билан корреспонденцияда) акс эттирилади.

Савдо, таъминот ва сотини корхоналарида «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-ҳисобварақнинг кредит қисмида сотилган товарларининг сотув қиймати (шул маблағлари ва ҳисоб-китоблар ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда), дебет қисмида ҳа уларининг ҳисобга олинган қиймати («Товарлар» деган 41-ҳисобварақ билан корреспонденцияда) акс эттирилади ва айни пайтда сотилган товарларга тегишли сўйлов (устама) суммалари еторно қилинади (товарлар сотув нархида ҳисобга олинмаган ҳолларда — «Савдо устамаси» деган 42-ҳисобварақ билан корреспонденцияда).

Юқорида айғилган корхоналар «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-ҳисобварақда товарларни транзит йўли билан сотини ва айни пайтда шу товарлар учун ҳисоб-китобларда ишгирок этиш бўйича операцияларини акс эттирадилар: 46-ҳисобварақнинг дебет қисмида товарларининг уларни етказиб берувчилар ҳисоб-китоб ҳужжатларида кўрсатилган қийматлари қайд этилади («Маҳсулот етказиб берувчилар ва пудратчилар билан ҳисоб-китоблар» деган 60-ҳисобварақ билан корреспонденцияда), кредит қисмида ҳа шу товарларининг сотув қиймати ёзилади («Харидорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар» деган 62-ҳисобварақ билан корреспонденцияда). «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-ҳисобварақнинг кредитида, шунингдек, ҳисоб-китобларда ишгирок этмасдан товарларни транзит усулида сотиндан олинган ялпи даромад ҳам қайд этилади. Ҳисоб-китобларда қатнашмасдан товарларни транзит йўли билан сотини бўйича оборот ҳисоби тизимдан ташқарида юритилади.

Транспорт ва аюоқа корхоналарида «Маҳсулот (ништар, хизматлар) сотилиши» деган 46-хисобварақнинг кредит қисмида курсатилаётган хизматлар учун ҳисобланган суммалар («Харидорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар» деган 62-хисобварақ ёки «Қурбни дебитор ва кредиторлар билан ҳисоб-китоблар» деган 76-хисобварақ билан корреспонденцияда), дебет қисмида эса транспорт ҳамда аюоқа военгаларида фойдаланиши бўйича, шунингдек оқеветидиния ва оқе орғини-гушпирини операцияларига доир ҳаққий ҳаракатлар қайд этилади («Асосий ништар чиқариши» деган 20-хисобварақ билан корреспонденцияда).

Маҳсулот (товарлар, ништар, хизматлар) сотилиши натижалари ҳар ойда «Маҳсулот (ништар, хизматлар) сотилиши» деган 46-хисобварақдан чиқарилиб, «Фойда ва зарарлар» деган 80-хисобвараққа киритилади.

«Маҳсулот (ништар, хизматлар) сотилиши» деган 46-хисобварақ бўйича тахлиший ҳисоб сотилаётган маҳсулот (товарлар), бақарилаётган ништар ва курсатилаётган хизматларини ҳар бир тури бўйича юритилади. Бундан ташқари, маъкур ҳисобварақ бўйича тахлиший ҳисоб маҳсулот сотиладиган миштаракалар ҳамда корхонани бошқариши учун зарур бошқа йўтавишилар бўйича юритиши мумкин.

1-§. Асосий военгалар сотилиши ёки чиқиб кетилишини бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби

Асосий военгалар сотилиши ёки чиқиб кетилишини бухгалтерия ҳисоби «Асосий военгалар сотилиши ёки бошқалари реализацияси» деган 47-хисобварақда юритилади. Маъкур ҳисобварақ корхонага кетилиши асосий военгаларини сотилиши ва бошқаларзда чиқариб юборилиши (туғатилиши, ҳисобдан чиқарилиши, бевасул бериб юборилиши ва бошқалар) жарасини туғриқандаги маълумотларни умумлаштиририб, тахлишийдек уларни сотилишини мошявий натижаларини бошқаларни учун муъбақлашган

«Асосий воситалар сотилиши ёки бошқача реализацияси» деган 47-ҳисобварақнинг дебет қисмида чиқиб кетган асосий восита объектларининг дастлабки қиймати, шунингдек асосий воситалар чиқиб кетиши (бино, иншоотлар бузилиши ва қисмларга ажратилиши, машина-ускуналар демонтаж қилиниши ва бошқалар) муносабати билан қилинган харажатлар аке эттирилади.

«Асосий воситалар сотилиши ёки бошқача реализацияси» деган 47-ҳисобварақнинг кредит қисмига асосий восита объектлари чиқиб кетаётганда ҳисобланган эскириш суммаси, мол-мулкни сотишдан олинган тушум ҳамда мол-мулк ҳисобдан чиқарилиши муносабати билан келиб тушган моддий бойликлар қиймати шу мол-мулкни сотиш ёхуд ундан фойдаланиши мумкин бўлган баҳода ёзилади. Мол-мулкни сотишдан келадиган тушум, яъни сотилган асосий воситалар учун корхона оладиган сумма «Асосий воситалар сотилиши ёки бошқача реализацияси» деган 47-ҳисобварақнинг кредит қисмида «Турли дебитор ва кредиторлар билан ҳисоб-китоблар» деган 76-ҳисобварақ билан корреспонденцияда аке эттирилади.

Шу ойда бажарилган операциялар бўйича кўрилган ва 47-ҳисобварақда аниқлашган зарар қуйидаги бухгалтерия проводкаси билан ҳисобдан чиқарилади:

Д-т 26 «Давр харажатлари»;

К-т 47 «Асосий воситалар сотилиши ёки бошқача реализацияси».

26-ҳисобварақда бу зарарлар «Корхонанинг асосий воситалари ва бошқа мол-мулкни сотишдан кўрилган зарар» моддасида аке эттирилади.

Асосий воситалар сотилиши ва бошқача реализациясидан олинган ҳамда 47-ҳисобварақда аниқлашган фойда у ҳар ойда ёпишаётганда қуйидаги бухгалтерия проводкаси билан аке эттирилади:

Д-т 47 «Асосий воситалар сотилиши ёки бошқача реализацияси»,

К-т 80 «Фойдалар ва зарарлар».

Бундай фойда «Операциялардан олинган даромад ва гушумлар» деган 80-3-илова ҳисобвараққа киритилади ҳамда «Корхоналарнинг асосий фондлари ва бошқа мол-мулкнинг сотилишдан олинган даромадлар» молдасига ёзилади.

Асосий воситга объектлари узок муддатли ижарага берилганда «Асосий воситалар сотилиши ёки бошқача реализацияси» деган 47-ҳисобварақ бўйича вужудга келадиган кредит сальдоси «Бўлувчи даврлар даромадлари» деган 83-ҳисобвараққа ҳисобдан ўчирилади.

Асосий воситга объектлари кам чиққан ёки бузилган ҳолларда уларнинг дастлабки қиймати «Асосий воситалар сотилиши ёки бошқача реализацияси» деган 47-ҳисобварақ дебетиغا, ҳисобланган эскириш суммаси эса шу ҳисобварақ кредитига киритилади. Бойликлар камомати сифатида акс эттирилмаган қиймат қолдиги «Асосий воситалар сотилиши ёки бошқача реализацияси» деган 47-ҳисобварақ кредитига «Бойликлар ишдан чиқishi бўйича камомад ва йўқотилар» деган 84-ҳисобварақ билан корреспонденцияда ҳисобдан ўчирилади ҳамда кейин бу суммалар «Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 73-ҳисобварақ дебетиغا («Молдий зарар ўрнини қоплашга доир ҳисоб-китоблар» деган илова ҳисобварақ) киритилади. Бойликлар камомати ёки бузиллишига айбдор шахслар аниқланмаган ҳолларда бу суммалар «Фойдалар ва зарарлар» деган 80-ҳисобвараққа тақдланади.

«Асосий воситалар сотилиши ёки бошқача реализацияси» деган 47-ҳисобварақ бўйича тахлилвий ҳисоб асосий воситаларнинг чиқиб кетаётган алоҳида инвентарь объектлари бўйича юритилади.

72-§. Бошқа активлар сотилиши ҳисобини юритиш

Бошқа активлар сотилишининг бухгалтерия ҳисоби «Бошқа активлар сотилиши» деган 48-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ корхонага тегишли бўлган, «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-ҳисоб-

варақини ҳамда «Асосий воситалар сотилиши ва бошқа-ча реализацияси» деган 47-хисобварақнинг изоҳларида ай-тилмаган бойликларни сотин жараёни тўғрисидаги маъ-лумотларни умумлаштириш, шунингдек бу бойликлар со-ғилишинини молиявий натижаларини белгилаш учун мўължаллашган. Ушбу хисобварақда, хусусан, қуйидагилар-нинг баланс қиймати ва соғув пархи қайд этилади:

- номоддий активлар;
- амалдаги таркибга қўра оборотдаги маблағлар хисобланувчи товар моддий бойликлар;
- валюта бойликлари;
- қимматли қоғозлар ва бошқа молиявий қўйилма-лар.

«Бошқа активлар сотилиши» деган 48-хисобварақ дебетида чиқиб кетаётган бойликларнинг баланс қийма-ти, шунингдек шу муносабат билан қилинган чиқимлар (воситачлик хақи ва х.к.) аке эътирилади.

«Харажатлар таркиби тўғрисида низоми»да қўзда ту-тилган харажат ва даромадлар таркибига мувофиқ, маъ-кур хисобварақда сотилаётган активлар турларига қўра бир неча илова хисобварақ очини мақсадга мувофиқдир. Масалан: 48-1 «Қимматли қоғозлар ва валюта сотини», 48-2 «Бошқа мол-мулкни сотини».

48-1-илова хисобварақда қимматли қоғозлар (кор-хотанинг ўзи чиқарган ларида танқари) ҳамда валютани сотин операциялари аке эътиришини керак. 48-1-илова хисобварақнинг дебети қисмига қимматли қоғозлар ҳамда валютанинг улар сотилаётган вақтдаги баланс қиймати «Узоқ муддатли молиявий қўйилмалар» деган 06-хисоб-варақ, «Валюта хисобварақи» деган 52-хисобварақ, «Иўлдаги ўтказмалар» деган 57-хисобварақ, «Қисқа муд-датли молиявий қўйилмалар» деган 58-хисобварақ билан корреспонденцияда ёзилади. 48-1-илова хисобварақнинг кредит қисмига қимматли қоғозлар ҳамда валюта бойлик-ларини сотиндан амалда олинган гушум аке эътирилади.

«Қимматли қоғозлар ҳамда валюта сотини» деган 48-1-илова хисобварақ ҳар ойда «Фондалар ва зарарлар»

деган 80-хисобварақ, «Молниявий фаолиятдан кўрилган фойда ва зарар» деган 80-4-илова хисобварақ билан корреспонденцияда ёзилади.

Номоддий ва бошқа (асосий восита хисобланмай-диган) моддий активларни сотиш операциялари «Бошқа мол-мулкни сотиш» деган 48-2-илова хисобварақда аке ёттирилади.

48-2-илова хисобварақда ҳар ойда аниқланган зарарлар «Давр харажатлари» деган 26-хисобвараққа хисобдан ўчирилади ҳамда «Корхонанинг асосий воситалари ва бошқа мол-мулкни сотишдан кўрилган зарар» моддасида аке ёттирилади.

48-2-илова хисобварақда аниқланган фойда ҳар ойда «Фойда ва зарарлар» деган 80-хисобварақда очилган «Операцияларга онд даромад ва тушумлар» деган 80-3-илова хисобварақнинг «Корхонанинг асосий фондлари ва бошқа мол-мулкни сотишдан олинган даромад» моддасига ёзилади.

Номоддий активлар, арзон ва тез эскирувчан буюмлар бошқа тарзда чиқиб кетадиган ҳолларда «Бошқа активлар сотиш» деган 48-хисобварақнинг кредит қисмига шу объектлар бўйича улар чиқиб кетаётганда хисобланган эскириш суммаси ҳам («Номоддий активлар эскириши» деган 05-хисобварақ, «Арзон ва тез эскирувчан буюмларнинг эскириши» деган 13-хисобварақ билан корреспонденцияда) ёзилади.

73-§. Касса операциялари бухгалтерия ҳисоби-ни юритиш тартиби

Касса операцияларининг бухгалтерия ҳисоби «Касса» деган 50-хисобварақда юритилади. Мазкур хисобварақ корхона кассаларида турган пул маблағлари ва уларнинг ҳаракати тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириш учун мўлжалланган.

Касса операцияларининг бажарини ва расмийлаштириш тартиби Марказий банк қондаларида белгиланган.

Корхоналар уз кассаларида уларга белгиланган лимитдан ортик нақд пулларни фақат иш хақи, мукофот, ижтимоий суғурта бўйича нафақалар, етисендия ва пенсияларни тузатиш учун, банк муассасасидан пул олинган кунни ҳам қўшиб, муобалағида кўни билан 3 иш кунидан ошмайдиغان муддатда (банк муассасасидан анча олганда жойлашган жамоат жумҳуриятлари, давлат хўжалик тари ва бошқа корхоналар учун 5 иш кунни) сақлаб туришлари мумкин.

Корхоналар нақд пулларни ҳисобот тоғинириш шарти билан, оғина ва хўжалик харажатлари учун, ваҳидлик ва маҳсулотлар, теодовия раиведка туруҳлари, вақолатли корхона ва танкилотлар, хўжалик танкилотларининг алоҳида бўлишмалари, жумладан муस्ताқил баълағи оғина бўлмаган ва танкилот фаолият олиб борадиган жойдан танкиларида жойлашган филиаллар харажатлари учун, корхона раҳбарлари уларга касса хизматлари кўрсатувиш тижорат банни билан келишган ҳолда белгиланган шикдорларда берадиллар.

Хизмат сафарлари билан боғлиқ харажатлар учун нақд пуллар хизмат сафарига жўнатилганларга республика ҳудудида амал қилувчи тартиб ва мувофиқ ана шу мақсадлар учун белгиланган белгиланган суммалар доиралида, ҳисобот тоғинириш шарти билан берилди.

Ҳисобот тоғинириш шарти билан берилган, лекин сарфланган вақолат пуллар шу маблағ берилган муддат суғурта вақолат келиш кунни билан 3 иш кунни мобайнида корхона кассалига қайтарилишини керак.

Ҳисобот тоғинириш шарти билан нақд пул олган шахслар сарибланган жумалар туғрисида корхона бухгалтериясининг маҳсулотларидан бухгалтерияга ҳисобот тоғинириш шарти билан берилди.

Корхоналар ҳисобот тоғинириш шарти билан берилган суммаларни қайтариш учун ҳисобот берилганидан кейинги вақолат ҳисобот тоғинириш шарти билан нақд пул берилди.

Корхоналар ҳисобот тоғинириш шарти билан нақд пуллар чиқим касса шартли ҳисобот тоғинириш шарти билан берилди.

бошқа хужжатлар (тулов қайдномалари, пул бериш туғри-сидаги аризалар, туловнома ва бошқалар)га мувофиқ берилди. Бу хужжатларда чиқим касса ордери реквизитлари туширилган штамп эти бўлиши зарур. Накд пул олиш учун тулдирилган хужжатларда корхона раҳбари ва бош бухгалтерининг ёки улар ваколат берган шахсларининг имзоси бўлиши керак.

Чиқим касса ордери тариғи янги қилинган хужжатлар, аризалар, туловномалар (счётлар) ва бошқаларда корхона раҳбарининг ваколат берувчи шахсини бўлиши ҳолларида чиқим касса ордери тариғида раҳбар имзоси бўлиши шарт эмас.

Тайёрлов танкилотлари, жумладан маърубот кооперацияси танкилотлари қишлоқ хўжалиғи маҳсулоти ва хом шў тонширувчиларга нақд пул бериб, кенди қилиши куши охирида қул давомиди беришан барча сумма бар ҳисоб тайёрлов қиянция вори бўлган умумий чиқим касса ордери тузишлари мумкин.

Бюджет муассасалариға хизмат кураатуви марказлаштирилган бухгалтерияларда берилган эти ҳақи умумий суммаси учун битта чиқим касса ордери тузилади. Унинг саҳаси ва рақами ҳар бир тулов (хисоб-қитоб-тулов) қайдномасиға ёзиб қуйилди.

Чиқим касса ордери ёки унинг урнини босувчи хужжат бўйича алоҳида шахста пул бераётганда касенр пул олувчидан унинг шахсини тасдиқловчи хужжат кураатувини талаб қилади, хужжатини номиди вақамини, у қим томонидаги ва қачон беришанини ёзиб олган ҳамда пул олувчиға имзо чектиради. Агар чиқим касса ордери унинг урнини босувчи хужжат бир неча шахста пул бериш учун тузилган бўлса, у ҳолда олувчилар ҳам юқориди айтилган шахсини тасдиқловчи хужжатларини кураатувилар ҳамда тулов хужжатларинини тегишлини устуниға имзо чекдилар.

Корхонада пул шу корхона берилган тувоҳнома асосида берилиши мумкин. Буни учун мазкур тувоҳномада эҳсини сурати ва шахсини имзоси бўлиши керак.

Нул олдинги туурендаги имзо фақат олувчинин муқдуси билан энехли ёки шариқли ручкада кўйи шини хамги олдинги сўмма — сўмлар сўз билан, тийшилар рақам билан ёзилин зарур. Нул қайднома бўйича олшаётганга сўмма сўз билан ёзилмайди.

Корхонанинг ходимлари руҳиятига кирмаган шахсларга нул тузилган шартномалар асоенда ҳар бир шахс урун алоҳида ёзи видинан чиқим касса ордери бўйича ёки алоҳида қайдномага мувофиқ бериллади.

Қўндоқ хужжатини ва юк ортин-туширини шиларига, шунингдек табиий офат оқибатларини тугатиш учун қасб-тўнган шахсларга нақд нуллар қайднома бўйича берилиши мумкин. Қайдномалар юқориди айтилган шиларига ходимлари юборилган ҳар бир танкилот бўйича алоҳида тузилган ҳамда шиларини танкилот этган корхона раҳбари ва бош бухгалтериясини имзоларидан ташқари тегишли танкилот ваколат берган шахс имзоси билан ҳам тасдиқланади.

Кассир нулин фақат чиқим касса ордерида ёки унинг урини босувини хужжатда кураганин шахсга беради. Агар нул белгиланган тартибда расмийлаштирилган ишончнома асоенда берилган бўлса, бухгалтерия томонидан ордер матида нул олувчининг фамилияси, исми, отасининг исми билан кейин нул олши учун ишонч билдирилган шахсини фамилияси, исми ва отасининг исми ёзиб қўйлади. Агар нул қайднома бўйича берилган бўлса, нул олвинини тасдиқлаб қўйилганин имзо ордидан кассир «Ишончнома асоенда» деб ёзиб қўяди. Ишончномани кассир олиб қолди ва чиқим касса ордери ва ёки қайдномага тиклаб қўяди.

Касса шини туфайли ёки бошқа сабабларга кура узи имзо чека қўлайган шахсга нул берилаётганда унинг шил-тўмосига кура уринга бошқа шахс имзо чекиши мумкин. Шовин бу шахс шу корхона бухгалтерияси ёки кассасини ходими бўлмаслиги керак. Чиқим касса ордерида амалда нул олувчинини ва унинг урини имзо чекаётган кишини шахсини тасдиқловчи хужжат номин, берилган санаги ҳамда жойи қайд этилади.

Кассир иши хақиқий қобилиятини вақтинча йўқотган нафақаси, стипендия, пенсия ва мукофотларни тўлиқ бериб олувчи учун чиқим касса ордери тузмадан тўлов (хисоб китоб-тулов) қайдноmaları буйича беради.

Тулов (хисоб китоб-тулов) қайдномасининг сарфларини (биринчи саҳифаси)да пул берилган руҳани туловчи шахслар ёзилиб, корхона раҳбари ва бош бухгалтерининг скартлар ваколат берган шахсларнинг имзолари, пул берилган муддатлари ҳамда суз билан ёзилган сумма булиши лозим.

Иш хақи сифатида бир марта туланилган пуллар (габтилга чиқиб кетганда, касал бўлганда ва х.к.), шунингдек депонентдан суммалар ҳамда бир неча шахсларга хизмат сафари ҳарajatлари учун хисобот топирилиши билан бериладиган пуллар ҳам шу тартибда расмийлаштирилиши мумкин.

Ачохида шахсларга иш хақи сифатида бир марта бериладиган пуллар оғзақда чиқим касса ордери буйича туланади.

Иш хақи, меҳнат қобилияти йўқотганлик муносабати билан туланилган пуллар, стипендиялар, пенсиялар, мукофотларни тулаш юзасидан берилган муддатлар тулаганидан кейин кассир:

а) тулов қайдномасида иш хақи, меҳнат қобилиятини вақтинча йўқотганлик муносабати билан туланилган пуллар, стипендиялар, пенсиялар, мукофотлар берилмаган шахсларнинг фамилияси руҳанасида «Депонентга ўтказилди» деган ёзувларни тама билан берилган қўлларини қўлда ёзиб қўяди,

б) депонентга қўйилган суммалар руҳанида ҳамда

в) қайднома охирида иш хақи, меҳнат қобилиятини вақтинча йўқотганлик муносабати билан туланилган пуллар, стипендиялар, пенсиялар, мукофотлар буйича амалда туланилган суммалар ҳамда билинмаган ва депонентга ўтказилиши керак булган суммаларни ёзиш, бу суммаларни тулов қайдномаси буйича умумий мувофиқлаштирилади ҳамда уз имзоси билан расмийланади. Агар пулларни кассир эмас, бошқа шахс берган бўлса, у

ҳолда қайдномага қўшимча равишда «Қайднома бўйича пулларни _____ берди» деб ёзилиб, имзо чекилади. Пулни кассир ва таркатувчи битта қайднома бўйича бериши тақиқланади;

г) касса дафтарига амалда тўланган суммани ёзади ҳамда қайдномага «Чиким касса ордери №» деган ёзувларни таъмин босади.

Бухгалтерия кассирлар тўлов қайдномаларига киритган ёзувларни текширади ҳамда берилган ва депонентга қўйилган суммаларни ҳисоблаб чиқади.

Депонентга қўйилган суммалар банкка топширилади ва топширилган суммалар учун битта умумий чиким касса ордери тузилади.

Бухгалтерия кирим касса ордерларини ва уларнинг кватанцияларини, шунингдек чиким касса ордерлари ва улар ўрнини босувчи ҳужжатларни ениҳли ёки шарикли ручкада аниқ-равшан қилиб ёзиши, ёхуд ёзув ёки ҳисоблаш маънасида чиқариши керак. Мазкур ҳужжатларда бирор ёзув учирлиши, чапчилиши ёки ўзгартирилишига, ҳатто тузатиш тўрилиши қайд этилган бўлса ҳам, йўл қўйилмайди.

Кирим ва чиким касса ордерларида уларни тузиш учун асос бўлган ҳамда илова қилинган ҳужжатлар кўрсатилади.

Кирим ва чиким касса ордерларини ёхуд улар ўрнини босувчи ҳужжатларини пул топшираётган ёки олаётган шахслар қўлига бериш тақиқланади.

Касса ордерлари бўйича нақд пул фақат улар тузилган кун қабул қилиниши ва берилиши мумкин.

Кирим ва чиким касса ордерларини ёки улар ўрнини босувчи ҳужжатларни олаётганда кассир қўйидагиларни текшириши шарт:

а) ҳужжатларда бош бухгалтер имзоси, чиким касса ордери ёки унинг ўрнини босувчи ҳужжатда эса корхона раҳбари ёки у ваколат берган шахснинг ижозат устхони борлиги ва ҳақиқийлиги;

б) ҳужжатлар тўғри расмийлаштирилгани;

в) ҳужжатларда қайд этилган иловалар мавжудлиги.

Агар шу талаблардан бирор тасига рноя этилмаган бўлса, кассир бу ҳужжатларни тегишлича расмийлаштириш учун бухгалтерияга қайтаради.

Кирим ва чиқим касса ордерлари ёки уларнинг ўрнини босувчи ҳужжатлар олингани биланок ёхуд улар бўйича пул берилган заҳоти кассир томонидан имзоланади, уларга илова қилинган ҳужжатлар эса тегишли иттами босни ёки «Пули тўлашав» деб ёзиб, сана (кун, ой, йил)ни кўрсатиш йўли билан сундирилади.

Кирим ва чиқим касса ордерлари ёки уларнинг ўрнини босувчи ҳужжатлар кассага тегишлиридан аввал бухгалтерия томонидан кирим ва чиқим касса ордерларини рўйхатга олиш дафтариди қайд этилади. Иш хақи тўлаш учун мулккалланган тўлов (хисоб-китоб-тўлов) қайдномаларида расмийлаштирилган чиқим касса ордерлари пул тўлашанидан кейин рўйхатга олинади.

Кирим ва чиқим касса ҳужжатларини хисоблан техникаси ёрдамида рўйхатга олиб бориш мумкин. Бунда тегишли кун учун тузиладиган «Кирим ва чиқим касса ордерларини рўйхатга олиш дафтарининг кнетирма варағи» машинограммасида пул маблағлари қўзланган мақсадлар бўйича ҳаракатланганининг хисобини юривин учун керакли маълумотлар ёзилиши ҳам таъминланади.

Ҳар бир корхонада битта касса дафтари тувилди. Бу дафтар саҳифалари рақамланган, ишча билан тикилган ва унинг учи сурғучи ёки мастикали муҳр билан тамбланган бўлиши лозим. Касса дафтариди варақлар сони мазкур корхона ёки юқори ташкилот раҳбари ва бош бухгалтерининг имзолари билан тасдиқланади.

Дафтарга мастикали муҳр босилганда суяк шиша асосиди елим («Силикагли», «Қоғоз елими», «Идора учун», «Суяк шиша»), напироситкига ўхшаш қоғоз, итемпель бўёидан фойдаланилади. Муҳр иви туширилган қоғознинг икки томонига елим суртилди, дафтарга муҳр босилганидан кейин яна бир қаллам елим суркалади.

Касса дафтарига ёзувлар нуسخа кўчирини қоғози (корақоғоз) оркали итарикли ружада, енеҳ қаламда ёки

сиёҳ билан 2 нусхада ёзилади. Саҳифаларнинг иккинчи нусхалари қирқиб олинмаган бўлиши керак. Улар кассир ҳисоботи бўлиб хизмат қилади. Варақларнинг биринчи нусхалари касса дафтарида қолади. Варақларнинг биринчи ва иккинчи нусхаларига бир хил рақамлар қўйилади.

Касса дафтаридаги ёзувлар ўчирилиши ҳамда тасдиқланмаган ўзгаришлар киритилиши ман этилади. Киритилган тузатишлар кассир, шунингдек корхона бош бухгалтери ёки унинг вазифаларнинг бажариб турган шахс имзолари билан тасдиқланади.

Касса дафтарига ёзувларни кассир ҳар бир ордер ёки унинг ўрнини босувчи ҳужжат бўйича пул олинган ёки берилган заҳоти киритади. Ҳар кун, иш кун охирида кассир шу кун давомида бажаришган операциялар якунини ҳисоблайди, кассадаги пул қолдиғини кейинги кунга ўтказди ва кассир ҳисоботи сифатида қирқиб олинмаган иккинчи варақ (кун давомида касса дафтарига киритилган ёзувлар нусхаси)ни қирим ва чиқим касса ҳужжатлари билан бирга бухгалтерияга топшириб, бу ҳақда касса дафтарига имзо чектиради.

Корхоналарда кассирнинг розилишига кўра ва касса ҳужжатлари бут сақланиши тўлиқ таъминланса, касса дафтари автоматлаштирилган усулда юритилиши мумкин. Бунда унинг саҳифалари «Касса дафтарининг қистирма варағи» машинограммаси кўринишида тузилади. У билан бир вақтда «Кассир ҳисоботи» машинограммаси шакллантирилади. Ҳар икки машинограмма кейинги иш кун бошлангунча қадар тузилиши, бир хил мазмунга ҳамда касса дафтари шаклида кўзда тутилган барча реквизитларга эга бўлиши зарур. Касса дафтари варақлари бу машинограммаларда автоматик тарзда, йил боннидан эътиборан қўнаиб бориш тартибиде рақамланади.

Ой давомида охириги марта чиқариладиган «Касса дафтарининг қистирма варағи» машинограммасида ҳар бир ойда тўпланган касса дафтари варақларининг умумий сони, календарь йили учун охириги машинограммада йил

давомидаги касса дафтари варақларининг умумий сони автоматик тарзда ёзилиши керак.

«Касса дафтариининг қистирма варағи» ва «Кассир ҳисоботи» машинограммаларини олгандан кейин кассир касса дафтари ҳамда кассир ҳисоботи тўғри тузилишини текшириши, имзо чекиши ва уларни кирим ҳамда чиқим касса ҳужжатлари билан бирга бухгалтерияга топшириб, бу ҳақда касса дафтариининг қистирма варағига имзо чекириши шарт.

Бут сақлашнинг таъминлаш ва фойдаланиши ақулай бўлиши учун «Касса дафтариининг қистирма варағи» машинограммаларининг ҳар ойлигини кассир йил давомида алоҳида-алоҳида сақлайди. Календарь йили тугаганидан кейин (ёки зарурат туғилганида) «Касса дафтариининг қистирма варағи» машинограммалари хронологик тартибда жузланади (брошюра қилиб тикилади). Йил давомида йнғилган варақлар умумий сони корхона раҳбари ва бош бухгалтерининг имзолари билан тасдиқланади ҳамда дафтар муҳрланади.

Касса дафтари тўғри юритилишини назорат қилиш вазифаси корхона бош бухгалтери зиммасига юкланади.

Пул олувчи чиқим касса ордериға ёки унинг ўринини босувчи бошқа ҳужжатға имзо чекмагани ҳолда кассадан берилган пуллар кассадаги нақд пул қоллиғига ҳисобланмайди. Бу сумма камомад ҳисобланади ва кассирдан ундириб олинади. Кирим касса ордерлари билан асосланмаган нақд пуллар кассадаги ортиқча пул ҳисобланади ва даромадға қўшилади.

Кассир ишчи ва хизматчиларининг моддий жавобгарлиғи тўғрисида чиқарилган амалдин қонунларға мувофиқ, ўзи қабул қилган барча бойликлар бут сақлашнинг учун тула моддий жавобгар ҳисобланади ҳамда хоҳ атайини қилиши ани хатти-ҳаракатлар натижасида, хоҳ ўз вазифаларига бепарволик ёки ноҳалоллик билан қаран оқибатида корхонаға етказилган ҳар қандай зарар учун жавоб беради.

Кассирни ишға тайинлаш тўғрисида буйруқ (қарор) чиқарилганидан кейин корхона раҳбари кассирни Касса

операціяларини бажарини тартиби билан таништириб, бу ҳақда унга имзо чектирини керак. Шундан сунга кассир билан унинг тулик шахсий моддий жавобгарлиги туғри-сида шартнома тузилади.

Кассир уш шиммасига юклаган ва вазифа тартиб бажарини бошда шахста шиноиб тоширини таъин қилади.

Бунга кассир ш. қайдан корхоналарда, агар у вақтинча административини зарур бўлса, кассир вазифа тартиб вақтинча бажариб турини корхона раҳбаринини ёки бўйруғи (қарори)га мувофиқ бошқа ходимга тоширилади. Мазкур ходим билан моддий жавобгарлик туғрисида тегишли шартнома тузилади.

Кассир дусадан тини ташиқ қетинида турганда ҳолларда (кассалик сабабни ва ҳ.к.) унинг ҳисобдорлигидаги бошликлар қабул қилиб олувчи бошда кассир томондан корхона раҳбари ва бош бухгалтери ҳузурида еки корхона раҳбари тайинлаган шахслардан теорат комиссия куз унинг дарҳол қанга санао чиқилари. Қанга санаи ва бошликларини тоширини натижа тари турисизда далолатнома тузилиб, унга юкорида айтиван шахслар имзо чекади.

«Касса» деган 50-ҳисобварақда акс эттирилувчи касса операциялари ҳисобини юритини учун корхоналарда 1-журнал-ордер тузилади.

Журнал-ордер тар ва қаннома тарга сувлар кассини ҳисоботлари асосида қиллик якунлар тарига киритилади. Бу кассир ҳисоботлари у тарга н юмалегинини ҳужжатлар билан таъинлашан бўлини керак. Агар касса ҳужжатлари сон кам бўлса, операциялар руйхат тарга харқуни эмас, балки кассирини бир неча ҳисоботлари бўйича умумини қилиб 3-5 кун учун екининг муҳимини. Бундан ҳолларда «Сана» устунинда сув тарга тааллуқли бўлган даслабки ва охири кунлар езилади. Масалан, 13, 15, 17 ва ҳ.к.

Корреспонденцияланувчи ҳисобварақлар бўйича бир (бир неча) кун якунлари касса ҳисоботида екининг илова қилинган ҳужжат тарда акс эттирилган бир турдага

операциялар суммаларини кассир хисоботиға ёки хужжатларга олдиндан киритилган бухгалтерия ёзувларига мувофиқ хисоблаш йўли билан белгиланади.

Кассадаги маблағ қолдини қайдномада фақат ой боши ва ой охиридаги ҳолатга кўра кўрсатилади. Ой давомида назорат қилини ҳамда оператив мақсадлар учун кассир хисоботларида кўрсатилган маблағ қолдиқлари тўғрисидаги маълумотлардан фойдаланилади.

Транспорт ва алоқа корхоналарида «Касса» деган 50-хисобварақ таркибида «Корхона (ташкилот) кассаси» ва «Операция кассаси» илова хисобварақлари очилиши мумкин. «Операция кассаси» деган илова хисобварақда товар идоралари (пристанлар) ва фойдаланиши участкалари, тўхташ пунктлари, дарёларининг кечув жойлари, кемалар кассаларида, портлар (пристанлар), вокзалларининг чипта ва юк кассаларида, чипталар сақланадиган кассаларда, алоқа бўлимлари кассалари ва бошқаларда турган пул маблағлари ҳамда уларининг ҳаракати ҳисоби юритилади.

«Касса» деган 50-хисобварақ дебетда корхона кассасига келиб тушган пул маблағлари қайд этилади. «Касса» деган 50-хисобварақнинг кредит қисмида корхона кассасидан тўланган маблағлар аке эгитрилади.

Қонушларда руҳсат этилган ҳолларда корхона хорижий валюта билан касса операциялари бажарадиган бўлса, нақд чет эл валютаси ҳаракати ҳисобини алоҳида юритиши учун «Касса» деган 50-хисобварақ таркибида тегишли илова хисобварақлар очилиши керак.

«Касса» деген 50-хисобварақ кредитиги бүйиңча
I-ЖУРНАЛ-ОРДЕР

199__ жыл _____ учун

Сыр N	Сапа	Операция мазмуну	50-хисобварақ кредитиги кунидеген кунидеген хисобварақлар дебетиңиз						«Класса» деген 50-хисоб-варақ кредитиги бүйиңча жамин		
			N 51 «Хисоб-кигуб-варақ»	N 69 «Ижтимоий сугурга бүйиңча хисоб-кигублар»	N 70 «Иш хақин тўлиги бүйиңча ходимлар билеги хисоб-кигублар»	N 71 «Хисобот бералган шахслар билеги хисоб-кигублар»	N 75 «Муассис-лар билеги хисоб-кигублар»	N 9 10 11			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
Жамин											

1-ҚАЙДІШОМА

199__ йил _____ учун

Ой бошидаги сальдо

Сыр N	Сана	Операция мамуни	50-Хисобварақ дебети биле куйилган Хисобварақлар дебети								«Касса» деган 50- Хисоб-ва- рақ дебети бу йирга жамий
			N 46 «Сотил- дини»	N 51 «Хисоб- киتاب варақи»	N 70 «Иш хақи тулаш бу йирга халқлар биле Хисоб- китаплар»	N 71 «Хисобот бер- илган шакелар биле Хисоб- китаплар»	N 75 «Муассис- лар биле Хисоб- китаплар»	N	N	N	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
Жамий											

Ой охиридаги сальдо

Тутурилган сана:

199__ йил _____

Ижрочи _____

Баш бухгалтер _____

(имза)

(имза)

74-§. Ҳисоб-китоб варағи бўйича нақд пулсиз операциялар бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби

Корхона ҳисоб-китоб варағи бўйича нақд пулсиз операцияларнинг бухгалтерия ҳисоби «Ҳисоб-китоб варағи» деган 51-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ корхонанинг банкдаги ҳисоб-китоб варағида турган миллий валютадаги пул маблағлари ва уларнинг ҳаракати тўғрисидаги маълумотларни умумлаштиришни учун мўлжалланган.

Ҳисоб-китоб варағи бўйича операцияларни бажариш ва расмийлаштириш тартиби Марказий банк қондаларига асосан, яъни Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексига, «Ўзбекистон Республикаси Марказий банки тўғрисида», «Банklar ва банк фаолияти тўғрисида», «Ўзбекистон Республикасида корхоналар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунарига ҳамда Ўзбекистон Республикаси Марказий банкнинг республика ҳудудида нақд пулсиз ҳисоб-китобларни тартибга солувчи бошқа меъёрий ҳужжатлари асосида ишлаб чиқилган «Ўзбекистон Республикасида нақд пулсиз ҳисоб-китоблар тўғрисида»ги низомда белгилаб қўйилган.

Нақд пулсиз ҳисоб-китоблар қиллиаётганда пул-ҳисоб-китоб ҳужжатларининг Марказий банк белгилаган қуйидаги шакллари қўлланилади:

- тўлов топшириқномаи (N 0505411002);
- тўлов талабномаси (N 0505411001);
- аккредитив аризаси (N 0505411009);
- инкассо топшириқномаи (N 0505411013);
- тижорат банкнинг ҳисоб-китоб чеки (N 0505411005);
- мемориал ордери (N 0505411008).

Маблағларни тўловчи билан олувчи ўртасидаги ҳисоб-китоблар шакли тузилган шартнома (битим)да белгилаб қўйилади.

Пул-ҳисоб-китоб ҳужжатлари Марказий банк белгиланган талаблар ва андозаларга жавоб бериши керак. Уларда қуйидаги маълумотлар бўлиши лозим:

- ҳужжат рақами;
- ҳужжат санаси (ДҚ.ММ.ГГГГ);
- тўловчи номи;
- тўловчи ҳисобварағининг рақами;
- солиқ тўловчи коди (чек ва аккредитивдан ташқарип);
- тўловчи банкнинг номи;
- тўловчи банкнинг коди;
- олувчи номи;
- олувчи ҳисобварағининг рақами;
- олувчи банкнинг номи;
- олувчи банкнинг коди;
- тўлов суммаси рақам ва суз билан;
- тўлов мақсади (чекда кўрсатилмайдн).

Тижорат банкнинг ҳисоб-китоб чекида қўшимча равишда қуйидаги маълумотлар бўлади:

- чек серияси ва рақами;
- жиммоний шахс паспортининг серияси ва рақами;
- чек «ДҚ.ММ.ГГГГ»гача амал қилади.

Аккредитив аризасида қўшимча равишда қуйидаги маълумотлар бўлади:

- аккредитив амал қиладиган муддат;
- аккредитивни очини учун асос бўлган шартнома рақами;
- буюртма рақами;
- буюртма санаси;
- товар ёки хизматлар номи;
- аккредитив бўйича пул тўлаш учун асос бўлган ҳужжат тури;
- қўшимча шартлар.

Пул-ҳисоб-китоб ҳужжатлари тўлдирилаётганда маблаг тўловчи ва олувчининг номлари банк ҳамда мижознинг кийинлашгирмайдиган қилиб оқиллона кичкартирилишига пул қўйилади.

Узларнинг қўшилган қиймат соғини солинадиган маҳсулот, иш ва хизматларини сотувчи ҳўжалик субъектлари тўловга тақдим этилган пул-ҳисоб-китоб ҳужжатларида ҚҚС суммасини алоҳида сатрда кўрсатишлари шарт. Агар қўшилган қиймат соғини тўлашдан озод қилинган бўлишса, «ҚҚС тўланмайди» деган сўзларни ёзадилар ёки шундай ёзувни нитамн босадилар.

Пул-ҳисоб-китоб ҳужжатлари банк учун ва ҳисоб-китобларда қатнашувчи барча томонларга керакли миқдордаги нуехаларда қорақоғоз (копирка) орқали техник воситалар ёрдамида бир йўла ёзиб чиқариладиги ёки аслидан нуеха олинади.

Банк пул-ҳисоб-китоб ҳужжатларини пўрога қабул қилиши учун қўйиладиган талаб қилинади:

- юридик шахслардан — ҳужжатнинг биринчи (асл) нуехасида имзо чекини ҳўқуқли а ёга мансабдор шахслар имзолари ва муҳр изи бўлиши;
- юридик шахс мақомини олмаган тadbirkorлардан — пул ҳужжатларида имзо намунаси қўйилган карточкадаги битта имзо бўлиши. Бунда муҳр изи бўлиши талаб қилинмайди.

Имзолар улар ёрасининг уз қўли билан қўйилган бўлиши лозим. Ҳар қандай пул-ҳисоб-китоб ҳужжатларида факсимиле қўйилиши қатъий тақиқланади.

Танаббускор банкда миқозининг ҳисобварағидан маблағ олиши учун фақат пул-ҳисоб-китоб ҳужжатларининг биринчи нуехалари ёхуд «Банк-Миқоз» тизимида фойдаланувчи миқозлардан алоқа каналлари бўйича келиб тушган пул-ҳисоб-китоб электрон ҳужжатлари асос бўла олади.

Миқозининг ҳисобварағига маблағлар электрон тўловлар тизими орқали олинган пул-ҳисоб-китоб электрон ҳужжатлари ҳамда тижорат банки берган ҳисоб-китоб чекининг асл нуехаси асосида киритилади.

Маблағларни ҳисобвараққа киритиши ёки ундан олиши учун асос бўладиган пул-ҳисоб-китоб ҳамда электрон пул-ҳисоб-китоб ҳужжатларининг барча нуехалари банк бухгалтерининг имзоси ва шу бухгалтерга бирикми-

риб қўйилган штамп билан тасдиқланиб, қабул қилини ҳамда тулани саналари ёзиб қўйилади.

Тўлов тошпирикномаси (кейинги урнларда — «тошпирикнома») миқоз ўзига хизмат кўрсатувчи банкка унинг ҳисобварағидан олувчи ҳисобварағига муайян суммани ўтказини (жунагини) туғриенда берган тошпирик ҳисобланади. Тўловчи ўз банкка тошпирикномани белгиланган шаклда тақдим этади. Сотиб олинган товарлар, бажарилган ишлар, кўрсатилган хизматлар учун ҳамда бошқа тўловлар бўйича ҳисоб-китоблар тошпирикнома берини йўли билан амалга оширилини мумкин. Тошпирикнома санаен у банкка тақдим этилган сана билан бир хил бўлини лозим. Акс ҳолда тўлов тошпирикномаси ижрога қабул қилинмайдиган (бюджетга ва бюджетдан ташқари фондларга тўловлар бундан мустасно). Банк тошпирикномани миқозинини депозит ҳисобварағида маблағ бўлган тақдирлагина қабул қилади (агар шартномада ва бошқа меъерий ҳужжатларда ўзга ҳолат кўзда тутилмаган бўлса).

Кечиктириб бўлмайдиган оҳтиёжлар учун маблағлар ҳужалик юритувчи субъектларинини тошпирикномалари асосенда, тегишли меъерий ҳужжатларда белгиланган тартибда бериллади. Бунда тошпирикноманинги тўлов мақсади кўрсатиладиган қиемнига «Кечиктириб бўлмайдиган суммалар ҳисобидан» сўзлари ёзилади. Банклар кечиктириб бўлмайдиган оҳтиёжлар учун ажратиладиган маблағлар суммалари туғри ҳисобланганини назорат қилиб бордилар.

Миқоз тошпирикномани банкка қўйиладиган тартибда тақдим этади:

а) тўловчига ҳам, пул олувчига ҳам битта банкда хизмат кўрсатиладиган бўлса, уч нусхада:

- биринчи нусха пул туланганидан кейин банкнинг кундалик ҳужжатларига тикиб қўйилади;
- иккинчи нусха маблағ олувчинини шахсий ҳисобварағидан кўчирмага илова қилинади;
- учинчи нусха тўловчи шахсий ҳисобварағидан кўчирмага илова қилинади.

б) пул тўловчи билан олувчига турли банкларда хизмат кўрсатиладиган ҳолларда банклараро ҳисоб-китоб қилиши керак бўлса, икки нусхада:

- биринчи нусха пул тўлашанидан кейин банкнинг кундалик ҳужжатларига тикиб қўйилади;
- икинчи нусха олувчи шахсий ҳисобварағидан кўчирмага илова қилинади.

Электрон тўловлар тизими орқали олинган электрон тўлов топириқномаси олувчининг банкида икки нусхада тайёрланади:

- бир нусхаси банкнинг кундалик ҳужжатларига тикилади;
- бошқа нусхаси олувчининг шахсий ҳисобварағидан кўчирмага илова қилинади.

Тўлов талабномаси пул-ҳисоб-китоб ҳужжати ҳисобланади ва унда товар етказиб берувчи (маблағ олувчи) муайян суммани банк орқали тўлаш тўғрисида тўловчига билдирадиган талаби ақс этади.

Маҳсулот етказиб берувчи (маблағ олувчи) банкка белгиланган шаклдаги талабнома тақдим этади.

Талабнома қўйидагилар учун тақдим этилиши мумкин:

- юқлаб жўнатилган (берилган) товарлар;
- бажарилган ишлар;
- кўрсатилган хизматлар;
- амалдаги қонунларда, меъёрий ҳужжатлар ёки шартномада кўзда тутилган бошқа тўловлар бўйича.

Талабномада юқорида айтилган шизомнинг 2.1-бандида кўрсатилган маълумотлар бўлиши лозим. Бундан ташқари, товар етказиб берувчи ўз талабномасида қўйидагиларни ҳам кўрсатиши шарт:

- шартнома санаси ва рақами;
- контракция шартномалари бўйича маҳсулот етказиб берилган ҳолларда тўлов талабномасининг тегишли устунда «контракция шартномаси» деб ёзилиши зарур;

- товарлар юкляб жўнатилган (берилган) сана ҳамда товар-транспорт ёки қабул қилин-тошириши хужжатларининг рақамлари ва транспорт тури, товарлар Почта ва телекоммуникациялар агентлигини корхоналари орқали жўнатилганда эса — почта квитанцияларининг рақамлари;
- товар харидорининг транспортида олиб кетилган бўлса, «Жўнатиш усули. Кв/юкхат N..» сатрида «Харидор транспортида олиб кетилди. Ишончнома N..» сўзлари ёзилади;
- бошқа реквизитлар.

Талабномага товар-транспорт хужжатлари ёки уларининг ўрнини босувчи бошқа хужжатлар илова қилиниши лозим. Бу хужжатларда маҳсулот етказиб берувчи юкляб жўнатилган (берилган) товарлар ёки кўрсатилган хизматлар нарҳини асослаши шарт (агар товар етказиб берувчи билан тўловчи ўртасидаги шартномада бошқа ҳолат кўзда тутилмаган бўлса).

Маҳсулот етказиб берувчи товарни жўнатганидан (хизматлар кўрсатганидан) кейин талабномани шартномада айтилган муддатдан кечиктирмасдан товар-транспорт хужжатлари ёки улар ўрнини босувчи бошқа хужжатлар билан бирга инкассо учун тошириши зарур.

Томонлар келишувига кўра талабномалар бўйича тўловлар акцентли ёки акцентсиз тарзда амалга оширилиши мумкин.

Маҳсулот етказиб берувчи бир операциянинг узи учун такроран талабнома тақдим этишига ҳақли эмас. Фақат қуйидаги ҳолатлар бундан мустасно:

- биринчи талабнома банкка келиб тушмагани тўғрисида билдирув хати олинганда;
- талабнома юк жўнатилганидан кейин манзили ўзгарган корхона пул тўлаши учун ёзилган бўлса. Бундай ҳолларда маҳсулот жўнатувчи дастлабки талабномани тўловчининг банкидан қайтариб олиши керак.

Маҳсулот етказиб берувчи ўзига хизмат кўрсатувчи банкка талабномани ҳисобварақлар реестри билан бирга топширади. Бунда:

- ҳисобварақлар реестри икки нусхада тузилиб, унда тўлов талабномаларининг барча реквизитлари бўлиши керак. Реестрнинг биринчи нусхасида корхона (ташкилот) раҳбари ҳамда бош бухгалтер имзолари қўйилган ва муҳр босилган бўлиши талаб қилинади;
- реестрнинг биринчи нусхаси маҳсулот етказиб берувчи банкда қолади. Унда мазкур ҳужжат қабул қилинган сана кўрсатилган, банк бухгалтери имзоси қўйилган ҳамда шу бухгалтерга бириктирилган штамп босилган бўлиши лозим;
- реестрнинг иккинчи нусхаси маҳсулот етказиб берувчига қайтарилди ва унда ҳам мазкур ҳужжат қабул қилинган сана кўрсатилган, банк бухгалтери имзоси қўйилган ҳамда шу бухгалтерга бириктирилган штамп босилган бўлади.

Талабнома қўйидагича тақдим этилади:

а) пул тўловчи ва олувчи битта банк хизматида фойдаланганидан ҳолларда, уч нусхада:

- талабноманинг биринчи нусхаси пул тўланганидан кейин банкнинг купдалик ҳужжатларига тикиб қўйилади;
- иккинчи нусха пул тўланганидан кейин маблағ олувчининг шахсий ҳисобварағидан кўчирмага илова қилинади;
- учинчи нусха тўлов пули ўтказилганидан кейин тўловчи шахсий ҳисобварағидан кўчирмага илова қилинади;

б) пул тўловчи билан олувчи а турли банкларда хизмат кўрсатилганидан ҳолларда банклараро ҳисоб-китоб қилиши керак бўлса, икки нусхада:

- талабноманинг биринчи ва иккинчи нусхалари почта орқали тўловчи банкка юборилади. Бу ерда биринчи нусха банкда қолиб пул тўланишини кута-

ди, иккинчисига эса товар-транспорт ҳужжатлари ёки уларнинг ўрнини босувчи бошқа ҳужжатлар илова қилишиб, тўлов тўғрисида хабар бериш ва акцептлаш учун, ҳужжат қабул қилинган сана кўрсатилган ҳолда кейинги иш кунидан кечиктирмай тўловчига берилади ёки миқозининг почта қутисига солиб қўйилади.

Тўловчи белгиланган муддатда талабномани акцепт белгиси қўйилган ҳолда банкка қайтариши керак. Аке ҳолда талабнома банк томонидан умумий тартибда акцептланади ва тўлов ўтказилганидан кейин:

- биринчи нусха банкнинг кундалик ҳужжатларига тикиб қўйилади;
- иккинчи нусха шахсий ҳисобварақдан кўчирма билан бирга тўловчига берилади.

Олувчи банкда электрон тўловлар тизими бўйича қабул қилинган талабнома икки нусхада қоғозга туширилади:

- биринчи нусха банкнинг кундалик ҳужжатларига тикилади;
- иккинчи нусха маблағ олувчининг шахсий ҳисобварақидан кўчирмага илова қилинади.

Тўловчининг депозит ҳисобварақида маблағ бўлмаса, талабнома 2-картотекага солишиб, бу ҳақда товар етказиб берувчининг банкга хабар қилинади ва амалдаги қонунларга ҳамда тегишли меъёрий ҳужжатларга мувофиқ белгиланган тартибда, ҳисобвараққа маблағлар келиб тушишига қараб тўлаб борилади.

Агар тўловчининг депозит ҳисобварақида маблағ етарли бўлмаса, талабнома суммаси қисман тўлашни мумкин. Бундай ҳолларда талабнома 2-картотекага солинади. Бунда талабноманинг орқасига қисман тўланган сумма ёзиб қўйилади.

Маҳсулот етказиб берувчининг илтимосига кўра, унга хизмат кўрсатувчи банк тўловчи банкга тўлов талабномаси пули тўланмай қолгани сабаблари тўғрисида почта орқали сўровнома юборди.

Тўловчи банкни сўровномани олган вақтдан бошлаб уч кун ичида жавоб бериши шарт.

Зарурат бўлса, банк товар етказиб берувчинини илтимосига биноан такрорий сўровнома юборади.

Тўловчи банкни талабномани акцентланганини қўйидаги тартиби ва муддатларини белгилайди:

- бир шаҳарда жойланган миқозлар учун — талабнома келиб тушган кунни ҳисобламаганда — уч иш кунин;
- бошқа шаҳарларда жойланган миқозлар учун — талабнома келиб турган кунни ҳисобламаганда — беш иш кунин;
- тўловчининг асосли илтимосномасига кўра — уш кунгача.

Акцентланганидан кейин пулни тўланадиган талабномалар тўлов муддати келишини кутаётган ҳисоб-китоб хужжатлари картотекаси (I-картотека)га қўйилади.

Агар I-картотека банкда қолда юририлса, у ҳолда мазкур талабномалар олинган кунни банк томонидан «Тўлов учун акцентланганини кутаётган ҳисоб-китоб хужжатлари» дафтариди қайд этилиб, унда қўйидаги реквизитлар кўрсатилади: олинган сана ва тўлов муддати, тўловчининг номи ва ҳисобварақ рақами, талабнома рақами ва суммаси. Журналда ҳар бир тўлов муддати бўйича талабномалар суммаларининг якундари ҳамда ана шу якундар суммаси кўрсатилиши лозим.

Тўлов тўғрисида тўловчиларга хабар бериши ва акцентлаш учун мулжалланган талабнома нуسخалари уларга илова қилинган товар-транспорт хужжатлари ёки улар ўрнини босувчи бошқа хужжатлар билан бирга бу талабномалар банкка келиб тушган кунининг ортасидан кечиктирмай тегишли тўловчиларга берилади.

Тўловчи пулни қисман тўлашни ёки акцентдан бутунлай бош тортишни тўғрисида белгиланган муддатда ўз банкига ёзма равишда маълум қилишга ҳақли (маҳсулот етказиб берувчи товар-моддий бойликлар етказиб бериши, хизматлар кўрсатиши ва бошқалар тўғрисидаги шартнома

шартларини, шунингдек тегишли қонун талабларини бузган ҳолларда).

Агар тўловчи акцентдан бош тортишни тўғрисида белгиланган муддатда ёзма хабар бермаса, у ҳолда талабнома акцентланган ҳисобланади.

Акцентдан бош тортиш тўғрисидаги аризаларни қабул қилиш ҳуқуқи берилган маънабдор шахслар доирасини банк раҳбари белгилайди. Банклар акцентдан бош тортиш сабабларига доир баҳс-мунозараларни кўриб чиқмайди.

Акцентлангандан ёзма равишда бош тортилган ҳолларда (бош тортиш сабаблари ҳам кўрсатилган бўлса), талабнома шу қуниёқ 1-кارتотекадан чиқариб олиниб, бош тортилгани тўғрисидаги ёзма хабар кўчирма нуسخаси ва барча шловалар билан бирга маҳсулот етказиб берувчи банкга ижросиз қайтариб юборилади.

Агар акцентлангандан қисман бош тортилса, талабноманинг тўловчи акцентланган суммаси тўланади, башарти бунинг учун маблағ бўлмаса, у 2-картотекага қўйилади. Талабноманинг дастлабки суммаси доира ичига олиниб, унинг ёнига талабноманинг тўловчи акцентланган суммаси ёзиб қўйилади.

Бунда банк маҳсулот етказиб берувчи (пулли олгувчи) банкга тўловчи акцентлангандан қисман бош тортилган тўғрисида ёзма равишда хабар бериши шарт.

Коммунал хизматлар (газ, сув, электр ва иссиқлик энергияси сарфинини ҳисоб-ўлчов асбоблари асосида олинган кўрсаткичлари ва амалдаги тарифлар бўйича ҳақи), канализация, телефондан фойдаланиш, почта-телеграф харажатлари, шунингдек маиший чиқиндилар олиб кетилгани учун ҳисоб-китоб қилаётганда маблағлар тўловчиларининг ҳисобварақларидан акцентсиз тартибда чиқариб олишади. Бунинг учун пулли акцентсиз олинган шарт томонлар ўртасида тузилган шартномада келишилган, талабномада «Акцентсиз» деган ёзув ёки штамп бўлиши, тўлов тафсилютлари қисмида «ҳисобга олинган асбобларининг кўрсаткичлари ёки тарифлар асосида» сўзлари ёзи-

лини талаб қилинади. Агар шундай ёзувлар бўлмаса, талабномалар нули акцентланган тартибда тўланади.

Талабномада тўлов мақсади, ҳисоб-китобларнинг бундай шакли қайси меъёрий ҳужжат ёки шартноманинг қандай бандига мувофиқ белгилангани ҳамда уна ҳужжат санаси ва рақами кўрсатилиши шарт. Бунда банк фақат илова қилинган ҳужжатларнинг реквизитлари талабномада кўрсатилганларига мос келишини текширади, лекин бу ҳужжатлар мазмуни ҳамда йўлда йўқолишаслини учун жавоб бермайди.

Операция куни мобайнида банкка келиб тушган, акцентсиз тўланиши керак бўлган талабномалар суммаси шу куннинг ўзидаёқ тўланади. Агар тўловчинини ҳисоб-варағида маблағ кам ёки йўқ бўлса бу талабномаларини тўланмаган суммаси қайд этилиб, 2-картотекадаги «Муддатига тўланмаган ҳисоб-китоб ҳужжатлари» ҳисобварақларига кўшилади.

Операция куни тугаганидан кейин келиб тушган талабномаларга «Кечки» деган ёзувни итгами босилади ва улар нули тўланади ёки келаси кун кўшига қолдирилиб, 2-картотекага кирим қилинади.

«Ҳисоб-китоб варағи» деган 51-ҳисобварақда акцентирланган нақд пулсиз операциялар бўйича бухгалтерия операциялари ҳисобини юритиши учун корхоналарда 2-журнал-ордер тутилади.

Журнал-ордерлар ва қайдиномаларга ёзувлар банк ҳисоб-китоб варағидан олинган кўчирмалар ва уларга илова қилинган ҳужжатлар асосида киритилади.

Журнал-ордер ва қайдиномаларга ёзувлар корреспонденцияланган ҳисобварақлар бўйича банкнинг бир ёки бир неча кўчирмаларига доир якунларга қараб киритилади. Ёзувлар бир неча кўчирмалар якунлари бўйича киритилаётганда «Сана» устунда бу кўчирмаларнинг боиланчич ва сўнги саналари кўрсатилиши лозим.

Зарур якунларни журнал-ордер ва қайдиномада акцентирини учун суммалар кўчирма ёки уларга илова қилинган ҳужжатлардан тегишли маълумотларни уларда берил-

ган бухгалтерия разметкаларига мувофиқ ҳисоблаш йўли билан гуруҳланади. Ҳисобварақлар корреспонденцияси банк кўчирмаларида ҳам, ҳужжатларда ҳам кўрсатилади.

Банкдаги ҳисоб-китоб варағида қолган маблағлар суммаси қайдномада фақат ой боши ва ой охиридаги ҳолатга кўра берилади. Ой давомида оператив мақсадлар учун банк кўчирмаларида кўрсатилган маблағ қолдиқлари тўғрисидаги маълумотлардан фойдаланилади.

«Ҳисоб-китоб варағи» деган 51-ҳисобварақнинг дебет қисмида корхона ҳисоб-китоб варағига келиб тушган пул маблағлари акс эттирилади. «Ҳисоб-китоб варағи» деган 51-ҳисобварақ кредитида корхона ҳисоб-китоб варағидан чиқариб олинган пул маблағлари акс эттирилади. Корхона ҳисоб-китоб варағининг кредити ёки дебет қисмига янгилиш киритилган ва банк кўчирмалари текширилатганда аниқланган суммалар «Давволар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 63-ҳисобварақда акс эттирилади.

Ҳисоб-китоб варағи бўйича операциялар бухгалтерия ҳисобида банк ҳисоб-китоб варағидан олинган кўчирмалар ҳамда уларга илова қилинган пул-ҳисоб-китоб ҳужжатлари асосида акс эттирилади.

«Хисоб-китоб парафи» деген 51-хисоббарақ кредити буйınca
2-ЖУРНАЛ-ОРДЕР
199__ йыл _____ учун

Сатр N	Билген сана	Түлов дужетти N	Операция номи	51-хисоббарақ кредитинин куниндаги хисоббарақлар дебетинга				Хисоб- варақ кредити буйınca жамн	
				N 50 «Класса»	N 60 «Махсудот етказиб берувчилар билэн хисоб- китоблар»	N 69 «Суурга буйınca хисоб- китоблар»	N N		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									
Жамн									

2-ҚАЙДІШОМА

199 жыл учун

Ой бойындағы қолдиск

Сәір N	Енгізіліп сан	Түлов дұжжәтін N	Операция номн	51-Хисобварақ дебетиға қуйылағи хисобварақлар кредитидан				Хисоб- варақ дебети бүйича жәми	
				N 46 «Сотув»	N 50 «Касса»	N 60 «Мақсудот етказиб берувчилар билан хисоб-китоблар»	N		N
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									
Жәми									

Ой охиридағи салыдо

Түдиріліп сан:

199 жыл « »

Икромчи

(имзо)

Бошбухтагер

(имзо)

75-§. Корхонанинг валюта ҳисобварағи бўйича валюта операциялари бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби

Корхона валюта ҳисобварағи бўйича валюта операциялари бухгалтерия ҳисоби «Валюта ҳисобварағи» деган 52-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ва чет элларда жойлашган банкларда очилган валюта ҳисобварақларида турган хорижий валютадаги пул маблағлари ва улар ҳаракати билан боғлиқ маълумотларни умумлаштириш учун муъжалланган.

Валюта ҳисобварақлари бўйича операциялар утқазини ва уларни расмийлаштириш тартиби Ўзбекистон Республикасининг қонунилари ҳамда меъёрий ҳужжатларида белгилаб қўйилган.

«Валюта ҳисобварағи» деган 52-ҳисобварақ дебет-ида корхоналар валюта ҳисобварақларига келиб тушган пул маблағлари аке эттирилади. «Валюта ҳисобварағи» деган 52-ҳисобварақнинг кредит қисмида корхоналар валюта ҳисобварақларидан чиқариб олинган пул маблағлари кайд этилади. Корхона валюта ҳисобварақларининг кредит ёки дебет қисмига янгилини киритилган ҳамда банк кўчирмалари текшириляётганида аниқланган суммалар «Давволар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 63-ҳисобварақда аке эттирилади.

Валюта ҳисобварақлари бўйича операцияларнинг бухгалтерия ҳисоби юритиляётганда банк кўчирмалари ва уларга ялова қилинган пул-ҳисоб-китоб ҳужжалари асбобулади.

«Валюта ҳисобварағи» деган 52-ҳисобварақ таркибида қуйидаги ялова ҳисобварақлар очилиши мумкин:

- 52-1 «Мамлакат ичидати валюта ҳисобварақлари»;
- 52-2 «Чет эллардаги валюта ҳисобварақлари».

«Валюта ҳисобварағи» деган 52-ҳисобварақ бўйича таҳлилий ҳисоб банк муассасаларида хорижий валю-

тадаги пул маблавларини сақлаш учун очилган ҳар бир ҳисобварақ бўйича юритилади.

76-§. Корхоналар банкларда очилган махсус ҳисобварақларда бажариладиган пул операцияларининг бухгалтерия ҳисобини юритишнинг тартиби

Корхоналарнинг махсус ҳисобварақларидаги пул операциялари бухгалтерия ҳисоби «Банклардаги махсус ҳисобварақлар» деган 55-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ мамлакатимиз ҳудудида ва ундан ташқарида аккредитивлар, чек дафтарчалари, бошқа тўлов ҳужжатлари кўринишида (бексе тилдан ташқари), жорий, алоҳида ва бошқа махсус ҳисобварақларда турган миллий ҳамда хорижий валюталарни пул маблавлари ва уларнинг ҳаракати тўғрисидаги, шунингдек аниқ мақсадлар учун молиядан маблавлари (тушумлари)нинг алоҳида сақланадиган қисми ҳаракати ҳақидаги маълумотларни умумлаштиришга мўлжалланган.

«Банклардаги махсус ҳисобварақлар» деган 55-ҳисобварақ таркибида қуйидаги илова ҳисобварақлар очилиши мумкин:

- 55-1 «Аккредитивлар»;
- 55-2 «Чек дафтарчалари» ва бошқалар.

«Аккредитивлар» деган 55-1 илова ҳисобварақда аккредитивларда турган маблавлар ҳаракати ҳисобга олинди.

Аккредитив шаклида ҳисоб-китоб қилиш тартиби Марказий банк қондаларида белгилаб қўйилган.

Аккредитив банкнинг шартли пул мажбуриянома-си бўлиб, банк бу ҳужжатни миқозининг тегишлилигига кўра шартнома бўйича унинг контрагентига беради. Бу шартномага кўра аккредитив очган банк (эмитент банк) махсус-лот етказиб берувчи ва пул тўлашни ёхуд шундай тўловлар ўтказиш учун бошқа банкка ваколат бериши мумкин. Бунда миқоз аккредитивда кўзда тутилган ҳужжатларни тақдим

этиши ва аккредитивнинг бошқа талабларини бажариши шарт килиб қўйилади.

Аккредитивларнинг қўйидаги турлари очилиши мумкин:

- қопланган (депонентланган) ёки қопланмаган (кафолатланган);
- қайтариб олинмайдиган ёки қайтариб олинмайдиган.

Агар аккредитив очилаётган вақтда эмитент банк тўловчининг ўз маблағларини ёки унга берилган кредитни эмитент банк мажбуриятлари амал қиладиган бутун муддатга «Аккредитивлар» деган алоҳида баланс ҳисобварағига қўйиш учун маҳсулот етказиб берувчи банкни (ижроччи банк) ихтиёрига ўтказса, бу қопланган (депонентланган) аккредитив ҳисобланади.

Банклар орасида корреспондентлик муносабатлари ўрнатилган ҳолларда қопланмаган (кафолатланган) аккредитив ижроччи банкда унга эмитент банкнинг ижроччи банкдаги ҳисобварағидан бутун аккредитив суммасининг чиқариб олиш ҳуқуқини берини йўли билан очилиши мумкин.

Ҳар бир аккредитивда у қайтариб олинмайдиган ёки қайтариб олинмайдиган шаклдаши аниқ кўрсатилиши керак. Агар шундай кўрсатма бўлмаса, аккредитив қайтариб олинмайдиган деб ҳисобланади. Қайтариб олинмайдиган аккредитив эмитент банк томонидан аввал маҳсулот етказиб берувчи билан келишмай туриб ўзгартирилиши ёки бекор қилиниши мумкин (масалан, шартномада кўзда тутилган шарҳларга риоя этилмаган, эмитент банк аккредитив бўйича тўловларни кафолатландан муддатидан олдин бош торган ҳолларда). Қайтариб олинмайдиган аккредитив шарҳларини ўзгартириш тўғрисидаги ҳар қандай фармойишларни тўловчи маҳсулот етказиб берувчига фақат эмитент банк орқали бериши мумкин. Эмитент банк бу ҳақда маҳсулот етказиб берувчи банкка (ижроччи банкка), у эса ўз навбатида маҳсулот етказиб берувчига хабар қиладди. Бироқ, ижроччи банк аккредитив талабларига жавоб берадиган, маҳсулот етказиб берувчи томонидан тақдим этил-

ган ва унга хизмат кўрсатувчи банк аккредитив ўзгаргани ёхуд бекор қилингани тўғрисида хабар олингунига қадар қабул қилган ҳужжатлар пулни тўлаши шарт.

Қайғариб олинмайдиган аккредитив унинг асосда пул оладиган маҳсулот етказиб берувчининг розилигисиз ўзгартирилиши ёки бекор қилиниши мумкин эмас.

Аккредитив фақат битта маҳсулот етказиб берувчи билан ҳисоб-китоб қилиш учун очилиши мумкин.

Аккредитив амал қиладиган муддат ва ҳисоб-китоб қилиш тартиби тўловчи билан маҳсулот етказиб берувчи ўртасидаги шартномада белгилаб қўйилади. Шартномада қуйидаги маълумотлар кўрсатилиши зарур:

- эмитент банк номи;
- аккредитив тури ва уни ижро этиш усули;
- аккредитив очилгани тўғрисида маҳсулот етказиб берувчига хабар қилиш усули;
- аккредитив бўйича пул олиш учун маҳсулот етказиб берувчи тақдим этадиган ҳужжатларнинг гуллик рўйхаги ва аниқ тавсифи;
- товар жўнатилганидан кейин ҳужжатларни тақдим этиш муддати ҳамда уларни расмийлаштиришига доир талаблар;
- бошқа зарур ҳужжатлар ва шартлар.

Эмитент банк кафолатланган аккредитивларни харидор билан келишувга кўра ва бошқа банк билан ўриштирилган корреспондентлик муносабатлари шартларига мувофиқ очади. Маҳсулот етказиб берувчининг банки бундай аккредитивларни белгилаган тартибда ижро этади.

Аккредитив очмоқчи бўлган тўловчи ўзинга хизмат кўрсатувчи банкка (эмитент банкка) аккредитив учун электрон ариза беради. Бу аризада тўловчи қуйидагиларни кўрсатиши шарт:

- аккредитив очилиш учун асос бўлган шартнома рақами;
- аккредитив амал қиладиган муддат (аккредитив ёпиладиган кун ва ой);
- маҳсулот етказиб берувчининг номи;

- аккредитивни ижро этувчи банк номи;
- аккредитив ижро этиладиган жой,
- аккредитив бўйича тўловлар ўтказилишига асос бўладиган ҳужжатларнинг тўлиқ ва аниқ номи, уларни тақдим этиш муддати ва расмийлаштириш тартиби (тўлиқ батафсил рўйхат аризага илова қилиниши мумкин);
- аккредитив тури ва унга доир зарур маълумотлар;
- аккредитив қандай товарлар юклаб жўнатиш (хизматлар кўрсатиш) учун очилаётгани, товарлар юклаб жўнатиш (хизматлар кўрсатиш) муддати;
- аккредитив суммаси;
- аккредитивни амалга ошириш усули.

Электрон тўлов ҳужжатини туғри расмийлаштириш учун тўловчилар маҳсулот етказиб берувчидан аккредитив бўйича унинг номига очилган ҳисобварақ рақамини аниқлаб олишлари керак. Аке ҳолда «А» фирмани аккредитивлар очини учун электрон аризаларини ёзишга ҳақли эмас.

Аккредитив очини туғриенданги ариза аккредитив шартларини бажарини учун тўловчи банкка зарур миқдордаги пуsxаларда тақдим этилади.

Банк муассасасига келиб тушган аккредитивлар ҳисобини юритини учун тўловчи банкка «Пузи тўланадиган аккредитивлар» деган балансдан ташқари ҳисобварақ очилади.

Ижрога қабул қилинган аккредитив маҳсуе шаклдаги дафтарда рўйхатга олинади. Унда сана, тартиб рақами, маҳсулот етказиб берувчининг номи, аккредитив муддати ва сумма кўрсатилади. Аккредитивга у дафтарда рўйхатга олинган тартиб рақами берилди.

Аккредитивдан фойдаланилгани туғриенда маҳсулот етказиб берувчининг банкдан хабар (билдирувинома) оланидан кейини тўловчи банк уни балансдан ташқари ҳисобварақдан тўлиқ чиқариб юборали. Аккредитивдан қисман фойдаланилиб, у харидор банкидаги ҳисоб-китоб

хисобварағиға қайтарылған ҳолларда ҳам баланстан ташқарн хисобварақ ёнилади.

Агар тўловчи (харидор)нинг топшириғиға кўра аккредитив очған банк (эмитент банк) маблағни бошқа банкка — маҳсулот етказиб берувчи банкиға ўтказадиган бўлса, у ҳолда тўловчи амалға ошириш учун аккредитивда кўзда тutilған барча шартлар бажарилганидан ташқарн, маҳсулот етказиб берувчи банкида «Аккредитивлар» деган алоҳида баланс хисобварағи очилади.

Маҳсулот етказиб берувчи банкиға электрон аккредитив келиб тушганида ҳар бир маҳсулот етказиб берувчиға «Аккредитивлар» деган хисобварақ бўйича алоҳида шахсий хисобварақ очилади.

Ижро учун қабул қилинған аккредитив маҳсул шаклидаги дафтарда рўйхатға олинади. Аккредитив келиб тушгани тўғрисидаги хабар маҳсулот етказиб берувчиға уни банк олған кунн ёки кейинги иш куннида топширилиб, бу ҳақда аккредитив бўйича шахсий хисобвараққа имзо чектирилиши керак.

Агар аккредитив шартларида кўзда тutilған бўлса, маҳсулот етказиб берувчи аккредитивдан фойдаланишидан муддатидан олдин воз кечиши мумкин.

Аккредитивни бевосита маҳсулот етказиб берувчиға хизмат кўрсағадиган банк ижро этади, яъни ушни пулни тўлайди.

Аккредитив бўйича пулларни олиш учун маҳсулот етказиб берувчи товарларни юклаб жўнатганидан кейин хизмат кўрсағувчи банкка тўловномалар рўйхатини (реестрини) юк жўнатиши хужжатларини ҳамда аккредитив шартларида кўзда тutilған бошқа хужжатларни тақдим этади. Аккредитив бўйича тўловларни тасдиқловчи хужжатлар маҳсулот етказиб берувчи томонидан банкка аккредитив муддати тугамасидан аввал тақдим этилиши ва улар аккредитивнинг барча шартлари бажарилганини тасдиқлаши керак. Мабодо ана шу шартларнинг бирортаси бажарилмаса ҳам аккредитив бўйича пул тўланмайди.

Маҳсулот етказиб берувчига хизмат кўрсатадиган банк (ижрочи банк) аккредитив бўйича пул тўлаш жараёнида маҳсулот етказиб берувчи аккредитивнинг барча шартларига риоя қилганини, шунингдек тўловномалар рўйхати тўғри расмийлаштирилганини, ундаги маҳсулот етказиб берувчи имзолари ва муҳри олдиндан тақдим этилган намуналарга мос келишини текшириши шарт.

Агар аккредитив шартларида харидор вакили акцептлаши кўзда тутилган бўлса, у ҳолда акцептлаш тўғрисидаги ёзув борлиги ҳамда вакил имзоси у тақдим этган намунага мос келиши текширилади.

Юк жўнатиш саналари, товар-транспорт ҳужжатларининг рақамлари, товарлар алоқа корхоналари орқали юбориладиган ҳолларда почта квитанцияларининг рақамлари, қабул қилиш-тошириш ҳужжатларининг рақамлари ёки саналари ҳамда харидор вакили жойининг ўзида маҳсулот етказиб берувчи ҳузурда товарларни қабул қилиб олаётганда юкни ортиб жўнатишган транспорт тури кўрсатилмаган тўловномалар рўйхатлари пулини тўлаш учун қабул қилинмайди.

Маҳсулот етказиб берувчи тўловномалар рўйхатини банкка уч нусхада топширади. Уларнинг биринчи нусхаси мемориал ордер бўлиб хизмат қилади, учинчиси тўловномалар рўйхати қабул қилинган тўғрисидаги тилхат сифатида маҳсулот етказиб берувчига қайтарилади, иккинчиси эса банк белгиси қўйилиб ва товар-транспорт ҳужжатларини шова қилиб, тўловчига топшириши ҳамда айни вақтда «Пул тўланадиган аккредитивлар» деган ҳисобварақда акс эттириш учун эмитент банкка юборилади. Аккредитив ҳисобидан нақд пул берилишига йўл қўйилмайди.

Банклар бирон бир ҳужжат йўлда йўқолиши ёки кечиклиши оқибатлари учун жавоблар бўлмайди.

Агар аккредитив шартларида харидор вакили акцептлаши кўзда тутилган бўлса, мазкур шахелар ижрочи банкка қўйидаги ҳужжатларни тақдим этиши зарур:

- паспорт ёки унинг ўринини босувчи бошқа ҳужжат;

- агар банкда ҳали йўқ бўлса, ўз имзосининг намунаси (банкда имзолар намуналари карточкасида кўрсатилади);

- аккредитив очган ташкилот берган хизмат сафари гувоҳномаси ёки иншоннома.

Тўловномалар рўйхатларида ёки аккредитив ҳисобидан пул тўлаш учун акцентланган товар-транспорт ҳужжатларида харидор вақили куйидагиларни ёзади:

19__ йил «__» _____ даги аккредитив ҳисобидан _____ вақили _____
(харидор ташкилоти)

томонидан акцентланди.

Имзо _____

19__ йил «__» _____

Фойдаланилмаган сумма электрон почта орқали қайтарилади.

Маҳсулот етказиб берувчи банкда аккредитив куйидагича ёнилади:

- аккредитив муддати тугаганда. Аккредитив ёнилаётгани тўғрисида ижрочи банк эмитент банкка хабар беради;

- маҳсулот етказиб берувчининг аккредитив муддати тугамай туриб будан буён мазкур аккредитивдан фойдаланишдан бош тортгани тўғрисидаги аризага мувофиқ. Ижрочи банк эмитент банкка билдирувнома юборади. Фойдаланилмаган сумма тўловчининг тоншириғига кўра унинг маблағлар депоненгланган банкдаги ҳисобварағига ўтказилади;

- харидор аккредитивни тўлиқ ёки қисман қайтариб олиш тўғрисида берган аризага мувофиқ;

- аккредитив эмитент банкдан хабар олгани кун ёнилади ёки қамайтирилади. Лекин бу қамайтириш суммаси «Аккредитивлар» деган ҳисобварақдаги қолдиқ суммасидан ошмаслиги лозим. Аккредитивнинг ёниши тўғрисида эмитент банкка билдирувнома юборилади.

Маҳсулот етказиб берувчига билдирилган барча даъволарни томонлар банкнинг иштирокисиз кўриб чиқадилар (банк айби билан юзага келган даъволар бундан мустасно).

Корхоналарда пул маблағлари аккредитивга киритилиши «Банклардаги махсус ҳисобварақлар» деган 55-ҳисобварақ дебетида ҳамда «Ҳисоб-китоб варағи» деган 51, «Валюта ҳисобварағи» деган 52, «Банкларнинг қисқа муддатли кредитлари» деган 90-ҳисобварақлар ва шунга ўхшаш бошқа ҳисобварақларнинг кредит қисмида аке эътирилади.

«Банклардаги махсус ҳисобварақлар» деган 55-ҳисобварақ бўйича ҳисобга олинган аккредитивдаги маблағлар улардан фойдаланилишига қараб (банк берган кўчирмаларга мувофиқ), одатда, «Маҳсулот етказиб берувчилар ва пул рағчилар билан ҳисоб-китоблар» деган 60-ҳисобварақ дебетида ўтказиб борилади. Аккредитивлардаги фойдаланилмаган маблағларни банк улар олинган ҳисобварақда тиклаганидан кейин бу суммалар «Банклардаги махсус ҳисобварақлар» деган 55-ҳисобварақ кредитида «Ҳисоб-китоб варағи» деган 51-ҳисобварақ ёки «Валюта ҳисобварағи» деган 52-ҳисобварақ билан корреспонденцияда аке эътирилади.

«Аккредитивлар» деган 55-1 илова ҳисобвараққа доир таҳлилий ҳисоб корхона очган ҳар бир аккредитив бўйича юритилади.

«Чек дафтарчалари» деган 55-2 илова ҳисобварақда чек дафтарчаларида турган маблағлар ҳаракати ҳисобга олинади.

Чеклар билан ҳисоб-китоб қилиш тартиби Марказий банк чиқарган қондаларда белгилаб қўйилган.

Ҳисоб-китоб чеки — ҳисобварақ эгаси (чек берувчи)нинг ҳисобварағидан муайян суммани олувчи (чек ушловчи)нинг ҳисобварағига ўтказиш тўғрисида банкнинг махсус бланкида тузилиб, банкка ёзма равишда берилган тошшириқдир.

Ҳисоб-китоб чеклари ушбу бобда кўзда тутилган ҳолларда ва тартибда, фақат хўжалик юритувчи субъектлар, шунингдек хўжалик юритувчи субъектлар билан жис-

моний шахслар ўртасида нақд пулсиз ҳисоб-китоб қилини-
да қўлланилади.

Ҳисоб-китоб чеклари (кейинги ўринларда — «чек-
лар») қуйидаги турларга бўлинади:

- банк акцептламаган чеклар;
- банк акцептлаган чеклар;
- эгасининг номи ёзилган (ҳисоб-китоб) чеклари —
бир марталик;
- лимитланган дафтарчалар чеклари.

Чек бланклари Марказий банк билан келишиб бел-
гиланган андозада, тижорат банкларининг буюртмалари
бўйича тайёрланади. «Расчётний чек» ва «Ҳисоб-китоб
чеки лимитланган дафтарчадан» сўзлари ёзилган бу бланк-
лар (эгасининг номи ёзиладиган чеклар бундан мустасно)
белгиланган намунадаги муқовалар орасида жузланиб,
дафтарча ҳолига келтирилади.

Чек дафтарчаларининг бланклари қатъий ҳисобда
турадиган ҳужжатлар ҳисобланади.

Тенасига «Ўзбекистон Республикаси» деб ёзилган
лимитланган чек дафтарчалари 5, 10 ва 25 саҳифадан ибор-
ат қилиб жузланади.

Беш варақли ва ўн варақли лимитланган чек даф-
тарчаларининг амал қилиш муддати — уч ой, йиптирма беш
варақли дафтарчалар учун — олти ой.

Шу муддат тугаганидан кейин ёзиб берилган чек-
лар ҳақиқий эмас деб ҳисобланади ҳамда маҳсулот етқа-
зиб берувчи корхоналар, шунингдек транспорт ва алоқа
кассалари томонидан қабул қилинмайди.

Ҳужалик субъекти чек дафтарчаларини у амал
қиладиган муддат давомида чеклари тўловлар учун тўлик
иншлатиб бўлинадиган қилиб олиши лозим.

Лимитланган чек дафтарчаларидан берилган чеклар
уларни хизмат кўрсатувчи банкка тақдим этиш учун ўн
кун мобайнида амал қилади. Бунда улар ёзиб берилган кун
ҳисобга кирмайди.

Чеклар тўлов суммаси белгиланган вақтда ёзиб
берилади. Чек дафтарчаларининг эгалари уларни маҳсу-

лот етказиб берувчилар (чек бўйича пул олувчилар)га бериши, шунингдек тўлдирилмаган чек бланкларига имзо чекиб қўйиши тақиқланади.

Чекларни ҳисоб-китоб ва жорий ҳисобварақлари бўйича фармойишларга имзо қўйиши ҳуқуқи бор шахсларгина имзолаши ҳамда уларга дафтарча эгасининг муҳрини босиши керак. Фақат чекларни хариддорнинг мансабдор шахси иншончнома асосида имзолайдиган ҳолатларда лимитланган дафтарчалардан олинган чеклар учун истеънога руҳсат берилади.

«Ўзбекистон темир йўллари», «Ўзбекистон ҳаво йўллари», алоқа корхоналарининг хизматлари учун ҳамда боғхона русум-қоидалари бўйича ҳисоб-китоб қилиши мақсадида лимитланган дафтарчадан чек ёзиб бериши вақтида чек берувчи лимит қолдиғини аввалги чек милки (корхона)дан ёзиб берилган чек милкига қўчиради ва лимитнинг янги қолдиғини чиқаради. Бу қолдиқ чекни имзоловчи шахслар томонидан тасдиқланади.

Чеклардан нотўғри фойдаланилгани, чек дафтарчаси бошқа шахсга берилиши, чек дафтарчаси ёки алоҳида чеклар йўқотиб қўйилиши ёхуд ўғирланилиши оқибатида, шунингдек чекларни имзолаш вақолати берилган шахслар ўз вақолатларини сунистеъмол қилишлари натижасида қўришган зарар учун чек дафтарчаси олган корхонанинг ўзи жавобгар ҳисобланади.

Корхонадан лимитланган чек дафтарчаси йўқолгани ҳамда фойдаланилмаган чеклар рақамлари тўғрисида ариза тушганда корхонанинг мазкур дафтарча чеклари бўйича пул тўланадиган ҳисобини юритувчи ходим рўйхатга олинган карточкасига дафтарча йўқолганини ҳамда пулни тўланмаслиги керак бўлган чеклар рақамларини ёзиб қўяди. Фойдаланилмаган лимит миқдоридаги маблағлар корхонага унинг тоғшириғи асосида қайтарилади.

Лимитланган чек дафтарчасининг эгаси ўзи вақолат берган шахслар дафтарча чекларидан тўғри фойдаланаётганини ҳамда пулни тўланган чеклар уларни ёзишга асос бўлган маҳсулот етказиб берувчиларнинг товар-

транспорт хужжатларига мос келишини мунтазам равишда текшириб туриши шарт. Шундай текширув ўтказилгани тўғрисида чек берувчи ташкилот ёзган чек милкининг ораёсига тегишли сўзлар ёзилиб, шу ташкилот бош бухгалтери ёки унинг ўринбосари имзо қўйиши лозим.

Дафтарча эгаси лимитланган дафтарчалардан берилган чеклар милкидаги суммаларни банк муассасаси берган шахсий ҳисобварақ кучирмалари билан ҳам солиштириб бориши шарт.

Дафтарчадан чеклар берилаётганда маблағлар депонентга қўйилиши «Банклардаги махсус ҳисобварақлар» деган 55-ҳисобварақ дебетига ҳамда «Ҳисоб-китоб варағи» деган 51, «Валюта ҳисобварағи» деган 52, «Банкларнинг қисқа муддатли кредитлари» деган 90-ҳисобварақ ва шунга ухшаш бошқа ҳисобварақларнинг кредит қисмида акс эттирилади. Банкдан олинган чек дафтарчалари бўйича суммалар корхона берган чеклар пули тўлашнинг а қараб, янги банк ўзига тақдим этилган чеклар пулини тўлаган (банк берган кучирмаларга мувофиқ) суммаларда «Банклардаги махсус ҳисобварақлар» деган 55-ҳисобварақ кредитидан ҳисоб-китоблар ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар («Турли дебитор ва кредитдорлар билан ҳисоб-китоблар» деган 76-ҳисобварақ ва бошқалар) дебетига ўтказиб турилади. Берилган, лекин банк пулини тўламаган (пулини тўлаш учун тақдим этилмаган) чеклар бўйича суммалар «Банклардаги махсус ҳисобварақлар» деган 55-ҳисобварақда қолади; «Чек дафтарчалари» деган 55-2 илова ҳисобварақ бўйича сальдо банк берган кучирмадан сальдога мос келиши лозим. Банкка қайтарилган (фойдаланилмаган) чеклар бўйича суммалар «Банклардаги махсус ҳисобварақлар» деган 55-ҳисобварақнинг кредит қисмида «Ҳисоб-китоб ҳисобварағи» деган 51-ҳисобварақ ёки «Валюта ҳисобварағи» деган 52-ҳисобварақ билан корреспонденцияда акс эттирилади.

Корхона ходимларига кредитдор корхоналар билан ҳисоб-китоб қилиши учун ҳисобот тошшириши шартин билан берилган чек дафтарчаларидаги маблағлар ҳаракати оператив назорат қилинади.

«Чек дафтарчалари» деган 55-2 илова ҳисобварақ юзасидан таҳлилий ҳисоб олинган ҳар бир чек дафтарчаси бўйича юритилади.

«Банклардаги махсус ҳисобварақлар» деган 55-ҳисобварақда очиладиган алоҳида илова ҳисобварақларда аниқ мақсадлар учун молиялашга ажратилиб, банкда алоҳида сақланадиган маблағлар (тушумлар) ҳаракати ҳисобга олиб борилади. Хусусан, пастимонӣ муассасалар (болалар боғчалари, яслилар ва бошқалар)ни сақлаш учун ота-оналар, бошқа фойдаланувчилар ва ўзга манбалардан келиб тушган маблағлар; капитал кўйилмаларини молиялашга мўлжалланган, корхона илтимосига кўра алоҳида ҳисобварақда жамланадиган ва ундан сарфланадиган маблағлар; ҳукумат органларининг субсидиялари ва ҳоказолар ҳаракати.

Корхоналарининг алоҳида баланси билан ажратилган ва жорий харажатлар қилини (инш ҳақи тўлаш, алоҳида ҳужжатлик харажатлари, хизмат сафари харажатлари учун суммалар ва ҳ.к.) учун маҳаллий банк муассасаларида жорий ҳисобварақлар очилган филиаллари, унга кирувчи таркибий бўлинмалар юкорида айтилган маблағлар ҳаракатини «Банклардаги махсус ҳисобварақлар» деган 55-ҳисобварақнинг алоҳида илова ҳисобварақида акс эттирадилар.

Хорижий валютадаги пул маблағлари мавжудлигини ҳамда ҳаракати ҳисоби «Банклардаги махсус ҳисобварақлар» деган 55-ҳисобварақда алоҳида юритилади. Мазкур ҳисобварақда таҳлилий ҳисоб юритилишини мамлакат ҳудудида ва хорижда аккредитивлар, чек дафтарчалари ва шу кабилардаги пул маблағлари мавжудлигини ҳамда ҳаракати туғриенда маълумот олиш имкониятини таъминлашни лозим.

77-§. Корхона кассасидаги пул ҳужжатларининг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби

Корхона кассасидаги пул ҳужжатларининг бухгалтерия ҳисоби «Пул ҳужжатлари» деган 56-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ корхона кассасида тур-

ган пул ҳужжатлари (почта маркалари, давлат божни маркалари, вексель маркалари, пули тўланган авиачипталар, дам олиш уйлари ҳамда санаторийларга бориш учун пули тўланган йўлланмалар ва бошқалар) ва уларнинг ҳаракати тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириш учун мўлжалланган.

Пул ҳужжатлари «Пул ҳужжатлари» деган 56-ҳисобварақда номинал қиймати бўйича ҳисобга олинади.

Пул ҳужжатларининг тахлиллий ҳисоби уларнинг турларига қараб юритилади. Акциядорлик жамиятлари «Пул ҳужжатлари» деган 56-ҳисобварақ таркибида «Акциядорлардан сотиб олинган ўз акциялари» деган махсус илова ҳисобварақ очинлари мумкин. Унда акциядорлик жамияти кейинчалик қайта сотиш ёки бекор қилиш учун акциядорлардан сотиб олган ўз акциялари ҳисоби юритилади. Бошқа ҳужжатлик ширкатлари мазкур илова ҳисобварақдан ширкатнинг ўзи бошқа иштирокчиларга ёки учинчи шахсларга берил учун белгиланган тартибда сотиб олган иштирокчи улуси ҳисобини юритиш учун фойдаланади.

Акциядорлик жамияти (ширкат) акциядор (иштирокчи)дан унга тегишли акциялар (улуш)ни сотиб олаётганда бухгалтерия ҳисобида «Пул ҳужжатлари» деган 56-ҳисобварақ дебетига ва пул маблағлари ҳисоби юритилган ҳисобварақларнинг кредитига буни ёзиб қўяди.

Акциядорлик жамияти сотиб олган ўз акцияларини бекор қилиш мазкур жамият қонуниларда кўзда тутилган барча шартларни бажарганидан кейин «Пул ҳужжатлари» деган 56-ҳисобварақ кредити ва «Устав фонди» деган 85-ҳисобварақ дебети бўйича амалга оширилади.

«Банклардаги махсус ҳисобварақлар» деган 55, «Иул ҳужжатлари» деган 56, «Иулдан ўтказмалар» деган 57,
«Киска мулдатли молиявий қўбималар» деган 58-ҳисобварақлар кредити бўйича

3-ЖУРНАЛ-ОРДЕР

199 йил учун

Сатр №	Ешилган сана	Ҳужжат №	Ой бошланги қолдиқ	Дебет бўйича оборотлар			55-ҳисобварақ кредитлиги қиймати			55-ҳисобварақ кредити бўйича жами	Ой охиридаги сальдо
				корресп. ҳисобварақ №	сумма	№ 50 «Касса»	№ 51 «Ҳисоб-китоб варағи»	№ 60 «Маҳсулот етказиб бериувчилар билан ҳисоб-китоблар»	№		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
Жами											

Стар №	Таламат саны	Хужжат №	Ош бошлаган кол-лук	Дебет буйрук оборулар		36-Хисобварак кредитиле кунолош Хисобвараклар дебетле				36-Хисобварак кредити буйрук жамп	Ош бошлаган саны
				кор-респ. Хисобварак №	сумма	№ 71 «Хисобот берилген шахслар биле Хисоб-китоблар»	№ 75 «Мулеселер биле Хисоб-китоблар»	№ 85 «Устав фонди»	№		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
Жамп											

Сатр №	Ешилган саны	Хужжат №	Ой бошидаги қозғалыш	Дебет бүйиче оборотлар		57-Хисобварақ кредитилан қуйилади Хисобварақлар дебетша				57-Хисоб-варақ кредити бүйиче жами	Ой охиридаги сандық
				кор-респ. Хисоб-варақи №	сумма	№ 48 «Бонка активлар сеплиши»	№ 50 «Касса»	№ 51 «Хисоб-китоб варақи»	№		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
Жами											

Күндүн №	Күнүнүн саны	Күнүнүн саны	Күнүнүн саны	Дөбө-бүткүч объекттер		58-Айысбайык крестининди күнүнүн				58-Айысбайык күндүнүн саны	58-Айысбайык күндүнүн саны	58-Айысбайык күндүнүн саны
				Күндүнүн саны	Күндүнүн саны	№ 21 Айысбайык күндүнүн саны	№ 22 Айысбайык күндүнүн саны	№ 26 Айысбайык күндүнүн саны	№			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
10												
Жамп												

Түздүрүлгөн санга
199__ жылга __

Изирити __ (нмгс)

Бошбукалар

(нмгс)

78-§. Йўлдаги ўтказмалар ҳисобини юритиш тартиби

Йўлдаги ўтказма (жулатма)ларнинг бухгалтерия ҳисоби «Йўлдаги ўтказмалар» деган 57-ҳисобварақда юритилади. Ушбу ҳисобварақ хорижий ва мингвий валютада бўлган йўлдаги пул маблағлари (жулатмалар), яъни корхонанинг ҳисоб-китоб ёки бошқа ҳисобварақига кириши учун банк кассаларига, жамғарма кассаларга ёки почта бўлимларининг кассаларига топиширилади. Лекин ҳали ҳисобвараққа келиб тушмаган пуллар (асосан савдо тушуми) ҳаракати тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириш учун мўлжалланган.

Суммаларни «Йўлдаги ўтказмалар» деган 57-ҳисобвараққа киришиш учун (масалан, тушум топиширилганда) банк муассасалари, жамғарма касса, почта бўлимининг квитанциялари, банк инкассаторларига тушум топиширилгани тўғрисидаги илова қайдномаларининг нусхалари ва бошқалар асос бўлади.

Хорижий валютадаги пул маблағлари (ўтказмалар) ҳаракати «Йўлдаги ўтказмалар» деган 57-ҳисобварақда алоҳида ҳисобга олинади.

79-§. Корхонанинг киска муддатли молиявий кўйилмалари бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби

Корхонанинг киска муддатли молиявий кўйилмалари бухгалтерия ҳисоби «Киска муддатли молиявий кўйилмалар» деган 58-ҳисобварақда юритилади. Бу ҳисобварақ корхона томонидан бошқа корхоналарнинг қимматли қоғозларига, давлатга тегишли ва маҳаллий заёмлар фонзли облигацияларига киска муддатга (қуни билан бир йилга) йўналтирган кўйилмалар (инвестициялар), шунингдек корхона бошқа корхоналарга берган қарзлар мавжудлиги ҳамда ҳаракати тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириш учун мўлжалланган. Бунда фонзли облигация-

ларга ва шу каби қимматли қоғозларга қўйилмалар, шунингдек бошқа корхоналарга берилган қарзлар ҳисоби «қисқа муддатли молиявий қўйилмалар» деган 58-ҳисобварақда юритилади. Бунинг учун уларни қайтарин юзасидан белгиланган муддатлар бир йилдан ошмаслиги лозим. Сўнгириги (қайта сотиб олини) муддати белгиланмаган бошқа қимматли қоғозлар улар бўйича фақат бир йил давомида даромад олишни мўлжаллаб сотиб олинган бўлса, бундай қимматли қоғозларга қўйилмалар «қисқа муддатли молиявий қўйилмалар» деган 58-ҳисобварақда ҳисобга олинади.

«Қисқа муддатли молиявий қўйилмалар» деган 58-ҳисобварақ таркибида қуйидаги шўва ҳисобварақлар очилиши мумкин:

- 58-1 «Облигациялар ва бошқа қимматли қоғозлар»;
- 58-2 «Депозитлар»;
- 58-3 «Берилган қарзлар» ва бошқалар.

«Облигациялар ва бошқа қимматли қоғозлар» деган 58-1-шўва ҳисобварақда давлатга тегишли ва маҳаллий заёмлар фонзли облигациялари, шунингдек бошқа қимматли қоғозларга қисқа муддатли қўйилмалар (инвестициялар) мавжудлиги ва ҳаракати ҳисоби юритилади.

Облигациялар ва бошқа қимматли қоғозлар «қисқа муддатли молиявий қўйилмалар» деган 58-ҳисобварақда харид қиймати бўйича қирим қилинади.

Корхона сотиб олган облигациялар ва бошқа қимматли қоғозлар «Қисқа муддатли молиявий қўйилмалар» деган 58-ҳисобварақ дебетида ҳамда «Ҳисоб-китоб варағи» деган 51, «Валюта ҳисобварағи» деган 52-ҳисобварақ ёки молдўй ва бошқа бойликлар ҳисоби юритиладиган бошқа ҳисобварақлар кредитида (агар қимматли қоғозлар эвазига молдўй ва бошқа бойликлар (пул маблағларидан ташқари) сотувчи корхонага мулк қилиб ёхуд фойдаланиб туришга бериладиган бўлса) аке эътирилади.

Корхона жунатган, лекин ҳисобог даврида корхонанинг тегишли ҳуқуқларини тасдиқловчи ҳужжатлари

олишмаган киека муддатли молниявий қўйилмаларга доир маблағлар «киека муддатли молниявий қўйилмалар» деган 58-хисобварақда алоҳида қайд этилади.

Агар корхона сотиб олинган облигациялар ва шунага ўхшаш бошқа қимматли қоғозларининг харид қиймати уларнинг номинал қийматидан фарқ қилса, харид қиймати билан номинал қиймат орасидан фарқ суммаси шу тарихқа хисобдан чиқарилшини (хисоблаб қўйилшини) керакки, бунда қимматли қоғозлар сўндирилганидан (қайта сотиб олинганидан) пайтга келиб, уларнинг «Киека муддатли молниявий қўйилмалар» деган 58-хисобварақда хисобга олинган баҳоси номинал қийматига мос келсин.

«Киека муддатли молниявий қўйилмалар» деган 58-хисобварақда хисоби юритиладиган облигациялар ва бошқа қимматли қоғозлар сўндирилшини (қайта сотиб олиншини) ҳамда сотилшини «Бошқа активлар сотилшини» деган 48-хисобварақ дебетда ва «киека муддатли молниявий қўйилмалар» деган 58-хисобварақ кредитда аке этирилади.

«Депозитлар» деган 58-2 илова хисобварақда корхона банкдаги ва бошқа омонатлар (жамғарма сертификатлари, банклардаги депозит хисобварақлари ва бошқалар)га миллий ҳамда хорижий ва ногада қўйилган маблағлар ҳаракати хисобга олинади.

Шул маблағлари омонатга утказилшинини корхона «Киека муддатли молниявий қўйилмалар» деган 58-хисобварақнинг дебет қисмида «хисоб-китоб варағи» деган 51-хисобварақ еки «Валюта хисобварағи» деган 52-хисобварақ билан корреспонденцияда аке этиради. Банк омонат суммаларини қайтариб берганида корхоналар хисоб юритини шиларида юқоридаги ёзувлар тескари тартибда киритилади.

«Берилган қарзлар» деган 58-3 илова хисобварақда корхона бошқа корхоналарга берган киека муддатли шул ва бошқа қарзлар ҳаракати хисоби юритилади.

Берилган қарзлар «киека муддатли молниявий қўйилмалар» деган 58-хисобварақ дебетда «Хисоб-китоб ва-

рани» деган 51-хисобварақ ёки бошқа тегинли хисобварақлар билан корреспонденцияда қайд этилади. Қарз қайтарилиши «Хисоб-китоб варағи» деган 51-хисобварақ дебетда ёки бошқа тегинли хисобварақларда ва «Қисқа муддатли молжиявий қўйилмалар» деган 58-хисобварақнинг кредит қисмида аке этирилади.

«Қисқа муддатли молжиявий қўйилмалар» деган 58-хисобварақ юзасидан тахлилий хисоб қисқа муддатли молжиявий қўйилмаларнинг турлари ҳамда қўйилмалар йўналтирилган объектлар (қимматли қоғозларни сотган корхоналар, омонатлар ва бошқалар) бўйича юритилади. Бунда тахлилий хисоб юритилиши тарзи мамлакатимиз ҳудудида ва чет элларда жойлашган объектларга қисқа муддатли молжиявий қўйилмалар тўғрисида маълумот олиш имкониятини таъминлашни керак.

80-§. Маҳсулот етказиб берувчилар ва пудратчилар билан хисоб-китобларнинг бухгалтерия хисоби юритиш тартиби

Маҳсулот етказиб берувчилар ва пудратчилар билан хисоб-китобларнинг бухгалтерия хисоби «Маҳсулот етказиб берувчилар ва пудратчилар билан хисоб-китоблар» деган 60-хисобварақда юритилади. Мазкур хисобварақ маҳсулот етказиб берувчи ва пудратчилар билан қўйидагилар учун қилинган хисоб-китоблар тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириш учун мўлжалланган:

- олинган товар-моддий бойликлар, бажарилганидан кейин қабул қилинган ишлар ва фойдаланилган хизматлар, жумладан етказиб берилган электр энергияси, газ, буғ, сув ва шу қабилар, шунишдек моддий бойликларини етказиб берил ёки қайта ишлан хизматлари (бунинг учун хисоб-китоб ҳужжатлари акцентланган ва нули банк орқали тўланадиган бўлиши керак);
- режадаги тўловлар тартибда хисоб-китоб қилинадиган товар-моддий бойликлар, ишлар, хизматлар;

- ҳисоб-китоб ҳужжатлари маҳсулот етказиб берувчилардан ёки нудратчилардан келиб тушмаган товар-моддий буюм-ликлар, ишлар, хизматлар (бошқача аниқланган фактурасиз етказиб берилган товарлар, бажарилган ишлар, курساتилган хизматлар);
- қабул қилиниши вақтида ортиқчаolini аниқланган товар-моддий буюм-ликлар;
- юк ташини юзасидан фойдаланилган хизматлар, жумладан тариф (фрахт) буйича ошириб ва камайтириб тобори-ишига доир ҳисоб-китоблар, шунингдек барча турдаги а юк хизматлари билан боғлиқ гуловлар.

Нудратчи кўришни ва монтаж, илмий-тадқиқот танкилотлари ҳамда шунига ахшиан бошиқа танкилотлар ҳам бош нудратчи (бош танкилот) бўлишида улар уз ёрдамчи нудратчи (хамшироқи)лари билан ҳисоб-китобларни «Маҳсулот етказиб берувчилар ва нудратчилар билан ҳисоб-китоблар» деган 60-ҳисобварақга акс эттирадидлар.

Сотиб олишан моддий буюм-ликлар, қабул қилинган ишлар ёки фойдаланилган хизматлар узун ҳисоб-китоблар билан боғлиқ барча операциялар, тақдир этилган гуловнома ҳақи қатон тушганидан қатъи назар, «Маҳсулот етказиб берувчилар ва нудратчилар билан ҳисоб-китоблар» деган 60-ҳисобварақда акс эттирилади.

«Маҳсулот етказиб берувчилар ва нудратчилар билан ҳисоб-китоблар» деган 60-ҳисобварақ ҳақиқатда келиб тушган товар-моддий буюм-ликлар, қабул қилинган ишлар, фойдаланилган хизматлар қиймати суммасида шу буюм-ликлар ски тегишли харажатлар ҳисоби юритилганиан ҳисоб-варақлар билан корреспонденцияда кредитланади. Моддий буюм-ликлар (товарлар)ни етказиб бериши, шунингдек материалларни четда қайта ишлаши билан боғлиқ хизматларга доир ёзувлар «Маҳсулот етказиб берувчилар ва нудратчилар билан ҳисоб-китоблар» деган 60-ҳисобварақнинг кредит қисмида ишлаб чиқарини захираларни, товарлар, муомала чикимлари ва шу қабилар ҳисоби юритилганиан ҳисоб-варақлар билан корреспонденцияда киритиледи.

Товар-моддий бойликлар баҳоси таҳлилий ҳисобда қайд этилишидан қатъи назар, жамлама ҳисобда «Маҳсулот етказиб берувчилар ва пудратчилар билан ҳисоб-китоблар» деган 60-ҳисобварақ маҳсулот етказиб берувчининг ҳисоб-китоб ҳужжатларига мувофиқ, акцент суммалари доирасида кредитланади. Маҳсулот етказиб берувчининг тўловномаси юк келиб тушишидан олдин акцентланган ва пули тўланган бўлса-ю, келинган товар-моддий бойликлар оғборга қабул қилинаётганда улар камомки табиий камайиш меъёрларидан ҳам ортиқ чиқса, шунингдек маҳсулот етказиб берувчи еки пудратчининг тўловномаси текширилганда (тўловнома акцентланганидан кейин) шартномада келишилган нархларга мос келмаслиги, шунингдек арифметик хатолар борлиги аниқланган ҳолларда «Маҳсулот етказиб берувчилар ва пудратчилар билан ҳисоб-китоблар» деган 60-ҳисобварақ «Цаъволар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 63-ҳисобварақ билан корреспонденцияда кредитланади.

Маҳсулот етказиб берувчиларнинг ҳисоб-китоб ҳужжатлари ҳали олинмасидан туриб товар-моддий бойликлар келиб тушганда қўйилганлар текширилиши зарур: олинган товар-моддий бойликлар пули тўланган, лекин йўлда келаётган ёки маҳсулот етказиб берувчи оғборидан олиб кетилмаган бойликлар сифатида қайд этилмаганлиги; келиб тушган бойликлар қиймати дебиторлик қарзи сифатида қайд этилмагани.

Фактурасиз бойликлар келиб тушганда «Маҳсулот етказиб берувчилар ва пудратчилар билан ҳисоб-китоблар» деган 60-ҳисобварақ шартномаларда қўзда тутилган қийматда кредитланади.

«Маҳсулот етказиб берувчилар ва пудратчилар билан ҳисоб-китоблар» деган 60-ҳисобварақ тўловномалар бўйича тўланган суммалар (пул маблағлари ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда), шунингдек олдиндан берилган бўнақлар бўйича суриниш суммалари миқдорнда дебетланади («Берилган бўнақлар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 61-ҳисобварақ билан кор-

респонденцияда). Корхона берган векселлар билан таъминланган, маҳсулот етказиб берувчиларга ва худратчиларга тўланиши керак бўлган қарзлар суммалари «Маҳсулот етказиб берувчилар ва худратчилар билан ҳисоб-китоблар» деган 60-ҳисобварақдан чиқариб юборилмайди, балки улар ҳисоби таҳлилий ҳисобда алоҳида юритилади.

«Маҳсулот етказиб берувчилар ва худратчилар билан ҳисоб-китоблар» деган 60-ҳисобварақ юзасидан таҳлилий ҳисоб тақдим этилган ҳар бир тўловнома бўйича, рекаланирилган тўловлар тартибидан ҳисоб-китоблар юзасидан таҳлилий ҳисоб эса ҳар бир маҳсулот етказиб берувчи ва худратчи бўйича юритилади. Бунда таҳлилий ҳисоб юритилиши маҳсулот етказиб берувчиларга доир қуйидаги зарур маълумотлар олинши имкониятини таъминлаши лозим:

- акцентланган ва ҳақ тўлани муддати ҳали келмаган бонқа ҳисоб-китоб ҳужжатлари бўйича;
- нули муддатида тўланмаган маҳсулот ҳисоб-китоб ҳужжатлари бўйича;
- фактурасиз маҳсулот етказиб беришлар бўйича,
- берилган, лекин тўлов муддати ҳали келмаган векселлар бўйича;
- ошпан тижорат кредити бўйича.

6-журнал-ордердинге дайымы

Саяр N	Күрөткөчтөр номдору		Суммалар		
	A	B	1	2	3
1	Ой бонистин кредит салыгы (бул тушундагы тулаломдун өз фактурасы; сөзсүз берилген товарлар буйича кылат)				
2	Хисобот оңдолу кредит буйича обороттар (журнал-ордерде мубофак, акселит шимдели тулаломдун өз фактурасы; сөзсүз берилген товарлар суммалары)				
3	Хисобот оңдолу тушунда, хисобот чыгарылган өз сурини план, азелди ой учун журнал-ордерде акселит суммалар				
4	Хисобот оңдолу тушунда, хисобот чыгарылган өз сурини план, азелди ой учун журнал-ордерде акселит суммалар				
5	Дебет буйича жами (3 өз 4-саярлар буйича)				
6	Ой бонистин төбөт салыгы				
7	Ой охирала 60-Хисобот буйича умумий салыгы				
8	Кредит буйича дебет буйича				
9	6-журнал-ордердин куусени меккумоттор кура, ой охирала келат салыгы (акселиттин ски акселитин учун тахдим эилден тулаломдун буйича)				
10	Журнал-ордер буйича азелди ой учун				
11	Жами (9-10-саярлар буйича сумма) фактурасы; сөзсүз берилген товарлар буйича				
12	Журнал-ордер буйича азелди ой учун				
13	Журнал-ордер буйича хисобот оңи учун				
14	Жами (12-13-саярлар буйича сумма)				

Журнал-ордер 199 йыл « » да туури ели
Изяроти Бонгбухта гтер

Ф.И.О. (имза)

Ф.И.О. (имза)

81-§. Моддий ресурслар учун маҳсулот етказиб берувчиларга тўланган бўнақлар бўйича бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби

Моддий ресурслар учун маҳсулот етказиб берувчиларга тўланган бўнақлар бўйича бухгалтерия ҳисоби «Берилган бўнақлар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 61-ҳисобварақда юритилади. Ушбу ҳисобварақ моддий бойликлар етказиб берилиши ёхуд ишлар бажарилиши учун тўланган бўнақлар, шунингдек буюртмачилардан қисман тайёр маҳсулот ва ишлар қабул қилинганда улар ҳақини тўлаш учун ўтказилган маблағларга доир маълумотларни умумлаштириши учун мулккаланган.

Берилган бўнақлар, шунингдек қисман тайёр маҳсулот ва ишлар учун тўланган маблағлар суммалари «Берилган бўнақлар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 61-ҳисобварақда пул маблағлари ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда аке ўттирилади.

Тўлашланган ишлар ҳақини тўлаш чоғида маҳсулот етказиб берувчи ҳисобга олган, берилган бўнақлар ҳамда қисман тайёр ишлар учун тўланган маблағ суммалари «Берилган бўнақлар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 61-ҳисобварақ кредитида «Маҳсулот етказиб берувчилар ва пудратчилар билан ҳисоб-китоблар» деган 60-ҳисобварақ билан корреспонденцияда қайт ўтилади.

«Берилган бўнақлар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 61-ҳисобварақ юзасидан таҳлилий ҳисоб ҳар бир дебиттор бўйича юритилади.

82-§. Харидорлар ва буюртмачилар билан қилинган ҳисоб-китоблар бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби

Харидорлар ва буюртмачилар билан қилинган ҳисоб-китобларнинг бухгалтерия ҳисоби «Харидорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар» деган 62-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ харидорлар ва бу-

юртмачилар билан қилинган ҳисоб-китоблар туғричилиги маълумотларни умумлаштириши учун муължалланган.

«Харидорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар» деган 62-ҳисоббарақ таркибда қўшиқчи илова ҳисоб-барақлар очилиши мумкин:

- 62-1 «Инкассо тартибдаги ҳисоб-китоблар»;
- 62-2 «Олинган векселлар» ва бошқалар.

«Инкассо тартибдаги ҳисоб-китоблар» деган 62-1-илова ҳисоббарарида доклад жупатилган маҳсулот (товарлар), бажарилган ишлар ва кўрсатилган хизматлар юзасидан ҳисоб-китоб қилиш учун тузилган, харидорлар ва буюртмачиларга тақдим этилган ҳамда банк нул тулашига қабул қилган ҳужжатлар бўйича ҳисоб-китоблар қайд этилади.

«Олинган векселлар» деган 62-2-илова ҳисоббарарида харидорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар бўйича юзага келган, олинган векселлар билан таъминланган қарзлар ҳисоби юритилади.

Вексель — бир томон (вексель берувчи) иккинчи томонга (вексель ундовчига) пулга оид қарз мажбурияти борлиги туғричилигида белгиланган шаклда ҳеч қандай шарт қўйилмасдан ёзма равишда тузилган ва терб йиғими туланган ҳужжат.

Векселлар оддий ва утказма шаклда бўлиши мумкин.

Оддий вексель ёзма ҳужжат бўлиб, унда вексель берувчи (қарздор) вексель ундовчига ёки унинг буйруғи асосида муайян пул суммасини муайян муддатда ва муайян жойда ҳеч қандай шартсиз тулаш туғричилигида оддий мажбурият олиши қайд этилади.

Оддий вексельда қўшиқчи маълумотлар бўлиши лозим:

- маъинини ушга қиринилган ҳамда ҳужжат ёзилган тилда ифодаланган «Вексель» деган ном;
- муайян суммани тулаш туғричилиги оддий ва ҳеч қандай шарт қўйилмаган ваъда;
- тулов муддати;

- маблағ тўловнинг керак бўлган жойи;
- кимга ёки кимнинг буйруғига қура пул тўловнинг кераклиги;
- вексель тузилган сана ва жойи;
- ҳужжат (вексель) берувчининг имзоси.

Утказма вексель (тратта) ёзма ҳужжат бўлиб, унда вексель берувчи пул тўловчига муайян пул суммасини муайян муддатда ва муайян жойда олувчига ёки унинг буйруғига қура тўлов тўғрисида берган, ҳеч қандай шарт қўйилмаган буйруқ қаёқ эълани.

Утказма вексельда қуйидаги шарт шартлар бўлиши лозим:

- матннинг узига киритилган ҳамда ҳужжат ёзилган тилда ифодаланган «Вексель» деган ном;
- муайян суммани тўлов тўғрисидаги оддий ва ҳеч қандай шарт қўйилмаган таклиф;
- пул тўловнинг керак бўлган шахе (тўловчи) номи;
- тўлов муддати;
- тўлов тўловчининг керак бўлган жойи;
- кимга ёки кимнинг буйруғига қура пул тўловнинг кераклиги;
- вексель тузилган сана ва жойи;
- ҳужжат (вексель) берувчининг имзоси.

Моҳиятига қура қарз тўловчи вазифасини бажарувчи оддий векселдан утказма векселнинг асосий фарқи шундан иборатки, у бойликларни бир шахе ихтиеридан бошқа шахе тасарруфига утказини, кўчирини шун муҳкамлиганган.

Банк векселлари эгасининг номи ёзилган ҳужжат ҳисобланади. Акцент ва аваль (вексель кафилиги) тўғрисидаги шартлар бундан векселларга таълуқли эмас.

Банклар вексель чиқарини шарт тарини Ўзбекистон Республикаси Марказий банкида рўйхатдан утказинларини шарт.

Ўзбекистон Республикаси резиденти ҳисоб танувчи ҳар қандай юридик шахе вексель олувчи (вексель ундовчи) бўлиши мумкин.

Юридик шахелар вексель пулини нақд пулеиз ҳисоб-китоб қилиш пули билан тўлайдилар.

Вексель белгиланган шаклдаги бланкда ёзилади ва товарлар ҳамда кўрсатилган хизматлар учун тўлов воситаси сифатида ишлатилиши мумкин.

Вексель ҳар қандай суммага ёзилиши мумкин.

Вексель пулини тўлаш муддатлари қуйидагича белгиланиши мумкин:

- тақдим этилганда;
- тақдим этилганидан кейин муайян вақтда;
- тузилганидан кейин муайян вақтда;
- муайян кунда.

Муддати бошқача белгиланган ёки бошқача изчил тўлов муддатлари кўрсатилган векселлар ҳақиқий эмас деб ҳисобланади.

«Тақдим этилганда» муддати кўрсатилган векселлар пули улар тақдим этилган пайтда тўланади.

Тузилган ёки кўрсатилган вақтидан бошлаб бир ёки бир неча ойлик муддатга берилган векселлар бўйича тўлов муддати шу пул тўлалиши керак бўлган ойнинг тегинли кунда келади. Агар бу ойда тегинли кун бўлмаса, тўлов муддати шу ойнинг охири кунда келади.

Агар вексель тузилган ёки тақдим этилган вақтидан бошлаб бир ярим ой ёхуд тўлиқсиз бир неча ой муддатга берилган бўлса, у ҳолда дастлаб тўлиқ ойлар ҳисобланади.

Банкларнинг векселлари сўйлов (дисконт) билан сотилиши ёки вексель суммасига фойзлар қўшилиши мумкин.

Фойз ставкаларининг ҳажмларини банк Бошқаруви қарз берувчи (вексель сотиб олувчи) маблағлари ҳажмига ва улар жойлантирилиши муддатига қараб белгилайди.

Фойзлар вексель тузилган кундан бошлаб у сўндирилган кунгача қўшиб борилади.

Фойз ставкаси фақат янги чиқарилаётган векселлар учун қайта кўриб чиқилиши мумкин. Илгари чиқарилган векселлар бўйича фойз ставкаси вексель амал қиладиган бузун муддат мобайнида ўзгармай туради.

Вексель ушловчи векселни муддатидан олдин сўндириши ҳуқуқига эга.

Вексель биринчи сотиб олувчи (вексель ушловчи) номига тузилади ва вексель бланкининг орқа томонида ёзиладиган ўтказма қайди (индоссамент) орқали бошқа шахсга берилиши мумкин.

Вексель ушловчининг тошпиришига мувофиқ банк векселни у сўндириладиган вақтгача жавобгарлик остида сақлаш учун қабул қилиши мумкин.

Агар вексель йўқолса, у қайта тикланмайди. Векселни йўқотган вексель ушловчи бу векселни чиқарган эмитент банкка уни йўқотгани тўғрисида ариза беради. Ариза қабул қилиниши учун у даъво биддириши мумкин бўлган умумий муддатдан кечикмай тошпирилиши шарт. Йўқотган вексель пули банк Бошқаруви тузган маҳеус комиссия аризани кўриб чиққанидан кейин тўланади. Бунда вексель йўқотилгани учун миқдори комиссия томонидан белгиланадиган жарима ушлаб қолиниши мумкин.

Вексель сотиб олинган учун харидор бу ҳақда шартнома тузиши ҳамда банк ҳисобварағига пул ўтказиши зарур. Бунда тўлов тошпириқномасининг «тўлов мақсади» деган қисмида сотиб олинган векселлар сони, вексель суммалари ва муддатлари (қун ҳисобида) кўрсатилиши зарур.

Харидорнинг биринчи талабига кўраёқ векселлар белгиланган шаклдаги шончнома асосида берилади.

Векселлар сотиб олинган жойида сўндирилади.

Вексель пул тўлаш учун тақдим этилганида вексель суммасини ўтказиш ва унинг фонзларини қўшиш учун тўлов реквизитлари кўрсатилган ариза берилади. Ариза икки нусхада тошпирилади. Агар вексель жавобгарлик остида сақлаш учун тошпирилган бўлса, у ҳолда вексель сақлашга қабул қилингани тўғрисида ёзилган ва тегишли белги қўйилган ариза нусхаси тақдим этилади.

Векселлар билан шуғулланувчи бўлим векселлар билан операциялар ҳисоби юритиладиган журнал (дафтар) га вексель амалда тақдим этилгани ёки сўндирилгани

тўғрисидаги тегишли маълумотларни ёзиб қўяди. Вексель сўндирилмаган бўлса, унинг ўзига махсус штамп босиш йўли билан унинг сўндирилгани белгиланади.

Арзанинг банк тегишли белги қўйган бир пухаси миқозга берилади.

Сўндирилган векселлар шу қушнинг ўзидаёқ ваколатли шахс имзолаган рўйхат асосида касса операциялари бўлимига сақлаш учун берилади. Бунда «Банк муассасаларида йўқ қилиш учун олинган облигация ва акцияларнинг бланклари» деган баланسدан ташқари ҳисобварақ бўйича баланسدан ташқари қирим ордери тузилади.

Агар тўлов муддати келганда пул тўланмаган бўлса, вексель ушловчи вексель берувчига ёки индоссантларга даъво билдириши мумкин.

Шунингдек у агар тўловчи ўз тўлов қобилиятини йўқотса, тўловлар ўтказишни тўхтатиб қўйса, ҳатто бу ҳолат суд томонидан қайд этилмаган бўлса ҳам, тўлов муддати тугамай туриб даъво билдириши мумкин.

Тўловдан бош тортилгани оммавий тартибда тузилган далолатнома билан тасдиқланиши лозим (тўловга қиритилмаганига қарши даъво).

Тўлов муддати тақдим этилганда, тақдим этилганидан кейин муайян вақтда, тузилганидан кейин муайян вақтда ёки муайян кунда келадиغان векселлар пули тўланмагани юзасидан даъво вексель пули тўланиши керак бўлган кундан кейинги икки иш кундан бирида билдирилиши лозим.

Тўловчи тўловларни тўхтатиб қўйган ёки қарзни тўловчининг мол-мулки ҳисобидан уқдирши жараёни натижа бермаган ҳолларда вексель ушловчи векселни пул тўлаш учун тўловчига тақдим этганидан ва даъво билдирилганидан кейингина ўз ҳуқуқларини амалга ошириши мумкин.

Вексель берувчи вексель бўйича пул тўлашга қодир эмас деб эълон қилинган тақдирда вексель ушловчи ўз ҳуқуқларини амалга ошириши учун суд тўловчининг тўловга лаёқатсизлигини эълон қилиш тўғрисида чиқарган ажримни тақдим этиши қифоя.

Вексель берганлар, шунингдек уни индоссаментлаганларнинг барчаси вексель ушловчи олдида биргаликда жавобгар ҳисобланадилар.

Вексель ушловчи ана шу шахсларнинг ҳаммасига, уларнинг ҳар бирига алоҳида-алоҳида ва ҳаммаларига биргаликда даъво билдириши ҳуқуқига эга. Бунда у юқоридати шахслар ўз зиммаларига мажбурият олишлари олдишма-кейтилишига ариоя этишига мажбур эмас.

Вексель пулини тўлаб, унга имзо чеккан ҳар бир шахс ҳам худди шундай ҳуқуқларга эга бўлади.

Мажбурият олганларнинг бирига билдирилган даъво, ҳатто бошқалари биринчи жавобгардан кейин мажбурият олган бўлсалар ҳам, уларга даъво билдириллишига тусқинлик қилмайди.

Вексель ушловчи ўзи даъво билдирган шахслардан қуйидагиларни талаб қилиши мумкин:

- векселнинг фонзлар билан тўланмаган суммаси, агар улар шартлашилган бўлса;
- тўлов муддати келган кундан бошлаб, Марказий банкнинг ҳисоб ставкаси миқдорига фонзлар;
- даъво билдириши чиқимлари, билдирувнома юбориши чиқимлари, шунингдек бошқа чиқимлар;
- тўлов муддати келган кундан бошлаб Марказий банкнинг ҳисоб ставкасининг ярмига тенг миқдорда пеня.

Агар вексель тўлов муддати келмасидан аввал тақдим этилса, вексель суммасидан ҳисоб фонзи ушлаб қолинади. Бу ҳисоб фонзи расмий ҳисоб ставкаси (банк ставкаси)га мувофиқ ҳисобланади.

Вексель пулини тўлаган шахс ўзи олдида жавобгар бўлган шахслардан қуйидагиларни талаб қилишга ҳақли:

- ўзи тўлаган бутун сумма;
- кўрсатишган суммага у пул тўлаган кундан бошлаб, Марказий банкнинг ҳисоб ставкаси миқдорига ҳисоблаб қўшилган фонзлар;
- қилинган харажатлари суммаси.

Даъво билдирилган ёки билдирилиши мумкин бўлган ҳар бир жавобгар шахс у пул тўлаганидан кейин ўзинга даъво қилинган вексель ҳамда тўлов ўтгани тўғрисида тилхат берилишини талаб қилиши мумкин.

Вексель пулини тўлаган ҳар бир индоссаит ўзининг ва ўзидан кейинги индоссаитларининг индоссаментларини ўчириб ташлаши мумкин.

«Харидорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар» деган 62-ҳисобварақ «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-ҳисобварақ, «Асосий воситалар сотилиши ва бошқача реализацияси» деган 47-ҳисобварақ ва «Бошқа активлар сотилиши» деган 48-ҳисобварақ билан корреспонденцияда харидор (буюртмачи)ларга тақдим этилган ҳисоб-китоб ҳужжатлари суммасига дебетланади. «Харидорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар» деган 62-ҳисобварақ пул маблағлари, ҳисоб-китоблар ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда, келиб тушган тўловлар, олинган бўнақлар бўйича суриниш суммалари ва ш.к. ҳажмида кредитланади. Агар олинган ва харидор (буюртмачи) қарзини таъминлайдиган вексельда фойз қўшилиши кўзда тутилган бўлса, у ҳолда мазкур қарз тўлалишига қараб «Ҳисоб-китоб варағи» деган 51-ҳисобварақ дебити ва «Харидорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар» деган 62-ҳисобварақ кредитига (қарзини қайтарини учун ўтказилган суммага) ҳамда «Фойдалар ва зарарлар» деган 80-ҳисобварақ кредитига (фойзалар ҳажмида) тегишли ёзувлар киритилади.

«Харидорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар» деган 62-ҳисобварақ юзасидан таҳлилий ҳисоб харидор (буюртмачи)ларга тақдим этилган ҳар бир тўловнома бўйича, режалаштирилган тўловларга доир ҳисоб-китоблар таҳлилий ҳисоби бса ҳар бир харидор ва буюртмачи бўйича юритилади. Бунда таҳлилий ҳисоб юритилиши харидор ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар бўйича қарздорлик тўғрисидаги маълумотлар олиншини таъминлашни лозим. Булар қуйидагилар билан таъминлашнинг керак: пул маблағлари тушини муддати ҳали келма-

ган векселлар; банкларда дисконтиланган (хисобга олинган) векселлар; пул маблагларни муддатида келиб тушмаган векселлар.

83-§. Даъволар бўйича ҳисоб-китобларнинг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби

Даъволар бўйича ҳисоб-китобларнинг бухгалтерия ҳисоби «Даъволар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 63-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ маҳсулот етказиб берувчилар, нудратчилар, транспорт хизматлари кўрсатувчи ва бошқа танкилотларга билдирилган даъволар, шунингдек улардан талаб қилинган ва эътироф этилган (ёки солинган) жарималар, пенялар ҳамда бурденглик туловлари (неустойкалар) юзасидан ҳисоб-китоблар туғриендани маълумотларни умумлаштириши учун муъкалланган.

«Даъволар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 63-ҳисобварақнинг дебет қиемида, ҳусусан, қуйидагича даъволар юзасидан ҳисоб-китоблар қайд этилади:

- маҳсулот етказиб берувчилар, нудратчилар ва транспорт танкилотларига — уларнинг туловномалари текшириладиганда (туловномалар акцептланганидан кейин) нархлар ва тарифлар шартномаларда шартлашилган билан ёки шартномаларда кўзда тутилганидан фарқ қилини, шунингдек арифметик хатолар борлиги аниқланган ҳолатлар бўйича — «Даъволар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 63-ҳисобварақ билан корреспонденцияда ёки агар маҳсулот етказиб берувчилар ва нудратчилар тақдим этилган туловномаларда нархлар ошириб кўрсатилгани ёхуд арифметик хатолар борлиги товар-моддий бойликлар ёки харажатлар ҳисоби юритилган ҳисобварақларга тегишли ёзувлар киришиб бўлиши анидан (маҳсулот етказиб берувчилар ва нудратчилар фактуралаган нархлар ва ҳисоблаган рақамлар асосида) кейин аниқланган бўлса, шиллаб чиқариши захираларни, товарлар ва тегишли харажат-

лар ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда;

- корхона материалларини қайта ишловчи ташиқлотларга ҳам, материал ва маҳсулот етказиб берувчиларга ҳам — етказиб берилган товарлар сифати андозаларга, техник шартларга, буюртмага мос эмаслиги аниқланган ҳолларда — «Маҳсулот етказиб берувчилар ва пудратчилар билан ҳисоб-китоблар» деган 60-ҳисобварақ билан корреспонденцияда;

- маҳсулот етказиб берувчилар, пудратчилар ва транспорт ташиқлотларига — йўлдан юк камомади табиий камайини меъёрларидан ортиб кетган ҳолларда — «Маҳсулот етказиб берувчилар ва пудратчилар билан ҳисоб-китоблар» деган 60-ҳисобварақ билан корреспонденцияда;

- маҳсулот етказиб берувчилар ва пудратчиларининг айби билан йўл қўйилган брак ва бекор туриб қолинлар учун — тўловчилар эътироф этган ёки ҳакамлар суди қарори билан белгиланган суммаларда ишлаб чиқарини харажатлари ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда;

- банк муассасаларига — корхона тўловномалари асосида янгилиниб ҳисобдан чиқарилган (ўтказилган) суммалар бўйича — пул маблағлари, банкларнинг кредитлари ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда;

- шартномавий мажбуриятларни бажармагани учун тўловчилар эътироф этган ёки ҳакамлар суди ҳукми билан тасдиқланган ҳажмларда маҳсулот етказиб берувчилар, пудратчилар, харидорлар, буюртмачилар, транспорт билан боғлиқ ва бошқа хизматлардан фойдаланувчилардан ундирилувчи жарималар, пенялар, бурдензлиқ тўловлари (неустойкалар) бўйича (билдирилган даъволар суммалари, агар уларни тўловчилар эътироф этмаган бўлса, ҳисобга олинмайди) — «Фойдалар ва зарарлар» деган 80-ҳисобварақ билан корреспонденцияда.

«Даъволар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 63-ҳисобварақ келиб тушган тўловлар суммасига пул маблағлари ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда кредитланади. Ундирилиши мумкин эмаслиги кейинроқ аниқланган суммалар, одатда, «Даъволар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 63-ҳисобварақ дебети бўйича ҳисобга олинган учун чиқарилган ҳисобварақларига кайтарилади.

«Даъволар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 63-ҳисобварақ юзасидан тахлиллий ҳисоб ҳар бир дебитор ва алоҳида даъволар бўйича юритилади.

84-§. Маҳсулот етказиб бериш, ишлар бажарини ва хизматлар кўрсатиш учун буюртмачилардан олинган бўнақлар бўйича ҳисоб-китоблар ҳисобини юритиш тартиби

Буюртмачилардан олинган бўнақлар бўйича бухгалтерия ҳисоби «Олинган бўнақлар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 64-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ моддий бойликлар етказиб бериш ёки ишлар бажарини бўйича ҳисоб-китобларга, шунингдек буюртмачиларга қисман тайёр маҳсулот ва ишлар ҳақини тўлашга доир маълумотларини умумлаштириш учун мўлжалланган.

Олинган бўнақлар, шунингдек қисман тайёр маҳсулот ва ишлар бўйича тўланган ҳақ суммалари «Олинган бўнақлар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 64-ҳисобварақнинг кредит қисмида пул маблағларини ҳисобга олиш ҳисобварақлари билан корреспонденцияда аке эттирилади.

Қисман тайёр маҳсулот ва ишлар бўйича олинган, харидор (буюртмачи) тўлиқ тайёр қилиб етказиб берилган буюмлар, материаллар ва бажарилган ишлар учун тўловномалар тақдим этганда ҳисобга олинган тўлов ва бўнақ маблағлари «Олинган бўнақлар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 64-ҳисобварақнинг дебет қисмида ва «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-ҳисобварақнинг кредит қисмида ёки сотув ҳисоби юритилишини тартибига қараб,

«Хариддорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар» деган 62-ҳисобварақ кредитида акс эттирилади.

«Олишан бунаклар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 64-ҳисобварақ юзасидан таҳсиллий ҳисоб ҳар бир кредит бўйича юритилади.

85-§. Корхоналарда мол-мулкни ва шахсий суғурта қилиш бўйича ҳисоб-китоблар ҳисоби

Корхоналарда мол-мулкни ва шахсий суғурта қилиш бўйича ҳисоб-китобларнинг бухгалтерия ҳисоби «Мулкний ва шахсий суғуртага доир ҳисоб-китоблар» деган 65-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ корхона мол-мулкни ва ходимларинин суғурта қилиш бўйича ҳисоб-китоблар (ижтимоий суғурта ва ижтимоий таъминот, тиббий суғурта бўйича ҳисоб-китоблардан ташқари) туғрисидаги маълумотларни умум ташқирини умум муължа билан. Бунда корхона суғурталовчи буладиган ҳолатлар кўзда тутилмоқда.

Суғурта туловларининг ҳисобланган суммалари «Мулкний ва шахсий суғуртага доир ҳисоб-китоблар» деган 65-ҳисобварақнинг кредит қисмида ишлаб чиқарини харажатлари (муомала чикимлари) еки суғурта туловларининг бошқа мабзалари ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда акс эттирилади.

Суғурта туловлари суммаларининг суғурта ташкилотларига ўтказишини «Мулкний ва шахсий суғуртага доир ҳисоб-китоблар» деган 65-ҳисобварақнинг дебет қисмида шу маблаглари ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда акс эттирилади.

Суғурта ҳолатлари бўйича йуқотиншлар (ишлаб чиқарини захиралари, тайер маҳсулот, бошқа моддий бойликлар ва шу қабиларининг йуқ қилишини ва бузилишини) ишлаб чиқарини захиралари, асосий воситалар ва бошқалар ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар кредитидан «Мулкний ва шахсий суғуртага доир ҳисоб-китоблар» деган 65-ҳисобварақнинг дебетига ўтказилади. 65-ҳисобварақ де-

бегида корхона ходимини суғурталаш шартномаси бўйича тулашини керак бўлган суғурта қопламаешининг суммаси ҳам «Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 73-ҳисобварақ билан корреспонденцияда аке этирилади. Суғурта шартномаларига мувофиқ корхона суғурта ташкилотларидан олинган суғурта қопламаларининг суммаси «Ҳисоб-китоб варағи» деган 51-ҳисобварақнинг ёки «Валюта ҳисобварағи» деган 52-ҳисобварақнинг дебет қисмида ва «Мулкӣи ва шахсий суғуртага доир ҳисоб-китоблар» деган 65-ҳисобварақнинг кредит қисмида қайд этилади. Суғурта ҳолатлари натижа-сида юз берган, лекин суғурта қопламалари билан компенсацияланмайдиган йуқотинилар «Мулкӣи ва шахсий суғуртага доир ҳисоб-китоблар» деган 65-ҳисобварақнинг кредитидан «Давр харажатлари» деган 26-ҳисобварақ де-бетига ҳисобдан учирилади.

«Мулкӣи ва шахсий суғуртага доир ҳисоб-китоблар» деган 65-ҳисобварақ юзасидан тахлилний ҳисоб су-ғурта қилувчилар ҳамда алоҳида суғурта шартномалари бўйича юритилади.

86-§. Бюджетдан ташқари турли фондларга туловлар бўйича ҳисоб-китоблар ҳисобини юри-тиш тартиби

Бюджетдан ташқари туловлар бўйича бухгалтерия ҳисоби «Бюджетдан ташқари туловлар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 67-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ корхона бюджетдан ташқари турли фондларга утказилган туловлар бўйича давлат органлари билан ҳисоб-китоблар (ижтимоий суғурта ва ижтимоий таъми-ног, тиббий суғурта бўйича ҳисоб-китоблардан ташқари) туғрилидан маълумотларини умумлаштириши учун хизмат қилади.

Бюджетдан ташқари фондларга туловларини ҳисоб-дан ва утказини тартиби республика конунилари ва бошқа меъерий ҳужжатлари орқали тартибга солинади.

«Бюджетдан ташқари тўловлар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 67-ҳисобварақ бюджетдан ташқари фондларга тулашши керак бўлган суммалар ҳажмида, харажатлар ёки бошқа маъналар ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда кредитланади ва пул маблағлари ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлардан бу фондларга амалда ўтказилган суммалар ҳажмида дебетланади.

«Бюджетдан ташқари тўловлар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 67-ҳисобварақ юзасидан тахлилий ҳисоб корхона пул тулайдиган бюджетдан ташқари ҳар бир фонд бўйича юритилади.

87-§. Бюджетга тўловлар бўйича ҳисоб-китоблар ҳисобини юритиш тартиби

Бюджетга тўловлар бўйича бухгалтерия ҳисоби «Бюджет билан ҳисоб-китоблар» деган 68-ҳисобварақда юритилади. Ушбу ҳисобварақ корхона ва шу корхонанин ходимлари тулайдиган солиқлар бўйича бюджет билан ҳисоб-китоблар туғрисидаги маълумотларни умумлаштириш учун мукаллашган.

Солиқларни ҳисоблаш ва тулаш тартиби қонулар ва бошқа меъерий ҳужжатлар билан тартибга солинади.

«Бюджет билан ҳисоб-китоблар» деган 68-ҳисобварақ таркибида қуйидаги илова ҳисобварақлар очилиши мумкин:

- 68-1 «Даромад (фойда) солиғи»;
- 68-2 «Жисмоний шахсларнинг даромадидан олинадиган солиқ»;
- 68-3 «Қўшилган қиймат солиғи»;
- 68-4 «Акциз солиғи бўйича ҳисоб-китоблар»;
- 68-5 «Ёр остидан фойдаланиш солиғи бўйича ҳисоб-китоблар»;
- 68-6 «Экология солиғи бўйича ҳисоб-китоблар»;
- 68-7 «Сув ресурсларидан фойдаланиш солиғи бўйича ҳисоб-китоблар»;
- 68-8 «Мол-мулк солиғи»;

- 68-9 «Ер солиғи»;
- 68-10 «Реклама солиғи» ва бошқалар.

Даромад солиғи бўйича бюджет билан ҳисоб-китоблар ҳисоби «Бюджет билан ҳисоб-китоблар» деган 68-ҳисобварақ таркибидаги «Даромад (фойда) солиғи» деган 68-1 сонли алоҳида илова ҳисобварақда юритилади. Белгиланган тартибда ҳисобланган солиқ «Бюджет билан ҳисоб-китоблар» деган 68-ҳисобварақ, «Даромад (фойда) солиғи» деган 68-1 илова ҳисобварақда «Фойдани шилатиш» деган 81-ҳисобварақ, «Ҳисобланган ва туланган даромад (фойда) солиғи» деган илова ҳисобварақ билан корреспонденцияда акс эттирилади. Солиқ суммаси ўтказилиши «Бюджет билан ҳисоб-китоблар» деган 68-ҳисобварақ, «Даромад (фойда) солиғи» деган 68-1 илова ҳисобварақ дебетида ва «Ҳисоб-китоб варағи» деган 51-ҳисобварақ кредитида қайд этилади.

Акциз солиғи бўйича бюджет билан ҳисоб-китоблар ҳисоби «Бюджет билан ҳисоб-китоблар» деган 68-ҳисобварақ таркибидаги «Акциз солиғи бўйича ҳисоб-китоблар» деган 68-4-илова ҳисобварақда юритилади. Акциз солиғининг ҳисобланган ва бюджетга ўтказилиши керак бўлган суммаси «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-ҳисобварақ дебетида ва «Акциз солиғи бўйича ҳисоб-китоблар» деган 68-4-илова ҳисобварақ кредитида акс эттирилади. Бюджетга ўтказилган акциз солиғи суммалари «Акциз солиғи бўйича ҳисоб-китоблар» деган 68-4-илова ҳисобварақ дебетида тегишли ҳисобварақлар билан корреспонденцияда қайд этилади. Акциз маркалари олинганда «Пул ҳужжатлари» деган 56-ҳисобварақ дебетида ва «Ҳисоб-китоб варағи» деган 51-ҳисобварақ кредитига бухгалтерия ёзувлари киритилади. Тамғаланган (маркировкали) маҳсулот жўнатилишига қараб бухгалтерия ёзувлари «Бюджет билан ҳисоб-китоблар» деган 68-ҳисобварақ дебетида ва «Пул ҳужжатлари» деган 56-ҳисобварақ кредитида қайд этиб борилади.

Мол-мулк солиғи бўйича бюджет билан ҳисоб-китоблар бухгалтерия ҳисоби «Бюджет билан ҳисоб-китоб-

лар» деган 68-хисобварақ таркибидан «Мол-мулк солиғи» деган 68-8-илова хисобвараққа юритилади. Бу илова хисобварақнинг кредит қисмида хисобланган солиқ суммаси «Давр харажатлари» деган 26-хисобварақ билан корреспонденцияда қайд этилади. Амада бюджетга утказилган мол-мулк солиғи суммаси бухгалтерия хисобида «Бюджет билан хисоб-китоблар» деган 68-хисобварақ таркибидан «Мол-мулк солиғи» деган 68-8-илова хисобварақ дебетида ва «Хисоб-китоб варағи» деган 51-хисобварақ кредитида қайд этилади.

Юридик шахсларнинг экология солиғи бўйича бюджет билан хисоб-китоблари бухгалтерия хисоби «Бюджет билан хисоб-китоблар» деган 68-хисобварақ таркибидан «Экология солиғи бўйича хисоб-китоблар» деган 68-6-сонли алоҳида илова хисобвараққа юритилади. Хисобланган экология солиғи суммаси «Экология солиғи бўйича хисоб-китоблар» деган 68-6-илова хисобварақни кредитида ва «Давр харажатлари» деган 26-хисобварақ таркибидан тегишли илова хисобварақ дебетида аке эътирилади. Тўланган солиқ суммаси «Бюджет билан хисоб-китоблар» деган 68-хисобварақ таркибидан «Экология солиғи бўйича хисоб-китоблар» деган 68-6-илова хисобварақни дебетида ҳамда «Хисоб-китоб хисобварағи» деган 51-хисобварақни кредитида аке эътирилади.

Юридик шахсларнинг сув ресурсларидан фойдаланиши солиғи бўйича бюджет билан хисоб-китоблари хисоби «Бюджет билан хисоб-китоблар» деган 68-хисобварақ таркибидан «Сув ресурсларидан фойдаланиши солиғи бўйича хисоб-китоблар» деган 68-7-сонли алоҳида илова хисобвараққа юритилади. Хисобланган солиқ суммаси хароїда «Давр харажатлари» деган 26-хисобварақ дебетида ва «Сув ресурсларидан фойдаланиши солиғи бўйича хисоб-китоблар» деган 68-7-илова хисобварақининг кредит қисмида қайд этилади ҳамда бюджетга утказилган солиқ суммалари «Сув ресурсларидан фойдаланиши солиғи бўйича хисоб-китоблар» деган 68-7-илова хисобварақининг дебет

қисмида ва «Ҳисоб-китоб варағи» деган 51-ҳисобварағининг кредит қисмида ҳисобга олинади.

«Бюджет билан ҳисоб-китоблар» деган 68-ҳисобварақ юзасидан таҳлилий ҳисоб солиқларининг турлари бўйича юритилади.

88-§. Ижтимоий суғурта ва ижтимоий таъминот бўйича ҳисоб-китобларнинг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби

Ижтимоий суғурта бўйича ҳисоб-китобларининг бухгалтерия ҳисоби «Ижтимоий суғурта ва таъминотга доир ҳисоб-китоблар» деган 69-ҳисобварақда юритилади. Бу ҳисобварақ корхона ходимларининг давлат ижтимоий суғуртаси, пенсия таъминоти ва тиббий суғурта билан таъминлаш учун ажратмалар бўйича қилинадиган ҳисоб-китоблар турисидаги маълумотларни умумлаштиришига мўлжалланган.

Ижтимоий суғурта ва таъминотга ажратмалар ўтказиш тартиби тегишли қонулар ва бошқа меъёрий ҳужжатлар билан бошқарилади.

«Ижтимоий суғурта ва таъминот бўйича ҳисоб-китоблар» деган 69-ҳисобварақ таркибда қуйидаги илова ҳисобварақлар очилиши мумкин:

- 69-1 «Ижтимоий суғурта бўйича ҳисоб-китоблар»;
- 69-2 «Пенсия таъминоти бўйича ҳисоб-китоблар»;
- 69-3 «Тиббий суғурта бўйича ҳисоб-китоблар».

«Ижтимоий суғурта бўйича ҳисоб-китоблар» деган 69-1-илова ҳисобварақда корхона ходимларининг давлат ижтимоий суғуртаси учун ажратмалар бўйича ҳисоб-китоблар ҳисоби юритилади.

«Пенсия таъминоти бўйича ҳисоб-китоблар» деган 69-2-илова ҳисобварақда корхона ходимларининг пенсия таъминоти учун ажратмалар бўйича ҳисоб-китоблар ҳисоби юритилади.

«Тиббий суғурта бўйича ҳисоб-китоблар» деган 69-З-илова ҳисобварақда корхона ходимларининг тиббий суғуртаси учун ажратмалар бўйича ҳисоб-китоблар ҳисоби юритилади.

«Ижтимоий суғурта ва таъминот бўйича ҳисоб-китоблар» деган 69-ҳисобварақ ходимлар ижтимоий суғурталаниши ва таъминоти, шунингдек уларни тиббий суғурталаш учун ажратмаларнинг тегишли фондларга ўтказилиши керак бўлган суммалари ҳажмида кредитланади. Бунда ёзувлар қуйидаги ҳисобварақлар билан корреспонденцияда киритилади:

- иш ҳақи ҳисоблаб ёзилгани аке этган ҳисобварақлар — корхона ҳисобидан қилинадиган ажратмалар қисмида;
- «Меҳнатга ҳақ тўлаш бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 70-ҳисобварақ — корхона ходимлари ҳисобидан ажратиладиган маблағлар қисмига.

«Ижтимоий суғурта ва таъминот бўйича ҳисоб-китоблар» деган 69-ҳисобварақ дебетида ҳисобланган ажратмаларни тўлаш учун ўтказилган суммалар, шунингдек давлат ижтимоий суғуртаси, пенсия таъминоти, тиббий суғурта учун ажратмалар ҳисобидан тўланадиган суммалар қайд этилади.

89-§. Корхона ходимларига иш ҳақи тўлашга доир ҳисоб-китобларнинг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби

Корхона ходимларига иш ҳақи тўлашга доир ҳисоб-китобларнинг бухгалтерия ҳисоби «Меҳнатга ҳақ тўлаш бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 70-ҳисобварақда юритилади. У корхона ходимлари рўйхати-га кирган ва кирмаган ходимлар билан уларга меҳнатга ҳақ тўлаш (барча турдаги иш ҳақи, мукофотлар, нафақалар, ишловчи пенсионерларга пенсиялар ва бошқа тўловлар бўйича), шунингдек шу корхона акциялари ва бошқа

қимматли қоғозлари бўйича даромадлар тўлаш бўйича ҳисоб-китоблар тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириш учун хизмат қилади.

«Меҳнатга ҳақ тўлаш бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 70-ҳисобварақнинг кредит қисмида қуйидаги суммалар қайд этилади:

- ходимларга тўланиши керак бўлган меҳнат ҳақи — ишлаб чиқариш харажатлари (муомала чиқимлари) ва бошқа маъналар ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда;
- давлат ижтимоий суғуртаси, пенсияларга ажратмалар ва шунга ўхшаш бошқа суммалар ҳисобидан тўланадиган нафақалар — «Ижтимоий суғурта ва таъминот бўйича ҳисоб-китоблар» деган 69-ҳисобварақ билан корреспонденцияда;
- корхонада иштирок этилгани учун ҳисоблаб ёзилган даромадлар — «Тақсимланмаган фойда (копланмаган зарар)» деган 87-ҳисобварақ билан корреспонденцияда (ҳисобот йилидаги фойда ёки аввалги йилларда олганиб, тақсимланмаган фойда ҳисобидан).

«Меҳнатга ҳақ тўлаш бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 70-ҳисобварақнинг дебет қисмида тўланган иш ҳақи, мукофот, нафақа, пенсия суммалари ва бошқалар, корхона фаолиятида қатнашгани учун берилган даромадлар, шунингдек ҳисобланган солиқлар, ижро ҳужжатлари бўйича тўловлар ва бошқа ушланмалар суммалари қайд этилади.

Ҳисоблаб ёзилган, лекин белгиланган муддатда тўланмаган (олувчилар келмагани туфайли) суммалар «Меҳнатга ҳақ тўлаш бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 70-ҳисобварақ дебетидан ва «Турли дебитор ва кредиторлар билан ҳисоб-китоблар» деган 76-ҳисобварақнинг кредит қисмида («Депонентлар билан ҳисоб-китоблар» деган илова ҳисобварақ) аке ўттирилади.

«Меҳнатга ҳақ тўлаш бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 70-ҳисобварақ юзасидан тахлиллий ҳисоб корхонанинг ҳар бир ходими бўйича юритилади.

90-§. Корхонада ҳисобдор шахслар билан қилинадиган ҳисоб-китобларнинг бухгалтерия ҳисоби юритиш тартиби

Корхоналар раҳбарлари корхона кассасидан ҳужжатлик эҳтиёжлари, вақил юбориши ва хизмат сафари харажатлари учун ҳисобот топиши шарти билан нақд суммалар беришлари мумкин. Нақд пул бериш тартиби Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги, Давлат солиқ қўмитаси ва Марказий банки йўриқномаларида белгилаб қўйилади.

Корхона ҳисобот топиши шарти билан берадиган нақд пуллар ҳажми ва муддатини корхона раҳбари белгилайди. Буйруқ ёки ҳодим ёзган ариза нақд пул бериш учун асос бўлади. Бундай ҳужжатларда бундай суммаси ва уни олишдан мақсад кўрсатилади. Агар ишари ҳисобот топиши шарти билан олинган суммалар бўйича қарз қолган бўлса, аввалчилари тўлиқ узилмагунча янги суммалар берилмайди. Ҳисобот топиши шарти билан берилган нақд пуллари бошқа шахсга бериш қатъиян тақиқланади.

Ҳисобот топиши шарти билан нақд пул олган шахслар бу пул берилган муддат тугаганидан кейин ёки хизмат сафаридан қайтган вақтдан сўнг қўни билан учинч қўни мобайнида узил-кесил ҳисоб-китоб қилиш учун корхона бухгалтериясига олинган суммалардан қандай фойдаланилгани туғрисида ҳисобот тақдим этишлари шарт. Бу ҳисоботга қилинган харажатлар мақсадга мувофиқлигини тасдиқловчи барча зарур ҳужжатлар илова қилиниши лозим.

Бухгалтерия қилинган харажатлар туғри ва асослилигини текширади, шунингдек арифметик текширув ўтказди.

Ҳисобот топиши шарти билан берилган суммалардан қилинган харажатлар қопуниёлигини текшираётганда бухгалтер ҳар бир сумма рўнарасига дебетланадиган ҳисобварақлар, илова ҳисобварақлар ва харажат мод-

даларини ёзиб қўяди. Текширилган бундак ҳисоботларини кейин корхона раҳбари тасдиқлайди.

Агар ҳисобдор шахс ўзи олган суммалардан қандай фойдалангани туғрисидаги ҳисоботни белгиланган муддатда бухгалтерияга топширмаса, корхона раҳбари мазкур ходим ҳисобот топшириши шарти билан олган пулларини унинг иши ҳақидаги ушшаб қилиши туғрисида қўрсатма беришга ҳақли.

Башарти, ҳисобдор шахс моддий бойликларини бозордан, аҳолидан сотиб олган бўлса, у ҳолда орқин шаклда тузилган даёлатнома (маълумотнома) ҳисобот учун асос бўлиши мумкин. Даёлатнома (маълумотнома)да хужажик операцияси ости ёзилади, харид санаси ва жойи, товар миқдори ва нархи қўрсатилади. Даёлатномада сотувчининг паспорти маълумотлари, автомобилнинг давлат рақами ҳамда текширувчи орган харидини ҳақиқийлигига ишонч ҳосил қилиши учун керак бўлиши эҳтимоли бор бошқа маълумотлар ҳам қўрсатилиши зарур. Товар шу бозордан сотиб олинганини тасдиқловчи маълумотномани бозорқумдан ҳам тасдиқлатиши мумкин. Шундан кейин даёлатнома (маълумотнома)ни корхона раҳбари тасдиқлайди.

Корхонада ҳисобдор шахслар билан ҳисоб-китоблар ҳисоби «Ҳисобот берадиган шахслар билан ҳисоб-китоблар» деган 71-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ корхона ходимлари билан уларга маълумрий-хўжалик ва операция харажатлари, шунингдек хизмат сафари харажатлари учун ҳисобдорлик остида берилган суммалар бўйича қилинадиган ҳисоб-китоблар туғрисидаги маълумотларни умумлаштириши учун мулкдор билан.

Ҳисобот топшириши шарти билан берилган суммалар «Ҳисобот берадиган шахслар билан ҳисоб-китоблар» деган 71-ҳисобварақнинг дебет қисмига пул маблағлари ҳисобини юритиши ҳисобварақлари (асосан «Касса» деган 50-ҳисобварақ) билан корреспонденцияда ёзилади. Ҳисобдор шахслар сарфлаган суммалар «Ҳисобот берадиган шахслар билан ҳисоб-китоблар» деган 71-ҳисобварақини

кредит қисмига харажатлар ва соғиб олинган бойликлар суммалари ҳисобга олинмаган ҳисобварақлар ёки қилинган харажатлар турига қараб, бошқа ҳисобварақлар билан корреспонденцияда ёзилади.

Ходимлар белгиланган муддатларда қайтармаган бундан суммалар «Ҳисобот берадиган шахслар билан ҳисоб-китоблар» деган 71-ҳисобварақнинг кредит қисмида ва «Бойликлар индан чиқishi бўйича камомад ва йуқотинлар» деган 84-ҳисобварақ дебетида аке ёттирилади. Кейинчалик бу суммалар «Бойликлар индан чиқishi бўйича камомад ва йуқотинлар» деган 84-ҳисобварақдан чиқарилиб, «Меҳнатга ҳақ тўлаш бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 70-ҳисобварақ (агар бу суммалар ходимнинг ин ҳақидан ушлаб қолиниши мумкин бўлса) ёки «Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 73-ҳисобварақ дебетига (бу суммалар ходимнинг ин ҳақидан ушлаб қолиниши мумкин бўлмаган ҳолларда) ёзилади.

«Ҳисобот берадиган шахслар билан ҳисоб-китоблар» деган 71-ҳисобварақ юзасидан тахминий ҳисоб берилган ҳар бир бунак бўйича юритилади.

саны	Фойдөленилмеген буйык суммалары коңгешиб, ушларб қолыноб, 71-Хисоббарақ кредитилден қунылган Хисоббарақтар досотила үткелгенди			Хисоб берилип иарти билли елинган ыт сарфланган суммалар								
	№ 50 «Класс»	№ 70 «Механика ХАК туулан буйында Хисоб-китоб- дар»	№	берилген хисобот буйында		71-Хисоббарақ кредитилден 05, 06, 07, 08, 09, 10, 11, 12, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 33, 35, 41-Хисоббарақтар дебетинде						
				тоңширини санаси	таслиқлан- ган суммал	№	№	№	№	№	№	
15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27

Тасдиқланган ҳисобот бўйича умумий суммалар					
Хизмат сафарларининг барча турлари учун		Шундан		Ой охиридаги сальдо	
Харажатлар		қулдлик харажатлари		дебет кредит	
бошқарув ашарати ҳолимлари	қўрилган ҳолимлари	бошқарув ашаратини дахли пуқ ҳолимлар			
28	29	30	31	32	33

Журнал-ордер 199 йил 09 ой 09 кунда туъдирилди.

Назаров

Ф.И.О. (имто)

Бонбухга тёр

Ф.И.О. (имто)

91-§. Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар тартиби

Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китобларнинг бухгалтерия ҳисоби «Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 73-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ корхона ходимлари билан қилинадиган ҳисоб-китобларнинг барча турлари тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириши учун мўлжалланган. Буни фақат уни ҳақи бўйича ҳисоб-китоблар, ҳисобдор шахслар ва депоцентлар билан ҳисоб-китоблар қирмайди.

«Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 73-ҳисобварақ таркибида қуйидаги илова ҳисобварақлар очилиши мумкин:

- 73-1 «Кредитга сотилган товарлар учун ҳисоб-китоблар»;
- 73-2 «Берилган қарзлар бўйича ҳисоб-китоблар»;
- 73-3 «Моддий зарар урнини қоплаш бўйича ҳисоб-китоблар» ва бошқалар.

«Кредитга сотилган товарлар учун ҳисоб-китоблар» деган 73-1 илова ҳисобварақда корхона ўз ходимларига кредитга сотилган товарлар учун улар билан қиладиган ҳисоб-китоблар ҳисоби юритилади.

Кредитга товар харид қилган шахслар ишловчи корхоналар харидорларга ўзлари берган кредит суммаларини товар берган ташкилотларга тушиқ тўлайдиган бўлсалар, банк тегишни ҳисоб-китоб ҳужжатлари нуқтини ўтказиётганда бу ҳисоб-китобларни «Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 73-ҳисобварақнинг дебет қисмида «Банкларнинг ходимлар учун кредитлари» деган 93-ҳисобварақ билан корреспонденцияда акс эттириладилар. Ходимлардан навбатдаги туловларни ушлаб қолаётганларида зокорида айтилган корхоналар «Меҳнатга ҳақ тўлаш бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 70-ҳисобварақ дебетига «Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 73-

ҳисобварақ билан корреспонденцияда тегишли ёзувларни киритадилар. Шундан сўни ушлаб қолingan суммалар «ҳисоб-китоб варағи» деган 51-ҳисобварақ кредитида ва «Ходимлар учун банк кредитлари» деган 93-ҳисобварақ дебетида қайд этилиб, банк кредитини қайтарилга йўналтирилади.

Ходимларнинг улар кредитга олган товарлар учун қарзини узишида банк кредитидан фойдаланмайдиган корхоналар шу ходимлар ёзиб берган тошширик-мажбуриятномалар асосида уларнинг иш ҳақидан навбатдаги тулов суммаларини ушлаб қолиб, «Меҳнатга ҳақ тулаш бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 70-ҳисобварақ дебетида ва «Турли дебитор ва кредитторлар билан ҳисоб-китоблар» деган 76-ҳисобварақнинг кредит қисмига (савдо таъкилотларининг шахсий ҳисобварақлари бўйича) тегишли ёзувларни киритадилар. Ушлаб қолingan суммалар савдо таъкилотига ўтказилишига қараб «Турли дебитор ва кредитторлар билан ҳисоб-китоблар» деган 76-ҳисобварақ нул маблағлари ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда дебетланади.

«Берилган қарзлар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 73-2 илова ҳисобварақда корхона ходимларига берилган қарзлар (масалан, яққа тартибдаги ва кооператив уй-жой қурилиши, далаҳовлилар сотиб олиш ёки қуриш ва далаҳовлиларни ободонлаштириш, уй-рузғор буюмлари ва бошқаларни сотиб олиш) бўйича улар билан ҳисоб-китоблар аке ўттирилади.

«Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 73-ҳисобварақ дебетида ходимга берилган қарз «Касса» деган 50-ҳисобварақ ёки «Ҳисоб-китоб варағи» деган 51-ҳисобварақ билан корреспонденцияда қайд этилади. Агар маблағлар ходимга бевосита банк томонидан, корхона олган кредит ҳисобидан берилган бўлса (бу маблағларни аввал корхона ҳисоб-китоб ҳисобварағига киритмай туриб берилган бўлса), у ҳолда «Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 73-ҳисобварақ дебетида ёзувлар «Ходимлар

учун банк кредитлари» деган 93-хисобварақ билан корреспонденцияда киритилади.

Қарз олувчи ходимдан келиб тушган туловлар суммаси «Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 73-хисобварақнинг кредит қисмига «Касса» деган 50-хисобварақ, «Ҳисоб-китоб қарати» деган 51-хисобварақ, «Меҳнатга ҳақ тулаш бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 70-хисобварақ билан (қабул қилинган тулов тартибига қараб) корреспонденцияда ёзилади. Банк кредити сундирилиши барча ҳолларда «Ҳошимлар учун банк кредитлари» деган 93-хисобварақ дебетига ва банкка тегишли суммалар олинган, пул маблағлари ҳисоби юритилганидан ҳисобварақлар кредитига қайт этилади.

«Моддий зарар ўрнини қоплаш бўйича ҳисоб-китоблар» деган 73-3 илова ҳисобварақда пул ва товар-моддий бойликлар ходимнинг айби билан камчиқини ҳамда талон-торож қилиниши натижасида корхонага етказилган моддий зарар ўрнини қоплашга доир ҳисоб-китоблар ҳисоби юритилади.

Айбдор шахслардан ундирилиши керак бўлган суммалар «Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 73-хисобварақнинг дебет қисмига «Бойликлар ишдан чиқини бўйича камомал ва талафотлар» деган 84, «Булувси даврлар даромадлари» деган 83 (етинмаётган товар моддий бойликлар учун), «Ишлаб чиқаришдаги брак» деган 28 ҳисобварақ (брак маҳсулот чиқариши натижасидан йуқотинлар учун) ва бошқа ҳисобварақларнинг кредитидан утказилади.

«Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 73-хисобварақ кредитига ёзувлар қўйиладиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда киритилади: пул маблағлари ҳисоби юритилганидан ҳисобварақлар киритилган туловлар суммасари ҳажмига; «Меҳнатга ҳақ тулаш бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 70-хисобварақнинг ҳақидан ушлаб қоллинган суммалар ҳажмига; «Бойликлар ишдан чиқини бўйича камомал ва тала-

фоллар» деган 84-хисобварақ - давво асосизлиги туфайли пул ундиришидан боти тортилган ҳолларда ҳисобдан чиқарилиган камомат суммалари ҳажмида.

«Бошқа операциялар бўйича ҳодимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 73-хисобварақ юзасидан тахлилний ҳисоб корхона ҳодимлари бўйича юритилган.

92-§. Муассислар билан ҳисоб-китобларнинг бухгалтерия ҳисобида юритиш тартиби

Муассислар билан ҳисоб-китобларнинг бухгалтерия ҳисоби «Муассислар билан ҳисоб-китоблар» деган 75-хисобварақда юритилади. Бу ҳисобварақ корхона муассислари (акциядорлик жамияти акциядорлари, ҳужалик ширкати широкчилари, кооператив аъзолари ва бошқалар) билан ҳисоб-китобларнинг барча турлари — корхона устав фонди ва қўшилмалар, даромадларини тулаш ва бошқалар бўйича маълумотларни умумлаштириши учун муъжапланган.

«Муассислар билан ҳисоб-китоблар» деган 75-хисобварақ таркибида қуйидаги илова ҳисобварақлар очилиши мумкин.

- 75-1 «Устав фонди ва қўшилмалар бўйича ҳисоб-китоблар»;
- 75-2 «Даромадлар бўйича ҳисоб-китоблар» ва бошқалар.

«Устав фонди ва қўшилмалар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 75-1-илова ҳисобварақда корхона муассислари устав фонди ва қиритган улушлар бўйича улар билан қилинаётган ҳисоб-китоблар ҳисоби юритилади.

Акциядорлик жамияти ташкил этилаётганда акциялари абуна бўлиган шахслар қарзинини суммаси «Муассислар билан ҳисоб-китоблар» деган 75-хисобварақ дебетида «Устав фонди» деган 85-хисобварақ билан корреспонденцияда ҳисобга олинади.

Муассисларнинг қўшилмалари (улушлари) амалда келиб тушишида «Муассислар билан ҳисоб-китоблар» де-

ган 75-хисобварақ пул маблағлари ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда кредитланади. Моддий ва бошқа бойликлар (пул маблағларидан ташқари) корхонага мулк қилиб берилаётганда «Муассислар билан ҳисоб-китоблар» деган 75-хисобварақ кредитига «Асосий воситалар» деган 01-хисобварақ, «Номоддий активлар» деган 04-хисобварақ, ишлаб чиқарини захиралари ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда тегишли ёзувлар қайд этилади.

Корхона фойдаланиши учун бино, ишқотлар ва машина-ускуналар берилганда «Муассислар билан ҳисоб-китоблар» деган 75-хисобварақ кредитига «Номоддий активлар» деган 04-хисобварақ билан корреспонденцияда тегишли маълумотлар ёзилади. Айни вақтда юқорида айтилган бино, ишқот ва машина-ускуналар қиймати «Ижарага олинган асосий воситалар» деган 001-хисобварақ бўйича баланс ҳисобига олинади.

Устав фондига қўшилма (акциялар учун тўлов) сифатида натурал шаклда корхонага мулк қилиб берилган мол-мулк широкчиликлар узаро келишиб белгиланган баҳода қирим қилинади.

Устав фондига қўшилма (акциялар учун тўлов) сифатида натурал шаклда корхона фойдаланиши учун берилган мол-мулк мазкур мулкдан фойдаланганлик учун туланадиган ижара ҳақи асосида белгиланган баҳода қирим қилинади. Ушбу ижара ҳақи таъсис ҳужжатларида кўрсатилган корхона фаолият юритиладиган бутун муддат учун ёки муассислар белгиланган бошқа муддат учун ҳисобланади (агар таъсис ҳужжатларида бошқа ҳолат кўзда тутилмаган бўлса).

Устав фондига қўшилмалар бўйича бошқа турдаги хужалик ширкатларининг широкчиликлари билан ҳисоб-китоблар ҳам бухгалтерия ҳисобида айни шу тартибда актирилади. Бунда «Муассислар билан ҳисоб-китоблар» деган 75-хисобварақ дебети ва «Устав фонди» деган 85-хисобварақ кредитига таъсис ҳужжатларида эълон қилинган бутун устав фонди ҳажми ёзилади.

Акциядорлик жамияти шаклида ташкил қилинган корхона акциялари биринчи марта жойлаштирилганда номинал қийматидан ортиқ баҳода соғиларини ҳолларда номинал қиймат билан сотув тархи ораёндаги фарқ тарзидаги тушум суммаси «Қўшилган сармоя» деган 85-2 ҳисобварақнинг кредит қисмида аке эътирилади.

«Даромадлар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 75-2 плова ҳисобварақда корхона муассислари ва даромад тулаи билан боғлиқ ҳисоб-китоблар ҳисобга олинади. Корхона муассислари ҳисоблашувчи ходимларга берилган даромаднинг ҳисоблаш ва тулаи операциялари ҳисоби «Меҳнатга ҳақ тулаи бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 70-ҳисобварақда юритилади.

Корхона фаолиятида шиттирок эътидан олинган даромадлар ҳисоблашнинг «Таксимланмаган фойда (қонлашмаган зарар)» деган 87-ҳисобварақ дебетида (ҳисобот давридаги фойда ёки аввали йилларда олинган, лекин таксимланмаган фойда ҳисобига) ва «Муассислар билан ҳисоб-китоблар» деган 75-ҳисобварақ кредитида аке эътирилади. Даромад тулаи ушун фойда нуқ еки кам, лекин қонунларга ёки таъсис ҳужжатларига кура резерв фонди ҳисобидан даромад тулаи бўйича мажбурийлар олинган бўлса, даромад ҳисоблаб ёзини операцияси «Резерв сармоясин» деган 85-3 ҳисобварақ дебети ҳамда «Муассислар билан ҳисоб-китоблар» деган 75-ҳисобварақ кредитида аке эътирилади.

Ҳисоблаб ёзини даромад суммалари тулаинини «Муассислар билан ҳисоб-китоблар» деган 75-ҳисобварақ дебетида «Ҳисоб-китоб ларини» деган 51-ҳисобварақ ёки «Валюта ҳисобварақини» деган 52-ҳисобварақ билан корреспонденцияда аке эътирилади. Корхона фаолиятида шиттирок эътидан учун даромадлар шу корхона махсулотини (инилар, хизматлар) билан туланаётганида бухгалтерия ҳисобида «Муассислар билан ҳисоб-китоблар» деган 75-ҳисобварақ дебети ва «Махсулот (инилар, хизматлар) соғилишини» деган 46-ҳисобварақ билан корреспонденцияда тегишли ёзувлар киритилади.

Корхона фаолиятида иштирок этганлик учун манбанинг ўзидя, яъни шу корхонада тўланиши керак бўлган даромадлардан олинадиган солиқ суммаси «Муассиселар билан ҳисоб-китоблар» деган 75-ҳисобварақ дебетида ва «Бюджет билан ҳисоб-китоблар» деган 68-ҳисобварақ кредитида ҳисобга олинади.

«Муассиселар билан ҳисоб-китоблар» деган 75-ҳисобварақ юзасидан таҳлилий ҳисоб ҳар бир муассисе бўйича юригилади. Фақат акциядорлик жамиятларида эгаси номини ёзилмайдиган акциялар эгаси бўлган акциядорлар билан ҳисоб-китоблар ҳисоби бушга кирмайди.

93-§. Акциядорлик жамиятларида дивидендларни ҳисоблаш ва тўлаш тартиби

Дивиденд (лот. *dividendus* — тақсимланадиган) — акциядорлик жамияти олган фойданинг акциядорлар умумий йиллигида қабул қилинган қарорга мувофиқ хўжалик йили ёки чорак якушларига кўра акциялар бўйича тақсимланадиган қисми.

Акциядорлик жамияти умумий йиллигининг қарорига кўра дивидендлар нул маблавларини шаклида ёки бошқа қонуний тўлов воситалари билан тўланиши мумкин.

Дивидендлар акциядорлар ўртасида уларга тегишли акциялар сонини ва турини мутаносиб равишда тақсимланади.

Жамият жойлаштирилган акциялар бўйича ҳар чоракда, ҳар ярим йилда ёки бир йилда бир марта дивидендлар тўлаш ҳақида қарор чиқаришга (эълон қилиши) ҳақсин (агар қонунларда ёки жамият уставида бошқа ҳолат кўзда тутилмаган бўлса).

Оралиқ (чораклик, ярим йиллик) дивидендларни тўлаш, акцияларининг ҳар бир тури бўйича дивидендлар ҳажмини ва уларни тўлаш шаклин тўғрисидаги қарорнинг жамият кузатув кенгаши қабул қилади.

Йиллик дивидендларни тўлаш, акцияларининг ҳар бир тури бўйича бериладиган дивиденд миқдори ва улар-

ни тўлаш шакли тўғрисидаги қарорни жамият кузатув кенгашининг тавенясига кўра акциядорлар умумий йиғилиши қабул қилади. Йиллик дивидендлар ҳажми жамият кузатув кенгаши тавеня қилганидан кўп ва тўлашган оралик дивидендлардан кам бўлиши мумкин эмас. Акциядорлар умумий йиғилиши муайян турдаги акциялар бўйича дивидендлар тўламаслик, шунингдек имтиёзли акциялар бўйича дивидендларни қисман тўлаш тўғрисида қарор қабул қилишга ҳақли (имтиёзли акциялар бўйича тўланадиган дивидендлар ҳажми уставда белгиланган бўлади).

Агар оралик дивидендлар тўлашини оқибатида акциядорлик жамиятининг молиявий-хўжалик аҳволи анча ёмонлашини мумкин бўлса, бундай дивидендларни тўлаш тақиқланади.

Дивидендлар жамиятнинг жорий йилдаги соф фойдасидан тўланади. Соф фойданин солиқлар, боника мажбурий ажратма ва тўловлар тўланиб, махсус фондлар шакллантирилганидан кейин жамият ихтиёрида қоладиган қисми дивиденд тўлашга сарфланади.

Муайян турдаги имтиёзли акциялар бўйича дивидендлар жамиятнинг шундай мақсадлар учун махсус очилган фондлари ҳисобидан тўлашини мумкин.

Йиллик дивидендлар тўлаш санаesi жамият уставида ёки акциядорлар умумий йиғилишининг қарори билан белгиланади ҳамда шундай қарор қабул қилинган санадан бонлаб 60 кундан ошмаслиги керак. Оралик дивидендлар тўлаш санаesi жамият кузатув кенгашининг шундай дивидендлар тўлаш тўғрисидаги қарори билан белгиланади, лекин мазкур сана бу қарор қабул қилинган вақтдан бонлаб 60 кундан кечикмаслиги зарур.

Ҳар гал дивидендлар тўлаш учун жамият кузатув кенгаши дивиденд олиш ҳуқуқига эга шахслар рўйхатини тузади. Оралик дивидендлар олиш ҳуқуқига эга шахслар рўйхатига фақат жамият кузатув кенгаши дивидендлар тўлаш тўғрисида қарор қабул қилган санадан камиди 30 кун аввал жамият акциядорлари рўйхатидан ўтган акциядорлар ва номинал акция ушловчилар ёзилиши мумкин.

Йиллик дивидендлар олми ҳуқуқига эга шахслар рўйхати эса, акциядорларнинг йиллик умумий йиғилишида қатнашми ҳуқуқи берилган шахслар рўйхати тузилган кунда жамият акциядорлари рўйхатида бўлган акциядорлар ва номинал акция ушловчилардан иборат бўлади.

Дивидендлар берилаётганда биринчи навбатда имтиёзли акциялар бўйича, кейин оддий акциялар учун дивиденд тўланади. Имтиёзли акциялар бўйича олдиндан белгиланган дивидендларни тўлаш учун етарли фойда олмиган ҳолларда жамият бундай акциялар ушловчиларига дивиденд тўлашдан бош тортмишга ҳақли эмас. Агар жамият бундан бош тортса, акциядорлар ўзларига дивиденд тўлашмиши суд орқали талаб қилишлари мумкин. Башарти жамият олмиган фойда етарли бўлмаса ёки у зарар кўриб шиллаган ҳолларда имтиёзли акциялар бўйича дивидендларни жамият фақат шу мақсад учун ташкил этилган резерв фонди ҳисобидан ва ундаги маблағлар доирасида тўлашми мумкин. Дивидендларни белгиланган даъво муддати тугагунига қадар эгаси ёки унинг қонуний ҳуқуқий вориси ёхуд меросхўри талаб қилиб олмаса, бу дивидендлар акциядорлар умумий йиғилишими қарорига кўра жамият ихтиёрида қолади.

Давлат ваколат берган орган Ўзбекистон Республикасими порезидентлари ҳисобланувчи акциядорлар хоҳишига кўра улар олмиган дивидендларни белгиланган тарғибли, дивиденд ҳисобланган санадаги курс қиймати бўйича эркин конвертацияланадими ан валютага айирбошлаб беришми шарт.

Эмитент берган акциядорлар рўйхатидан кўчирма ва акциядорлик жамияти бухгалтериясими тўланган дивидендлар суммаси ҳамда улар ҳисоблаб ёзилган сана тўғрисидаги маълумотномаси конвертация учун асос бўлиб хизмат қилади.

Акциядорлар рўйхати ёпишгунига қадар унга киритилган инвесторлар дивиденд олми ҳуқуқига эга. Акциядорлар рўйхати акциядорлар йиғилиши ўтказилиши учун расман ёллон қилинган санага 30 кун қолганда ёпилади.

Эмитентнинг айби ва кўра дивидендлар акциядорлар умумий йиғилишида белгиланган муддатларда тўланмаса, ана шу тўланмаган ва кам тўланган дивидендлар бўйича пеня ёзилади. Бунда Марказий банк белгиланган такрор молиялаш ставкаларига асосланилади.

Акциядорлик жамияти бўлиб қилган дивидендлар тўланишини акциядор суд орқали талаб қилишга ҳақли. Агар акциядорлик жамияти тўловдан бош тортса, унга нисбатан қонунда белгиланган тартибда тўловга ноқобиллик ҳолатини баргараф этиш ёки банкрот деб бўлиб қилиш тартиби қўлланилади.

Қуйидаги ҳолларда жамият акциялар бўйича дивидендлар тўлаш (тўланишини бўлиб қилиш) тўғрисида қарор қабул қилишни мумкин эмас:

- жамият устав фонди тўлиқ тўлдирилмагунча;
- дивидендлар тўланадиган вақтда унда тўловга лаёқатсизлик (банкротлик) белгилари бўлса ёки бундай белгилар жамиятда дивидендлар тўланиши натижасида вужудга келиши эҳтимолли туғилса;
- агар жамиятнинг тоза активлари киймати унинг устав ва резерв фонллари суммасидан кам бўлса.

Жамият дивидендлар ҳажминини бўлиб қилаётганда улардан соғиқ тўланишинини ҳисобга олмайди. Очик турдаги акциядорлик жамияти тўланадиган дивидендлар ҳажми тўғрисидаги маълумотларни улар тўланадиган санага 31 календарь куни қолганда оммавий ахборот воситаларида бўлиб қилади.

Агар миқдорнинг тоширишига кўра акцияларни инвестиция муассасаси бошқараётган бўлса, акциялар ушловчи дивиденд тўланаётганда инвестиция муассасасига бериладиган ҳақ чегириб қолинади. Бу ҳақ миқдори миқдор билан тузилган шартномада белгилаб қўйилади.

Умумий йиғилиш қарорига кўра дивидендлар устав сармоясини қўнайтиришга йўналтирилиши ёки товар, бошқа акциядорлик жамиятлари, таъкилот ва корхоналардан сотиб олинган қимматли қоғозлар ёхуд бошқа қонуний тўлов воситалари шаклида берилиши мумкин.

Аудиторлик текшируви натижалари ва тулов ҳажмлари тўғрисидаги маълумот оммавий ахборот воситаларида ёллон қилинанидан кейингина дивидендлар туланади. Очик турдаги акциядорлик жамияти берилганидан дивидендлар ҳажми тўғрисидаги маълумотларни дивиденд тулаганига 31 календарь кунни қочқанда, молиявий-ҳўжалик йили якунлари бўйича аудиторлик текшируви натижаларини оша ҳисобот йилидан кейинчи 1 июлдан кечикмай оммавий ахборот воситаларида ёллон қилади.

Дивидендлар фақат муомаладаги акциялар бўйича ҳисобланади, яъни жамият ихтиёрига қилиб тутилган акциялар учун дивидендлар ёзилмайди.

Акциядорлик жамияти дивидендларни чеклар, тулов тоширикномалари куралишида жамъарма банкларни орқали, шунингдек акциядор ҳисобидан почта ёки телеграф орқали жуғаниши нусли билан тулаши мумкин.

Юридик шахсларга туланадиган дивидендлар ва фондлар Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси белгилаган ставкалар бўйича тулов манбаинини ўзида солиққа тортилади. Давлат облигациялари ва давлат чиқарган бошқа қимматли қоғозлар бўйича дивидендлар ҳамда фондлар солиқлардан озод қилинади. Ўзбекистон Республикасида дивиденд ва фондлар олган ҳамда тулов манбаинини ўзида илгари солиққа тортилган резидент юридик шахс бу суммаларни жами даромаддан четлаиб танигани ҳуқуқига эга. Бунини учун унда тулов манбаи солиқ тулаганини тасдиқловчи ҳужжатлар бунини керак.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси 1997 йил 5 декабрда чиқарган «Ўзбекистон Республикасинини 1998 йил учун асосий макроиқтисодий кўрсаткичлари ва Давлат бюджети прогнози тўғрисида»ги 540-сон қароринини 10-бандида белгилаб қўйилишича, юридик ва жамеоний шахслар қимматли қоғозлар муомаласидан дивиденд, қимматли қоғозларинини харид ва сотув нархлари орасидан фарк шаклида олган даромадлар бўйича юридик шахслар 1998 йил 1 январдан, жамеоний шахслар оша 1998 йил 1 июлдан ўзлаборан солиқ тулашлари керак.

1997 йил ва кейинги йиллар якунлари бўйича акциядор юридик шахсларга туланадиган дивидендлар солиққа тортилади.

Қуйидаги дивидендлардан солиқлар ушлаб қолинмайди:

- 1997 йил мобайнида ҳисобланган ва туланган оралик дивидендлар;
- жисмоний шахсларга 1997 йил якунлари бўйича туланадиган дивидендлар (асос: Молния вазирлигинини 1998 йил 8 майдаги 30-01-9/103-сон ва Ўзбекистон Республикаси Давлат мулки қўмитасинини 1998 йил 8 майдаги 02-98-сон хати).

Давлатга тегишли акциялар тўғрисида ёзилган дивидендлар суммаси тулов маънасида 15 фоизлик ставка бўйича солиққа тортилади (корхона туловчи бўлади).

Давлатга тегишли акциялар тўғрисида ёзилган дивидендлардан фойдаланиш тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасинини махсус қарорлари қабул қилинган корхоналар солиқлар туланишидан кейин қолган маблағларнинг 100 фоизини шу қарорларда кўрсатилган мақсадларга йўналтирилади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасинини махсус қарорлари бўйича маблағ ажратилганидан кейин қолган дивидендлар белгиланган меъёрлар асосида қуйидагича тақсимланади:

- давлатга тегишли акциялар юзасидан ҳисобланган оралик дивидендларни ҳам қўшиб, давлат бюджетига йўналтирилади;
- давлатга тегишли акциялар юзасидан ҳисобланган оралик дивидендларни ҳам қўшиб корхона ихтиёрида қолдирилади ва техник жиҳатдан қайта қуролланиш ҳамда таъмирланган иншоотларга йўналтирилади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси 1997 йил 20 октябрда чиқарган «Давлат мулкни давлат ҳасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштиришдан тушган маблағлардан фойдаланилишини тартибга солиш чора-тад-

бирлари тўғрисида»ги 481-сон қарорнинг 2-бандида белгилаб қўйилишича, давлатга тегишли акциялар тўпламлари бўйича дивиденд кўринишида олинadиган даромадларнинг 50 фоизи 1998 йил 1 январдан бошлаб давлат бюджетига ўтказилади. Бу маблағлар Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети даромадлари ва харажатлари таснифига мувофиқ давлат бюджети даромад қисмининг 23-бўлим, 11-параграфига ўтказилиши лозим (банкдаги ҳисобварақнинг шартли рақами 498).

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги 1997 йил 29 октябрда 382-сон билан рўйхатдан ўтказган «Юридик шахслардан олинadиган даромад (фойда) солигини ҳисоблаш ва бюджетга тўлаш тартиби тўғрисида»ги йўриқноманинг 36-бандига мувофиқ, дивиденд тўлайдиган юридик шахслар бюджетга солиқни дивиденд тўлашдан ойдан кейин 5 кун ичида ўтказадилар.

Ўзбекистон Республикаси Президенти 1998 йил 4 мартда чиқарган «Фонд бозорини янада ривожлантириш ва давлат мулки негизида ташкил этилган акциядорлик жамиятларини қўллаб-қувватлаш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-1939-сон Фармонининг 3-бандида бундай дейилган: «Давлат корхоналарини акциядорлик жамиятларига айлантириш жараёнида чиқарилган акциялар белгиланган тартибда янги мулкдорларга сотилуши ва қадар дастлабки тарзда жойлантирилган давлат активлари ҳисобланади» ва «акциядорлик жамиятлари дивидендларини у - тав фонднинг дастлабки ҳажмига мувофиқ чиқарилган акциялар бутун суммасига ҳисоблаб қўлади. Бунда дивиденд тўлаш тўғрисида қарор қабул қилинуши ва қадар давлатга тегишли акцияларнинг сотилмаган қисми ҳам ҳисобга олинadi». Шу билан, агар дивиденд олинган ҳуқуқига эга акциядорлар рўйхатини белгилаш учун акциядорлар реестри ёшилган бўлса, у ҳолда:

1) 1998 йил 4 мартгача (яъни Фармон чиққунини қадар), қуйидаги акциялар учун дивидендлар ҳисоблаб қўшилмайди:

- жойланштирилмаган акциялар, эркин сотув улунини, чет эллик инвесторга тегишли ва бошқа улунлар (давлатга тегишлидандан ташқари);
- реестр ёшилган санагача эмитентг эркин сотув улунидан ёки чет эллик инвестор улунидан сотиб олган ҳамда унинг мулки ҳисобланиб (ўзинини «депо» ҳисобварағида) турган акциялар;
- эмитент меҳнат жамоаси улунидан сотиб олган ва меҳнат жамоаси аъзолари орасида жойланштирилмаган акциялар.

2) 1998 йил 5 мартдан бошлаб ёки кейинроқ чиқарилган барча акцияларга дивидендлар қўйилади, фақат қуйидаги акциялар бундан мустасно:

- реестр ёшилган санагача эмитентг эркин сотув улунидан ёки чет эллик инвестор улунидан сотиб олган ҳамда унинг мулки ҳисобланиб (ўзинини «депо» ҳисобварағида) турган акциялар;
- эмитент меҳнат жамоаси улунидан сотиб олган ва меҳнат жамоаси аъзолари орасида жойланштирилмаган акциялар.

Бунда акциядорлар умумий йиғилишини ўтказиладиган санагача акциядорлар реестрида эркин сотиладиган ва хорижий инвесторга тегишли акциялар улунинини сотилмаган қисми элси сифатида давлат (яъни, давлат ваколат берган органлар) ёзилган бўлиши керак.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги 1995 йил 29 мартда 133-сон билан рўйхатга олган «Акциядорлик жамиятлари томонидан дивидендларни ҳисоблаш ва тўлаш тартиби тўғрисида низом»га ҳамда Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги 1997 йил 24 октябрда 372-сон билан рўйхатга олган «Корхоналар давлатга тегишли найлар, акция тўпламлари бўйича дивидендлардан фойдаланишларини назорат қилиш тартиби тўғрисида низом»га мувофиқ, давлатга тегишли акциялар тўплами бўйича дивидендлар Давлат мулки қўмитасига ёхуд корхона ёки тармоқ бошқарув органининг илтимосига қўра бу қўмита ваколат берган органга корхонани ривожлантириш ва тех-

ник қайта қуролдантириши учун қайтариладиган қилиб берилса ҳамда тегишли шартномалар билан расмийлаштирилади. Шартномаларга корхонани ривожлантириши ва техник қайта қуролдантириши бизнес режалари илова қилиниши керак. Корхонага берилган дивидендларни қайтарини муқдари беш йилдан ошмаслиги лозим.

Давлат мулкни бошқарини хукуки берилган шахслар давлатга тегишли акциялар гушлами буйича ҳисобланган ва шартномавий асосда берилган дивидендлардан акциядорлик жамиятлари фойдаланиши билан боғлиқ масалаларда давлат номидан иш тутадилар ва унинг манфаатларини ҳимоя қиладилар.

Мотия вазирини, Давлат мулки қўмитаси ва Давлат ҳисоби қўмитаси уз зиммаларига юклатилган вазифаларга мувофиқ гушлик назорат олиб боралилар.

Акциядорлар ўртасида тақсимланиши керак бўлган **СФ** **ФОНДИ** (**СФ**) **яни даромад (ЯД)дан** қуйидагилар ҳисобланади:

- маҳсулот таннарни (**Мт**);
- бюджетга шўловлар, бошика мажбурий ажратмалар ва ишгилар (**Т**);
- махсус фонд (**МФ**).

$$\text{СФ} = \text{ЯД} - \text{Мт} - \text{Т} - \text{МФ}$$

Бу ажратмалар ўтказилганидан кейин олдин акциялар буйича фонд ҳисобида дивидендлар ҳажми белгиланган бўлса ҳамма акциялар буйича дивидендлар суммаси ҳисобланади:

$$\text{НИВИ ПЕН ДАР} = \frac{\text{СФ} - (\text{Нс} \times \text{НАН}) \times \text{Ин} : 100\%}{\text{МАС} - \text{НАС}} \times 100\%,$$

бу ерда **МАС** – муомаладаги акциялар суммаси;

ИИ – иштиёли акциялар суммаси;

Нс – иштиёли акциялар сони;

НАН – иштиёли акциялар номинали;

Ин – иштиёли акциялар буйича акциядорлар умумий ишганини белгиланган қатъий фонд.

Акция буйича даромад куйидагича булади:

— *имтиёзли акциялар буйича (ИАИ × Ип) : 100%*;

— *оддий акциялар буйича (Иак × ДИВИДЕНД) : 100%*.

Бухгалтерия ҳисобига мувофиқ молия йили тугаганидан кейин корхона кўрган соф фойда (зарар) «Тақсимланмаган фойда (қопланмаган зарар)» деган 87-ҳисобварақ кредитида (фойда) ёки дебитида (зарар) жамланади.

Акциядорлар умумий йиғилиши дивиденд тулани ва туланидан ан дивидендлар суммаси ҳусусида қарор қабул қилганидан кейин куйидаги провodkaлар қилинади:

1. Имтиёзли акциялар буйича дивидендлар кўпилаганда:

▪ *тақсимланмаган (соф) фойда ҳисобидан булса:*
«Тақсимланмаган фойда (қопланмаган зарар)» деган 87-ҳисобварақ дебити

«Бошқа операциялар буйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 73-ҳисобварақ кредити (жиёмоний шахс-акциядорлар учун) ёки «Муассасалар билан ҳисоб-китоблар» деган 75-ҳисобварақ кредити (юридик шахс-акциядорлар учун);

▪ *резерв сармоя ҳисобидан булса:*

«Резерв сармоясен» деган 85-3 ҳисобварақ кредити
«Бошқа операциялар буйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 73-ҳисобварақ кредити (жиёмоний шахс-акциядорлар учун) ёки «Муассасалар билан ҳисоб-китоблар» деган 75-ҳисобварақ кредити (юридик шахс-акциядорлар учун).

2. Одий акциялар буйича дивидендлар кўпилаганда:
«Тақсимланмаган фойда (қопланмаган зарар)» деган 87-ҳисобварақ дебити

«Бошқа операциялар буйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 73-ҳисобварақ кредити (жиёмоний шахс-акциядорлар учун) ёки «Муассасалар билан ҳисоб-китоблар» деган 75-ҳисобварақ кредити (юридик шахс-акциядорлар учун).

3. Дивидендлар туланаётганда куйидаги провodkaлар қилинади:

▪ *қимматли қозғалар (даромад манбаида солиққа тортиладиган қимматли қозғалар) бўйича даромад солиғи суммасига:*

«Муассеселар билан ҳисоб-китоблар» деган 75-ҳисобварақ дебети (юридик шахс-акциядорлар учун) ёки «Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 73-ҳисобварақ дебети (жисмоний шахс-акциядорлар учун)

«Бюджет билан ҳисоб-китоблар» деган 68-ҳисобварақ кредити;

▪ *бюджетга утказилаётганда:*

«Бюджет билан ҳисоб-китоблар» деган 68-ҳисобварақ дебети

51-ҳисобварақ кредити;

▪ *туланган дивидендлар учун (даромад солиғини чегириб ташлаб):*

«Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» ва «Муассеселар билан ҳисоб-китоблар» деган 73, 75-ҳисобварақлар дебети

50, 51-ҳисобварақлар кредити.

4. Давлатга тегишли акциялар улушига қўшилган дивидендларнинг бир қисми тегишли шартномалар имзоланганидан сўнг корхонани таъмирлаш ва ривожлантириш мақсадлари учун берилганда:

«Муассеселар билан ҳисоб-китоблар» деган 75-ҳисобварақ дебети

«Аниқ мақсадли молциялаш ва тушумлар» деган 96-ҳисобварақ кредити.

94-§. Тўрли дебитор ва кредиторлар билан ҳисоб-китобларнинг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби

«Ҳисобварақлар режаси»га мувофиқ дебитор ва кредиторлар билан ҳисоб-китобларнинг бухгалтерия ҳисоби «Тўрли дебитор ва кредиторлар билан ҳисоб-китоблар» деган 76-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ

дебитор ва кредиторлар билан амалга ошириладиган, 60 ва 75-хисобварақлар шарҳларида айтилмаган турли операциялар бўйича ҳисоб-китоблар тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириш учун мўлжалланган. Булар, хусусан, турли ташкилотлар (ўқув юртлири, илмий ташкилотлар ва шу кабилар) билан потижорат тусидаги операциялар; транспорт (темир йўл ва сув хўжалиги) ташкилотларининг чек билан ҳақ тўланадиган хизматлари учун ҳисоб-китоблар; иш ҳақи, мукофот ва шунга ўхшаш бошқа депонентланган суммалар бўйича; ижро ҳужжатлари ёки суд органларининг қарорлари асосида турли ташкилотлар ва алоҳида шахслар фойдасига корхона ходимлари иш ҳақидан ушлаб қолинган суммалар бўйича ва бошқа операциялардир.

«Турли дебитор ва кредиторлар билан ҳисоб-китоблар» деган 76-хисобварақ юзасидан тахлилий ҳисоб ҳар бир дебитор ва кредитор бўйича юритилади.

Мазкур журнал-ордерда юқоридагига ўхшаш жаadwal шакллари бошқа ҳисобварақлар бўйича тўлдирилади. Булар, яъни:

- 19 «Харид қилинган бойликларга доир қўшилган кийимат солиғи»;
- 61 «Берилган бўнақлар бўйича ҳисоб-китоблар»;
- 63 «Даъволар бўйича ҳисоб-китоблар»;
- 64 «Олинган бўнақлар бўйича ҳисоб-китоблар»;
- 67 «Бюджетдан ташқари тўловлар бўйича ҳисоб-китоблар»;
- 68 «Бюджет билан ҳисоб-китоблар»;
- 73 «Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар»;
- 75 «Муассеслар билан ҳисоб-китоблар»;
- 76 «Турли дебитор ва кредиторлар билан ҳисоб-китоблар»;
- 78 «Шуьба корхоналар билан ҳисоб-китоблар»;
- 79 «Ички хўжалик ҳисоб-китобларини»;
- 97 «Ижара мажбуриятлари».

8-ЖУРНАЛ-ОРДЕР
«ТУРЛИ ДЕБИТОР ВА КРЕДИТОРЛАР БИЛАН
ХИСОБВАРАҚЛАР КРЕДИТИ БЎЙИЧА
ХИСОБ-КИТОБЛАР»

- 09 «Тўшумга доир ижара мажбуриятлари»
- 19 «Харид қилинган бойликларга доир қўнғилган қий-
мат солиғи»
- 61 «Берилган бўнаклар бўйича ҳисоб-китоблар»
- 63 «Даъволар бўйича ҳисоб-китоблар»
- 64 «Олинган бўнаклар бўйича ҳисоб-китоблар»
- 67 «Бюджетдан ташқари тўловлар бўйича ҳисоб-ки-
тоблар»
- 68 «Бюджет билан ҳисоб-китоблар»
- 73 «Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан
ҳисоб-китоблар»
- 75 «Муассислар билан ҳисоб-китоблар»
- 76 «Турли дебитор ва кредиторлар билан ҳисоб-ки-
тоблар»
- 78 «Шубба корхоналар билан ҳисоб-китоблар»
- 79 «Ички хўжалик ҳисоб-китоблари»
- 97 «Ижара мажбуриятлари»
- 19 __ йил «__» _____ учун.

7-қайднома, 2-ишлов жадвали, депонентга қўйилган иш ҳақи рўйхати ва бошқалар юқоридаги ҳисобварақлар бўйича маълумотлар манбаи бўлиб хизмат қилади.

68, 78, 79-ҳисобварақларнинг тахлилий маълумотлари

Тахлилий ҳисоб моддалари номи	Ой бошидаги сальдо		Ойлик оборотлар		Ой охиридаги сальдо	
	дебет	кредит	дебет	кредит	дебет	кредит
68-ҳисобвараққа						
Жами						
78-ҳисобвараққа						
Жами						
79-ҳисобвараққа						
Жами						

Журнал-ордер 199__ йил «__» _____ да тулинрилди.

Издручи _____
Ф.И.О. (имзо)

Бош бухгалтер _____
Ф.И.О. (имзо)

7-КАЙДНОМА

«СҮРҮНҮ ДЕБИТОР ВА КРЕДИТОРЛАР БИЛАН ХИСОБ-КИТОБЛАР ХИСОБИ»

	Ой бо- йидаги коэфф.		Дебет бўйича азоретлар			Кредит бўйича азоретлар қўйилган Хисобларнинг даражаси												Жа- ми	Ой оми- даги сўрамо						
	де- бет	кре- дит	асос	қорр. Хисоб- лар	сум- ми	№	№	№	№	№	№	№	№	№	№	№	№		де- бет	кре- дит					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	
PT-12																									
PT-12																									
PT-12																									
PT-12																									
Хисоб- лар бўйича жами																									
PT-12																									
PT-12																									
PT-12																									

95-§. Ички хўжалик ҳисоб-китоблари ҳисобини юритиш тартиби

Ички хўжалик ҳисоб-китобларининг бухгалтерия ҳисоби «Ички хўжалик ҳисоб-китоблари» деган 79-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ корхонанинг (бухорида балансга чиқарилган (баланс ички ҳисоб-китоблари) филиаллари, ваколатхоналари, бўлимлари ва бошқалари) ҳақида бўлимлари билан барча турдаги ҳисоб-китобларга доир маълумотларни умумлаштиришни учун муътаза қилинган. Булар, хусусан: ажратилган мулк, уларга ҳисобнинг бонеликлар бериш; маҳсулот сотиш, умумини бошқарув фаолияти бўйича харажатларни бериш; бу аниқлар ҳисобларига иш ҳақи тулаш; фондлар бўлимига арифа бўлиши маънада, корхона балансида ҳисобга олинадиган қарғартириш теъмол ва харажатлар фондлари ҳисобида қарғартириш бўйича ҳисоб-китоблар ва шу қабуллар.

«Ички хўжалик ҳисоб-китоблари» деган 79-ҳисобварақда ақс эътириладиан ҳисоб-китоблар ҳисобини 9-қисм пал-ордерда юритилади.

Унинг амалда асосий ҳисоб таънуви боғлиқлиги бўлишида мазкур ҳисобварақ кредити бўйича оборотлар қарғартириладиан ҳисобварақлар билан корреспонденциядаги қарғартирилади, «Таҳлилий маълумотлар» бўлимида ақс қарғартирилади хўжалик ҳисоб-китоблари ҳаракати ҳамда қарғартирилади теъмолли ҳисобот давридаги қолдиғи ҳар бир ақс қарғартирилади бўйича кўрсатилади.

79-ҳисобварақ кредити бўйича оборотлар корреспонденциядаги ҳисобварақлар бўйича («Касса» деган 80-ҳисобварақ ва «Ҳисоб-китоб варағи» деган 51-ҳисобварақ дебети билан корреспонденциядаги суммалардан тайинлари) тегишли бирламчи ҳужжатлар маълумотларида ақс қарғартирилади. 50 ва 51-ҳисобварақлар дебети бўйича корреспонденциядаги суммалар 1 ва 2-қайдинома тар маълумотлари бўйича ойлик якунлар сифатида қарғартирилади.

«Ички хўжалик ҳисоб-китоблари» деган 79-ҳисобварақ таркибида қуйидаги илова ҳисобварақлар билиши мумкин:

- 79-1 «Ажратилган мулк бўйича»;
- 79-2 «Жорий операциялар бўйича» ва бошқалар.

«Ажратилган мулк бўйича» деган 79-1 шлов ва ҳисоб-варақда корхонанинг алоҳида балансга чиқарилган филиаллари, ваколатхоналари, бўлимлари ва бошқа алоҳида бўлимлари билан уларга берилган асосий ҳамда оборот маблағлари бўйича ҳисоб-китобларнинг аҳволи ҳисобга олинади. Бундай корхоналарга ажратилган мулк бош корхона томонидан «Асосий воситалар» деган 01-ҳисобварақ ва бошқа ҳисобварақлардан «Ички хўжалик ҳисоб-китоблари» деган 79-ҳисобварақ дебетига ҳисобдан ўчирилади. «Ички хўжалик ҳисоб-китоблари» деган 79-ҳисобварақ юзасидан таҳлилий ҳисоб корхонада алоҳида балансга чиқарилган ҳар бир бўлима бўйича юритилади. Корхона бундай бўлимларга ажратган мулк мазкур бўлимлар томонидан «Ички хўжалик ҳисоб-китоблари» деган 79-ҳисобварақ кредитдан «Асосий воситалар» деган 01 ва бошқа ҳисобварақлар дебетига ўтказиш йўли билан ҳисобга олинади. «Жорий операциялар бўйича» деган 79-2 шлов ва ҳисобварақда корхона ўзининг алоҳида балансга чиқарилган филиаллари, ваколатхоналари, бўлимлари ва бошқа алоҳида бўлимлари билан олиб борадиган бошқа барча ҳисоб-китобларнинг аҳволи қайт этиб турилади.

Корхона балансида хўжалик доирасидан ҳисоб-китоблар акс эттирилмайди. «Ички хўжалик ҳисоб-китоблари» деган 79-ҳисобварақ юзасидан таҳлилий ҳисоб корхонанинг алоҳида балансга чиқарилган филиаллари, ваколатхоналари, бўлимлари ва бошқа алоҳида бўлимлари бўйича юритилади.

96-§. Корхонада олинган фойда ва зарарнинг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби

Олинган фойда ва кўрилган зарарнинг бухгалтерия ҳисоби «Фойдалар ва зарарлар» деган 80-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ корхона ҳисобот йилида олиб борган фаолиятнинг шировард молжавий натижаси-

ни шакллангиринга доир маълумотларни умумлаштириш учун мўлжалланган

«Фойдалар ва зарарлар» деган 80-ҳисобварақ таркибида қуйидаги илова ҳисобварақлар очилади:

- 80-1 «Маҳсулот, товарлар, ишлар ва хизматларни сотишдан кўрилган фойда (зарар)»;
- 80-2 «Ўзварақ харажатлари»;
- 80-3 «Операцияларга доир даромад ва тушумлар»;
- 80-4 «Молжиявий фаолдан кўрилган фойда ва зарарлар»;
- 80-5 «Фавқулодда фойда ва зарарлар».

«Маҳсулот, товарлар, ишлар ва хизматларни сотишдан кўрилган фойда (зарар)» деган 80-1 илова ҳисобварақ «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотишнинг» деган 46-ҳисобварақ билан корреспонденцияда тайёр маҳсулот, ярим тайёр маҳсулотлар, харид қилинадиган товарларни сотиш, ишлар бажариш ва хизматлар кўрсатишдан олинган молжиявий натижани аке эътириш учун хизмат қилади. Савдо танкилотлари бу илова ҳисобвараққа сотиб олиниб, кейин сотилган товарлар бўйича савдо устамаси (яъни даромад)ни киритадилар.

«Ўзварақ харажатлари» деган 80-2 илова ҳисобварақда «Ўзварақ харажатлари» деган 26-ҳисобварақдан ўтказиладиган ҳамда 26-ҳисобварақда бўлгани каби тегишли илова ҳисобварақлар бўйича сотув харажатлари, маъмурий чиқимлар ва операцияларга доир бошқа харажат ҳамда зарарларга қараб тақсимланадиган чиқимлар аке эътирилади.

«Операцияларга доир даромад ва тушумлар» деган 80-3 илова ҳисобварақ «Харажатлар таркиби тўғрисида низомида кўзда тутилган даромадлар ҳисобини юритиш учун мўлжалланган. Таҳлилий ҳисоб қуйида кўрсатилган харажатлар бўйича танкил қилинади:

- ундириб олинган ёки қарздор эътироф этган жарималар, пенялар, бурдензлик тўловлари (неустойкалар) ҳамда хўжалик шартномаси шартларини

бузилиш учун бошқа жазо турлари, шунинидек етказилган зарар ўрнини қоплатишга доир даромадлар. Бундай даромадлар ҳисоби ҳисоб-китоблар ёки пул маблағлари ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда олиб борилади;

▪ аввалги йилларда олиниб, ҳисобот йилида аниқлашган фойда. Бунга, хусусан, аввалги йилда олишган ва сарфланган моддий бойликлар, кўрсатилган хизматлар бўйича қайта ҳисоб-китоб қилиш натижасида маҳсулот етказиб берувчилардан тушган суммалар; аввалги йил сотишган маҳсулот бўйича қайта ҳисоб-китоб қилиш натижасида харидорлар ва буюртмачилардан олишган суммалар ҳамда шунга ухшаш бошқа моддалар киради. Бундай турдаги фойда пул маблағлари ёки тегишли ҳисоб-китоблар ҳисоби юритиладиган ҳисобварақларнинг дебет қисми билан корреспонденцияда аке эътирилади;

▪ ишлаб чиқарини ва маҳсулот сотини (ишлар бажарини, хизматлар кўрсатини) билан бевосита боғлиқ бўлмаган операциялардан рента даромади сифатида олинадиган бошқа даромадлар, корхоналар ҳузуридаги ошхоналардан келадиган тушумлар, ёрдамчи хизматлар келтирадиган даромадлар. Шу бўлимнинг ўзида идишларга доир операциялардан олинадиган даромадлар ҳам аке эътирилади. Буларга қуйидагилар киради: янги идишнинг пархномадаги баҳоси билан харидорлар идишини қайтарганидаги тошпирини баҳоси ўртасидаги фарқ; маҳсулот етказиб берувчи таров пархи белгиланган идишларни кирим қилаётганда уларнинг таров қиймати билан амалда белгиланган қиймати (ёки харидорлар идишини қайтарганида камомад ўрнини қоплаш учун тулайдиган қиймат) орасидаги фарқ; идиш тунчовчи ташкилотлар идишларни ва идиш материалларини тошпирини пайтида (харид пархидан юқори баҳода) идишлар қиймати орасидаги фарқ; қуш мароғабани шилатиладиган идишлар тузатилишини

ҳамда эскириниш муносабати билан маҳсулот етказиб берувчи кўтарилган чиқимларни қоплаш учун унга туланадиган суммалар;

- корхона асосий фондлари ва бошқа мол-мулкнинг сотишдан олинган даромад;

- даъво муздати тутаган кредиторлик ва депонентлик қарзларини ҳисобдан чиқариш натижасида олинган даромадлар;

- операцияларга доир бошқа даромадлар. Буни операцияларга доир даромадлар (асосий фаолиятдан олинган ва юқорида айтиб ўтилмаган даромадлар)нинг барча турлари қиради.

«Молжавий фаолиятдан кўрилган фойда ва зарарлар» деган 80-4 илова ҳисобварақда корхона молжавий фаолияти натижасида келиб чиқадиган даромад ва харajat (зарар)лар алоҳида-алоҳида аке эътирилади. Буларга қуйидагилар қиради:

- сармоя трансфертидан олинган даромад ва роялти;

- Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ва ундан ташқарида бошқа корхоналар фаолиятида узунбай асосида иштирок этишдан олинган даромадлар, корхонага тегишли акциялар бўйича дивидендлар ҳамда облигациялар ва бошқа қимматли қоғозлар бўйича даромадлар;

- мулкни узок муздатли ижарага беришдан олинган даромад;

- валюта ҳисобварақлари, шунингдек хорижий валютадан операциялар бўйича мусбат курс тафовутлари;

- қимматли қоғозларга, шубҳа корхоналар ва бошқаларга йўналтирилган маблағларни қайта баҳолашдан олинган фойда;

- молжавий фаолият натижасида олинган бошқа даромадлар. Ушбу моддага юқоридагиларда айтиб ўтилмаган, молжавий фаолият натижасида олинган даромадлар қиради;

- банк кредитлари бўйича Ўзбекистон Марказий банки белгиллаган хисоб ставкаси доирасидаги ва ундай юқори ҳажмдаги туловлар; маҳсулот етказиб берувчиларнинг кредитлари бўйича фондларни тулаш харажатлари;
- узоқ муддатга ижарага олинган мулк учун фондлар тулаш харажатлари;
- хорижий валюта билан операциялар бўйича маънавий курс тафовутлари ва зарар;
- қўйилган (қимматли қоғозлар, шубба корхоналар ва бошқаларга йўналтирилган) маблағларни қайта баҳолаш натижасида аниқланган зарар;
- акциялар, облигациялар, векселлар ва бошқа қимматли қоғозларни чиқариш ва тарқатиш билан боғлиқ харажатлар. Бунга бланклар сотиб олиш, уларни тарқатганлик учун банкка воситачилик ҳақи тулаш каби харажатлар кирadi;
- Молиявий фаолият билан боғлиқ, юқорида айтиб утилмаган бошқа харажатлар.

«Фавқулодда фойда ва зарарлар» деган 80-5 илова ҳисобварақ мазкур корхона учун одатий бўлмаган, қўйилмаган ҳамда унинг одатдаги фаолиятига алоқаси йўқ тасодифий фойда ва даромад ҳисобини юритиш учун мўлжалланган. Тасодифий, қўйилмаган ҳамда байроодатий йўқотиш ва зарарлар ҳам шу илова ҳисобварақда аке эътирилади. У ёки бу молда фавқулодда фойда ва зарарлар молдаси сифатида аке эътирилиши учун у қуйидаги уч асосий мезонга жавоб бериши лозим:

1. Ўз характери ва қўра байрооддий бўлиши (корхонанинг одатдаги хўжалиқ фаолияти учун характерли бўлмаслиги).

2. Бир неча йиллар мобайнида такрорланмаслиги.

3. Корхона бошқарув ходимлари ёки мулкдорлари қабул қилдиган қарорларга боғлиқ бўлмаслиги керак.

Масалан, хорижий давлатлар амалиётида қуйидагилар фавқулодда зарарлар ҳисобланади:

- табиий офат оқибатидаги катта талафотлар;

- уруш, инқилоб сингари сиёсий ларзалар натижасидаги талафотлар;
- мазкур мамлакат қонунари ўзгариши (миллийлаштириши тўғрисида, тақиқлаш ҳақида қарорлар қабул қилиниши) натижасидаги талафотлар.

Ҳар бир ҳисобот даври охирида илова ҳисобварақлар кўрсаткичлари жамлашиб, 80-ҳисобварақ бўйича умумий сальдо ҳисоблаб чиқилади. Бу сальдо ҳисобот даврида кўрилган, солиққа тортилмасдан олдинги умумий баланс фойдаси (ёки зарари)ни ифодалайди.

«Фойда ва зарарлар» деган 80-ҳисобварақ юзасидан таҳлилий ҳисоб ҳар бир фойда ва зарар моддаси бўйича юритилади.

97-§. Корхонада сарфланган фойда ҳисобини юритиш тартиби

Сарфланган фойдани бухгалтерия ҳисоби «Фойдани ишлатиш» деган 81-ҳисобварақда юритилади. Бу ҳисобварақ ҳисобот йилида олинган фойда шу йил мобайнида қандай сарфлангани туғрилидаги маълумотларни умумлаштириш учун хизмат қилади. Ҳисобот йили тугаганидан кейин йиллик бухгалтерия ҳисоби тузьяётганда бу ҳисобварақ ёнилади.

«Фойдани ишлатиш» деган 81-ҳисобварақ таркибида қуйидаги илова ҳисобварақлар очилиши мумкин:

- 81-1 «Фойдадан бюджетга туловлар»;
- 81-2 «Бошқа мақсадларга сарфланган фойда».

«Фойдадан бюджетга туловлар» деган 81-1 илова ҳисобварақда йил давомида фойдадан қонуларга мувофиқ ҳисобланган бунақ туловларни ҳамда амалда олинган фойдага қараб шу солиқлар юзасидан қилинган қайта ҳисоб-китоблар буйича туловлар ҳисоби юритилади. Фойда содирини ҳисоблаш ва тулаш тартиби қонулар ҳамда бошқа меъёрий ҳужжатлар билан бошқарилади.

«Бошқа мақсадларга сарфланган фойда» деган 81-2 илова ҳисобварақда «Резерв сармоён» деган 85-2 илова ҳисобварақ, «Маҳсул фондлар» деган 88-ҳисобварақ, «Мақсади маблағ ажратиш ва тушумлар» деган 96-ҳисобварақ, «Муассислар билан ҳисоб-китоблар» деган 75-ҳисобварақ ва «Ҳақонмамаган фойда (қопланмаган зарар)» деган 87-ҳисобвараққа ажратмалар ҳисоби юритилади.

«Фойдани ишлатиш» деган 81-ҳисобварақдаги суммалар йил охирида шу ҳисобварақ кредитига ҳамда «Фойда ва зарарлар» деган 80-ҳисобварақ лебетига якуний ёзувлар киритиш йули билан ҳисобдан чиқарилади.

«Фойдани ишлатиш» деган 81-ҳисобварақ юзасидан таҳлилий ҳисоб ажратмалар, бадаллар ва туловлар турлари буйича юритилади.

98 §. Тўмонли қарзларга доир резервлар ҳисоб-китоби юритиш тартиби

«Ҳисобварақлар режаси»га мувофиқ, тўмонли қарзларнинг доир резервларининг бухгалтерия ҳисоби «Тўмонли қарзларга доир резервлар» деган 82-ҳисобварақда юритилади. Маъжур ҳисобварақ тўмонли қарзлар учун ташкил қилинган резервларнинг аҳволи ва ҳаракати тўғрисидаги маълумотларни умумлаштиришни учун муължалланган.

Мувофиқ тоғ Республикаси қонунарига мувофиқ, корхонанинг белгиланган муддатда узилмаган ва тегишли катёолағлар билан таълоғланмаган дебиторлик қарзи тўмонли қарз ҳисобланади.

Тўмонли қарзларга доир резервлар ҳисобот иили охирида корхонанинг дебиторлик қарзини шивенгарлаш натижалари нобосида вукулга кеттирилади.

Резерв ҳажми қарздорнинг молиявий аҳволи (тўлов қобилияти)га ва қарз тулиқ ёки қисман қайтарилиши эҳтимоли баҳосига қараб ҳар бир тўмонли қарз бўйича алоҳида белгиланади.

Агар тўмонли қарзга доир резерв ташкил қилинган йилдаа кейинги йил охиригача бу резервнинг бирон-бир қисмидан фойдаланилмаса, у ҳолда фойдаланилмаган сумма тегишли йил фойдасига қўшилади.

Ташкил этилган резервлар суммаси «Тўмонли қарзларга доир резервлар» деган 82-ҳисобварақ дебетиға ешиб қўйилади.

Қалаб қилинмаган, тўмонлилигини корхона илгари эътироф этган қарзлар балансида чикариладиғанда бу ҳолда «Тўмонли қарзларга доир резервлар» деган 82-ҳисобварақ дебетида дебиторлар билан ҳисоб-китоблар ҳисоби юритиладиған тегишли ҳисобварақлар билан коррекционленяида қайд этилади. Тўмонли қарзларга доир резервларининг сарфланмаган суммалари бу резервлар ташкил этилган йилдан кейинги йил фойдасига қўшиб юбориладиганда бу ҳолда «Тўмонли қарзларга доир ре-

зервлар» деган 82-хисобварақ дебетида ва «Фойда ва зарарлар» деган 80-хисобварақ кредитида акс эттирилади.

«Гумонли қарзлар бўйича резервлар» деган 82-хисобварақ юзасидан тахлишй хисоб резерв ташкил этилган ҳар бир гумонли қарз бўйича юритилади.

99-§. Бўлғуси даврлар даромадлари хисобини юритиш тартиби

«Хисобварақлар режаси»га мувофиқ бўлғуси даврлар даромадларининг бухгалтерия хисоби «Бўлғуси даврлар даромадлари» деган 83-хисобварақда юритилади. Ушбу хисобварақ ҳисобот даврида олинган (хисоблаб ёзилган) лекин келгуси ҳисобот даврларига кирадиган даромадлар, шунингдек аввалги йилларда йўл қўйилиб, ҳисобот даврида аниқланган камомадлар бўйича қутулаётган тушумлар, айбдор шахслардан ундирилиши керак бўлган суммалар билан кам чиққан бойликларининг балане қиймати ўртасидаги фарқ туғрисидаги маълумотларни умумлаштириш учун муължалланган.

«Бўлғуси даврлар даромадлари» деган 83-хисобварақ таркибида қуйидаги илова хисобварақлар очилиши мумкин:

- 83-1 «Бўлғуси даврлар хисобига олинган даромадлар»;
- 83-2 «Аввалги йиллар учун аниқланган камомадлар бўйича туланадиган қарз тушумлари».
- 83-3 «Айбдор шахслардан ундирилиши керак бўлган суммалар билан кам чиққан бойликларининг балане қиймати ўртасидаги фарқ» ва бошқалар.

«Бўлғуси даврлар хисобига олинган даромадлар» деган 83-1 илова хисобварақда ҳисобот даврида олинган, лекин келгуси ҳисобот даврларига тааллуқли бўлган даромадлар хисоби юритилади. Булар, хусусан, ижара ёки квартира ҳақи, коммунал хизматлар ҳақи, юк ташиндан олинган тушум, ойлик ва чорақлик чипталар бўйича йўлов-

чи ташишдан олинган тушум, алоқа воситаларидан фойдаланганлик учун абонемент хақи ва бошқалар.

«Аввалги йиллар учун аниқланган камомадлар бўйича тўланадиган қарз тушумлари» деган 83-2-илова ҳисобварақда аввалги йиллар учун ҳисобот даврида аниқланган камомадлар бўйича тўланадиган қарзлар ҳаракати ҳисоби юритилади.

«Бўлғуси даврлар даромадлари» деган 83-ҳисобварақ кредитида «Бойликлар шидан чиқини бўйича камомад ва талафотлар» деган 84-ҳисобварақ билан корреспонденцияда аввалги ҳисобот даврлари учун (ҳисобот давригача) аниқланган, лекин айбдор деб тошилган ёки суд органлари ундиришга ҳукм қилган шахслардан ундирилмаган бойликлар камомад суммалари акс эттирилади. Айни пайтда шу суммалар «Бойликлар шидан чиқини бўйича камомад ва талафотлар» деган 84-ҳисобварақ кредитида «Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 73-ҳисобварақ («Моддий зарар ўрнини қоплаган бўйича ҳисоб-китоблар» деган илова ҳисобварақ) билан корреспонденцияда ёзилади.

Камомадларга доир қарзлар сундириб борилишига қараб «Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 73-ҳисобварақ кредитига нул маблағлари ҳисоби юритилган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда тегишли қайдлар киритилиб, айни пайтда келиб тушган суммалар «Фойда ва зарарлар» деган 80-ҳисобварақ кредитида (аввалги йилларда олиниб, ҳисобот йилида аниқланган фойда) ва «Бўлғуси даврлар даромадлари» деган 83-ҳисобварақ дебетида акс эттириб борилади.

«Айбдор шахслардан ундирилишини керак бўлган суммалар билан кам чиққан бойликларнинг баланс қиймати уртасидаги фарқ» деган 83-3-илова ҳисобварақда етишмаётган моддий ва бошқа бойликлар учун айбдор шахслардан ундириладиган сумма билан шу бойликларнинг корхона балансида қайд этилган қиймати орасидаги фарқ ҳисобга олинади.

«Бўлиқ уен даврлар даромадлари» деган 83-хисобварақ кредитида «Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан хисоб-китоблар» деган 73-хисобварақ («Моддий зарар ўрнини қоплаш бўйича хисоб китоблар» деган илова хисобварақ) билан корреспонденцияда айбдор шахслардан ундирилгани керак бўлган сумма билан камчиққан бойликларнинг балане қиймати орасидан фарқ ажратиллади.

«Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан хисоб-китоблар» деган 73-хисобварақда хисобловчи амал қарз узиб борилишига қараб тегишли суммалари «Бўлиқ уен даврлар даромадлари» деган 83-хисобварақнинг «Фонда ва зарарлар» деган 80-хисобварақ кредитига ўтказиб турилади.

«Бўлиқ уен даврлар даромадлари» деган 83-хисобварақ юзасидан тахлилчи хисоб даромадларининг ҳар бир тури бўйича юритилади.

100-§. Бойликлар ишдан чиқини бўйича камомад ва талафотларнинг бухгалтерия хисобини юритиш тартиби

«Хисобварақлар режаси»га мувофиқ моддий бойликлар ишдан чиқини оқибатидаги камомад ва талафотларнинг бухгалтерия хисоби «Бойликлар ишдан чиқини бўйича камомад ва талафотлар» деган 84-хисобварақда юритилади. Мазкур хисобварақ бойликлар (сумма ва пул маблағлари) тийёрланаётган, сақланаётган ва соғинаётган жараёнда уларнинг камчилиги, талон-тороқ қилинган ва ишдан чиқини натижасида нуқоти қилинганданан холларда уларнинг суммалари туғрилиги маълумотларни умумлаштириши учун мўтказланган бўлган уларнинг лаб чиқарини (муомала) чиқимлари хисобига ёритилишига ёки айбдор шахслардан ундирилганига қарамайди. Айни пайтда табиий офатлар натижасида нуқоти қилинган бойликлар суммаси хисоботи ишда қурилган зарар Стабий офатлар натижасидан компенсацияларнинг қилиниши

лар) сифатида «Фойда ва зарарлар» деган 80-хисобвараққа ёзилади.

Бойликлар камомати, талон-тороғ қилиниши ва шундан чиқинни натижаеида йўқотилиши суммаларини ҳисобдан чиқарини тартиб қонунлар ҳамда таъсис ҳужжатлари билан бонқарилади.

«Бойликлар шундан чиқини бўйича камомат ва талафотлар» деган 84-ҳисобварақ дебетида қуйидагилар қайд этилади:

- кам чиққан (талон-тороғ қилинган) ёки бутунлай шундан чиққан товар-моддий бойликлар бўйича — уларнинг ҳақиқий таънарихи (таъминот, сотиш, савдо корхоналарида — сотув нархлари бўйича (агар шу нархларда ҳисоб юритилганини бўлса) қийматда);
- кам чиққан (талон-тороғ қилинган) ёки бутунлай шундан чиққан асоелй воситалар бўйича — уларнинг қолдиқ қиймати (қўшилган бадал суммаси четирилган дастлабки қиймат);
- қисман шундан чиққан моддий бойликлар бўйича — аниқлашган талафот суммаси.

Моддий бойликлар камомати (талон-тороғ қилиниши) ва шундан чиқини билан бонлик сзувлар мазкур бойликларни ҳисобга олин ҳисобварақлари кредитида «Бойликлар шундан чиқини бўйича камомат ва талафотлар» деган 84-ҳисобварақ дебетиға киритилади.

Харидор маҳсулот етказиб берувчилардан келган товарларни қабул қилиб олаётганда улар камлиги ёки шундан чиққанини аниқласа, товарларни қирим қилаетганда табиий камайини меъёрлари доираеидаги камомат суммасини «Маҳсулот етказиб берувчилар ва нудратчилар билан ҳисоб-кигоблар» деган 60-ҳисобварақ кредитида «Бойликлар шундан чиқини бўйича камомат ва талафотлар» деган 84-ҳисобварақ дебетиға утказадн, табиий камайини меъёрларидан ортик чиққан, маҳсулот етказиб берувчилар ёки транспорт ташиқилотиға хабар қилинган йўқотини суммасини «Маҳсулот етказиб берувчилар ва нудратчилар билан ҳисоб-кигоблар» деган 60-ҳисобварақ

кредитида «Даъволар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 63-ҳисобварақ дебетига киритади. Ҳакамлик органлари йўқотини суммаларини маҳсулот етказиб берувчилар ёки транспорт ташкилотларидан ундириндан бош тортса, илгари «Даъволар бўйича ҳисоб-китоблар» деган 63-ҳисобварақ дебетига киритилган сумма «Бойликлар нидан чиқини бўйича камомад ва талафотлар» деган 84-ҳисобвараққа ҳисобдан ўчирилади.

Ҳакамлик органлари табиий камайини меъёрларидан ортиқ ҳажмда кам чиққан ва йўқотилган товар-моддий бойликлар суммаларини маҳсулот етказиб берувчидан ундирини туғригида қарор қабул қилганда маҳсулот етказиб берувчининг бухгалтерия ҳисобида илгари «Ҳисоб-китоб варағи» деган 51, «Валюта ҳисобварағи» деган 52-ҳисобварақлар ёки «Харидорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар» деган 60-ҳисобварақ дебетида ҳамда «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-ҳисобварақ кредитида акс эттирилган сотув суммаси харидор ундириб олинган камомад ва йўқотинлар суммасига етгорино қилинади. Айни пайтда мазкур сумма «Ҳисоб-китоб варағи» деган 51, «Валюта ҳисобварағи» деган 52 ёки «Харидорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар» деган 60-ҳисобварақлар дебетига ва «Турли дебитор ва кредитторлар билан ҳисоб-китоблар» деган 76-ҳисобварақ кредитига оддий ёзув билан киритилади. Суммалар харидорга ўтказилаётганда «Турли дебитор ва кредитторлар билан ҳисоб-китоблар» деган 76-ҳисобварақ «Ҳисоб-китоб варағи» деган 51-ҳисобварақ билан корреспонденцияда дебетланади. Шунингдек, маҳсулот етказиб берувчи «Маҳсулот (ишлар, хизматлар) сотилиши» деган 46-ҳисобварақ дебети ҳамда «Тайёр маҳсулот» деган 40-ҳисобварақ кредити бўйича оборотларни етгорилаши лозим. Шу тариқа «Тайёр маҳсулот» деган 40-ҳисобварақда тикланган сумма кейин «Бойликлар нидан чиқини бўйича камомад ва талафотлар» деган 84-ҳисобварақ дебетига ҳисобдан ўчирилади.

«Бойликлар индан чиқини бўйича камомад ва талафотлар» деган 84-хисобварақ кредитида қўйиладиганлар хисобдан чиқарилгани аке эгтирилади:

- бойликларнинг табиий камайини меъёрлари доирасидаги камомадни ва индан чиқини — моддий бойликлар хисоби юритиладиган хисобварақларга (улар тайёрлов вақтида аниқланган ҳолларда) еки инлаб чиқарини, муомала чиқимлари хисоби юритиладиган хисобварақларга (улар сақланган ёки сотини вақтида аниқланган ҳолларда);

- бойликлар табиий камайини меъёрларидан ортиқ даражада кам бўлини, индан чиқини нағижасида йўқотилини, шунини дек талон-ғорож қилинган бойликлар — «Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан хисоб-кигтоблар» деган 73-хисобварақ («Моддий зарар ўрнини қоплаш бўйича хисоб-кигтоблар») дебетига;

- айбдор шахслар аниқланмаган ҳолда бойликлар табиий камайини меъёрларидан ортиқ даражада кам чиқини, индан чиқини нағижасида йўқотилини, шунини дек даъволар асосидаги гуфайли суд ундириб беришдан бош торган товар-моддий бойликлар камомадни ҳамда талон-ғорож қилинини — инлаб чиқарини ёки муомала чиқимлари хисобварақларига.

«Бойликлар индан чиқини бўйича камомад ва талафотлар» деган 84-хисобварақнинг кредит киемида шу хисобварақ дебетига олинган миқдор ва ҳажмлардаги суммалар аке эгтирилади. Бунда, кам чиққан, талон-ғорож қилинган ёки бузилган моддий бойликлар уларнинг ҳақиқий ташиархи бўйича инлаб чиқарини ва муомала чиқимлари хисобварақига хисобдан чиқарилади. Юқорида айтилган бойликлар қийматини «Бойликлар индан чиқини бўйича камомад ва талафотлар» деган 84-хисобварақ дебетига сотув нархларида аке эгтириладиган таъминот, сотини ва савдо корхоналари муомала чиқимлари хисобига ўтказилган суммани «Савдо устамаси» де-

ган 42-ҳисобварақдан шундай товарларга тўғри келадиган сийлов (устама) суммаларини олиб, ўзгартирадилар. Агар талон-ғорож қилинган ёки кам чиққан бойликлар қиймати уларнинг баланс қийматидан ортиқ ҳажмда айбдор шахслардан ундириладиган бўлса, у ҳолда кам чиққан бойликларнинг «Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 73-ҳисобвараққа киритилган қиймати билан «Бойликлар ишдан чиқинчи бўйича камомад ва талафотлар» деган 84-ҳисобварақда акс эттирилган қиймати орасидаги фарқ «Бўлғуси даврлар даромадлари» деган 83-ҳисобварақ кредитига киритилади. Айбдор шахсдан олининчи керак бўлган сумма ундириб борилишига қараб, юқорида кўрсатилган фарқ «Бўлғуси даврлар даромадлари» деган 83-ҳисобварақдан чиқариб турилади.

Аввалги даврларга тааллуқли бўлган, лекин жорий йилда аниқланган, моддий-жавобгар шахслар томонидан тан олинган ёки айбдор шахслардан ундириб олиш тўғрисида суд органларининг қарори чиқарилган камомадлар «Бойликлар ишдан чиқинчи бўйича камомад ва талафотлар» деган 84-ҳисобварақ дебетида ва «Бўлғуси даврлар даромадлари» деган 83-ҳисобварақ кредитида акс эттирилади. Айни пайтда бу суммалар «Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 73-ҳисобварақ дебетида («Моддий зарар ўрнини қоплаш бўйича ҳисоб-китоблар» деган илова ҳисобварағи) ва «Бойликлар ишдан чиқинчи бўйича камомад ва талафотлар» деган 84-ҳисобварақ кредитида қайд этилади. Қарз узилишига қараб «Фойда ва зарарлар» деган 80-ҳисобварақ кредити ҳамда «Бўлғуси даврлар даромадлари» деган 83-ҳисобварақ дебетида тегишли суммалар ёзиб борилади.

101-§. Устав сармоёси ҳисобини юритиш тартиби

«Ҳисобварақлар режаси» га мувофиқ устав сармоёсининг бухгалтерия ҳисоби «Устав сармоёси (фонди)» деган 85-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ

корхона устав фондиниң ҳолати ва ҳаракати тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириши учун мулккалланган.

Бу ҳисобварақда корхонаниң уз маблағлари манбалариниң ҳисоби қўйидаги илова ҳисобварақлар бўйича юритилади:

85-1 «Устав сармоясен (фонди)»;

85-2 «Қўшилган сармоя»;

85-3 «Резерв сармоясен».

«Устав сармоясен (фонди)» деган 85-1-илова ҳисобварағи давлат корхоналари, бирчанималари ва таъкилотлариниң устав фонди ҳисобини ҳамда акциядорлик жамиятлари ва ширкатлариниң устав сармоясен ҳисобини юритиши учун мулккалланган. Мазкур илова ҳисобварақда рўйхатга олинган ҳажм доирасида ҳақиқатдаги устав сармоясен ёки нули тўланган акцияларниң номинал қиймати аке эътирилади. Бу илова ҳисобварақда акциядорлик жамияти акциялари нули тўланиши ва уларга обуна бўлинишини кузатиб бориши учун қўшимча илова ҳисобварақлар очилиши мумкин. Булар:

85-1-1 «Ўзлон қилинган сармоя»;

85-1-2 «Обуна сармоясен»;

85-1-3 «Тўланган сармоя»;

85-1-4 «Муомаладан чиқарилган сармоя».

Ҳар бир ҳисобот даври охирида илова ҳисобварақлари сальдоси жамланиб, 85-1-ҳисобварақниң умумий сальдоси чиқарилади. Бу умумий қолдиқ устав сармоясен суммасидан ортиб кетмаслиги лозим.

Иштирокчиларга уларниң пайи, устав сармоясендаги улуши қайтариб берилиши устав сармоясен суммасини камайтирмайди, балки бу сумма акциядорлик жамияти қайта сотиб олинган уз акциялари суммаси сифатида раемийлантирилиб, «Нул ҳужжатлари» деган 56-ҳисобварақ дебетиға киритилади. Таҳлилий ҳисоб чиқарилган ва нули тўланган акциялар, уларни ушловчиларниң ҳисобварақлари ёки муассаселар ва омонатчиларниң шахсий ҳисобварақларига доир маълумотлар жамланганини таъминлаши керак.

«Қўшилган сармоя» деган 85-2-илова ҳисобварағи акциялар ўз номинал қиймагидан ортқ бирламчи нархда сотилганда олинган эмиссия даромади ҳисобини юритиш учун мўлжалланган.

«Резерв сармояси» деган 85-3-илова ҳисобварағи корхона уставига биноан, мулк қайта баҳоланганда вужудга келадиган фойда, инфляция резервлари, шунингдек бепул олинган мулк қиймати (пул маблағларидан ташқари), акциядорлик жамияти (ширкати)нинг мулкни кўнайтирувчи бошқа тушумлар ҳисобидан ташқил этиладиган резервлар ҳисобини юритиш учун мўлжалланган.

Корхона давлат рўйхатидан ўтганидан сўнг унинг таъсисе ҳужжатларида кўзда тутилган широкчилар улуши ҳажмидаги устав сармояси (акцияларга қилинган обуна суммаси миқдоридан) «Устав сармояси (фонди)» деган 85-ҳисобварақ кредитида «Муассислар билан ҳисоб-китоблар» деган 75-ҳисобварақ билан корреспонденцияда акс эттирилади. Муассислар қўйилмаларининг ҳақиқий тушуми «Муассислар билан ҳисоб-китоблар» деган 75-ҳисобварақ кредитида пул маблағлари ва бошқа бойликлар ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда қайд этилади.

«Устав сармояси (фонди)» деган 85-ҳисобварақ юзасидан таҳлилий ҳисоб корхона муассислари бўйича юритилади. Акциядорлик жамияти шаклида ташқил этилган корхоналарда «Устав сармояси (фонди)» деган 85-ҳисобварақда.

«Резерв фонди» деган 86-хисобварақ			Жами
Бүзү №	Асоо (агар керак бӯлса — ва ёзув мазмуни)	86-хисобварақ кредитидан куйилган хисобварақлар дебетиға	

«Тақсимланмиған фойда ва зарар» деган 87-хисобварақ			Жами
Бүзү №	Асоо (агар керак бӯлса — ва ёзув мазмуни)	87-хисобварақ кредитидан куйилган хисобварақлар дебетиға	

«Бўлуш харажиг ва тўловлар резервлари» деган 89-ҳисобварақ						
Ўзув №	Асос (агар керак бўлса — ва ёзув мазмунин)	89-ҳисобварақ кредитидан қўйилгани ҳисобварақлар дебетида				Жами

«Мақсади маблағ ажратилиши ва тушумлари» деган 96-ҳисобварақ						
Ўзув №	Асос (агар керак бўлса — ва ёзув мазмунин)	96-ҳисобварақ кредитидан қўйилгани ҳисобварақлар дебетида				96-ҳисоб-варақ кредити бўйича жами
		50 «Касса»	51 «Ҳисоб-китоб варағи»	52 «Валюта ҳисоб-варағи»	76 «Турли дебитор ва кредиторлар билан ҳисоб-китоблар»	
	Жами					

85, 86, 87, 89, 96-хисобварақларга доир тахлиллий маълумотлар

Ўзув №	Тахлиллий ўқсоби моделлари номи	Йил бошидан ўқсоби ойнагача бўлган оборотлар		Ҳисобот ойна бошидаги сальдо		Ҳисобот ойна бошидаги оборотлар		Ҳисобот ойна охиридаги сальдо	
		дебет бўйича	кредит бўйича	дебет бўйича	кредит бўйича	дебет бўйича	кредит бўйича	дебет бўйича	кредит бўйича
	85-хисобварақ бўйича жами								
	86-хисобварақ бўйича жами								
	87-хисобварақ бўйича жами								
	89-хисобварақ бўйича жами								
	96-хисобварақ бўйича жами								
	Жами								

102-§. Тақсимланмаган фойда (қопланмаган зарар)нинг бухгалтерия ҳисоби ва юритиш тартиби

«Ҳисобварақлар режаси»га мувофиқ, тақсимланмаган фойданинг бухгалтерия ҳисоби «Тақсимланмаган фойда (қопланмаган зарар)» деган 87-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ корхонага тегишли тақсимланмаган фойда ёки тақсимланмаган зарар суммалари мавжудлиги ва ҳаракати тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириш учун мўлжалланган.

«Тақсимланмаган фойда (қопланмаган зарар)» деган 87-ҳисобварақда қуйидаги илова ҳисобварақлар очилгани мумкин:

87-1 «Ҳисобот йилидаги тақсимланмаган фойда (зарар)»;

87-2 «Аввалги йиллардаги тақсимланмаган фойда (қопланмаган зарар)».

Соф фойда ҳисобидан резерв сармоясига ажратмалар, дивидендлар ёзинг бухгалтерия ҳисобида «Тақсимланмаган фойда (қопланмаган зарар)» деган 87-ҳисобварақ дебетида қайд этилади. 87-ҳисобварақ бўйича кредит сальдоси акциядорлик жамияти ёки ширкати таъсис этилганидан кейин ушбу бутун давр мобайнида тўшланган (каниталлаштирилган) фойда суммаси ҳисобланади. «Тақсимланмаган фойда (қопланмаган зарар)» деган 87-ҳисобварақ бўйича дебет сальдоси корхона ёки тавқилюқнинг қопланмаган зарари суммасини ифодалайди.

Ҳисобот йилидаги тақсимланмаган фойда суммаси декабрь ойида якуний оборотлар чиқарилаётганда «Тақсимланмаган фойда (қопланмаган зарар)» деган 87-ҳисобварақ кредитига «Фойда ва зарарлар» деган 80-ҳисобварақ билан корреспонденцияда ўтказилади. Ҳисобот йилидаги зарар суммаси декабрь ойида якуний оборотлар ҳисоблаб чиқилаётганда «Тақсимланмаган фойда (қопланмаган зарар)» деган 87-ҳисобварақ дебетида «Фойда ва зарарлар» деган 80-ҳисобварақ билан корреспонденцияда ўтказилади.

Ҳисобот йилидаги тақсимланмаган фойда корхона муассесларига даромад сифатида туланаётганда бу ҳолат «Тақсимланмаган фойда (қонланмаган зарар)» деган 87-ҳисобварақ дебетида ҳамда «Муассеслар билан ҳисоб-китоблар» деган 75-ҳисобварақ ва «Меҳнатга ҳақ тулаш бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 70-ҳисобварақ кредитида аке ўттирилади. Ҳисобот йилидаги тақсимланмаган фойда суммасининг корхона муассеслари-га даромад тулашанидан кейин қолган қисми «ҳисобот йилидаги тақсимланмаган фойда (зарар)» деган 87-1-ило-ва ҳисобварақидан, «Аввалги йиллардаги тақсимланмаган фойда (қонланмаган зарар)» деган 87-2-илова ҳисобвара-нига ўтказилади.

Ҳисобот йилидаги зарарнинг бухгалтерия балан-сидан чиқарилиши «Тақсимланмаган фойда (қонланмаган зарар)» деган 87-ҳисобварақ кредитида қуйидаги ҳисоб-варақлар билан корреспонденцияда қайд этилади: 85/3 «Резерв сармоясига» — резерв сармоясига маблағлари зарар ўрнини қоплашга йўналтирилганда; 88 «Маҳсуе фонд-лар» — маҳсуе мақсадларга мўлжалланган фонд маблағ-лари зарар ўрнини қоплашга йўналтирилганда; 75 «Му-ассеслар билан ҳисоб-китоблар» — зарар ўрни корхона муассесларининг мақсадин бадаллари ҳисобидан қоплан-ганда ва ҳ.к. Агар қонланмаган зарарни бухгалтерия ба-лансида қолдириш туғрисида (унинг келгуси ҳисобот давр-ларида ҳисобдан чиқарилиши назарда тутиб) қарор қабул қилинган бўлса, у ҳолда бундай зарар суммаси «ҳисобот йилидаги тақсимланмаган фойда (зарар)» деган 87-1-ило-ва ҳисобварақидан «Аввалги йиллардаги тақсимланмаган фойда (қонланмаган зарар)» деган 87-2-илова ҳисобвара-нига ўтказилади.

«Аввалги йиллардаги тақсимланмаган фойда (қон-ланмаган зарар)» деган 87-2-илова ҳисобварақидан аввал-ги йилларга тегишли бўлган, тақсимланмаган фойда ёки қонланмаган зарар суммаларининг ҳаракати ҳисобга оғиб борилади.

Аввалги йиллардаги тақсимланмаган фойдани шилатиш «Тақсимланмаган фойда (қопланмаган зарар)» деган 87-ҳисобварақ дебетида қуйидаги ҳисобварақлар билан корреспонденцияда аке эттирилади: 86 «Резерв фонди» — тақсимланмаган фойда суммалари резерв фондини тўлдиришга йўналтирилганда; 85 «Устав фонди» — тақсимланмаган фойда суммалари устав фондини кўпайтиришга йўналтирилганда; 88 «Махсус фондлар» — тақсимланмаган фойда суммалари корхона томонидан таъсис хужжатларига мувофиқ танкил этиладиган махсус фондларни кўпайтиришга йўналтирилганда; 75 «Муассеслар билан ҳисоб-китоблар» — тақсимланмаган фойда суммалари корхона муассесларига даромад тулаш учун сарфланганда ва ҳ.к.

Аввалги йиллардаги қопланмаган зарарини ҳисобдан чиқарилиши «Тақсимланмаган фойда (қопланмаган зарар)» деган 87-ҳисобварақ кредитида қуйидаги ҳисобварақлар билан корреспонденцияда аке эттирилади: 81 «Фойдани шилатиш» — ҳисобот йилидаги фойда суммалари аввалги йилларининг қопланмаган зарари ўрнини тўлдиришга йўналтирилганда; 85-3 «Резерв сармоясин» — резерв фонди маблағлари аввалги йилларининг қопланмаган зарари ўрнини тўлдиришга йўналтирилганда; 75 «Муассеслар билан ҳисоб-китоблар» — аввалги йилларининг қопланмаган зарари ўрни корхона муассесларининг аниқ мақсадли бадаллари ҳисобидан тўлдирилганда ва ҳ.к.

103-§. Бўлғуси харажат ва тўловлар резервлари ҳисобини юритиш тартиби

«Ҳисобварақлар режасин»га мувофиқ, бўлғуси харажатлар ва тўловлар резервлари фондларининг бухгалтерия ҳисоби «Бўлғуси харажат ва тўловлар резервлари» деган 89-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ харажат ва тўловларни шиллаб чиқарини ёки муомала чиқимларига бир меъёрда қўшиб бориш мақсадида белгиланган тартибда резервланган суммаларининг ҳолати ва хара-

кати тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириш учун муължалланган. Хусусан бу ҳисобварақда қуйидаги суммалар аке эътирилиши мумкин:

- ходимларга тўланиши керак бўлган таътил пуллари (шу жумладан ижтимоий суғурта ва таъмилот учун ажратмалар);
- кўн йил ишлагани учун ҳар йили тўланадиган тақдирловлар;
- саноатнинг мавсумий тармоқларидаги тайёргарлик ишлари бўйича ишлаб чиқариш харажатлари;
- асосий воситаларни ремонт қилишга йўналтириладиган харажатлар;
- ижарага (прокатга) бериладиган буюмларни тўзатиши а қилинадиган харажатлар;
- муваққат (титулди) бино ва ишшоотларни барпо этиши харажатлари.

Ишлаб чиқариши ва муомала чиқимлари ҳисобидан суммаларни резервлани ишлари тегишли қонунлар ва бошқа меъёрий ҳужжатлар билан тартибга солинади.

У ёки бу суммаларнинг резервга қўйилиши «Бўлғусен харажат ва тўловлар резервлари» деган 89-ҳисобварақ кредитида ишлаб чиқариши харажатлари ёки муомала чиқимлари ҳисоби юригидадиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда аке эътирилади.

Ишлари резерви танқил этилган ҳақиқий харажат ва тўловлар «Бўлғусен харажат ва тўловлар резервлари» деган 89-ҳисобварақнинг дебет қисмига, хусусан, қуйидаги ҳисобварақлар билан корреспонденцияда киритилади: 70 «Меҳнатга ҳақ тўлаш бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» — ходимлари а таътил вақти учун тўланадиган иш ҳақи ва кўн йил ишлагани учун ҳар йили бериладиган тақдирлов суммалари; 23 «Ёрдамчи ишлаб чиқаришлар» — корхонанинг ишлаб чиқариши цехлари (устахоналари)нинг асосий воситаларни ремонт қилиши қиймати ва х.к.

У ёки бу резерв бўйича суммаларни таркиб тоғтириши ва улардан фойдаланиши ишлари тўғри олиб борилаётгани вақти-вақти билан (йил охирида эса мажбурий тар-

тибда) сметада, ҳисоб-китоблар ва бошқа ҳужжатлар маълумотларни а кура текшириб турилади, зарурат бўлса, тузатишлар киритилади.

«Буджети харажат ва тўловлар резервлари» деган 89-ҳисобварақ юзасидан тахлилий ҳисоб алоҳида резервлар бўйича юритилади.

104-§. Корхонага банк берган қисқа муддатли кредитлар ҳисобини юритиш тартиби

«Ҳисобварақлар режаси»га мувофиқ, тижорат банклари берган қисқа муддатли кредитларнинг бухгалтерия ҳисоби «Банкларнинг қисқа муддатли кредитлари» деган 90-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ мамлакат ҳудудида ва ундан ташқарида корхона банклардан миллий ва хорижий валюталарда олган турли қисқа муддатли (кўпи билан бир йил муддатли) кредитлар ҳолати туғрисидаги маълумотларни умумлаштириш учун мулккаланган.

Кредитланг, кредитларни расмийлаштириш ва уларни қайтариш банклар қоидалари ҳамда кредит шартномалари билан тартибга солинади.

Банклардан олинган қисқа муддатли кредитлар суммалари «Банкларнинг қисқа муддатли кредитлари» деган 90-ҳисобварақнинг кредит киемида ва «Касса» деган 50, «Ҳисоб китоб варағи» деган 51, «Валюта ҳисобварағи» деган 52, «Банклардан маҳсуе ҳисобварақлар» деган 55, «Маҳсулот етказиб берувчилар ва худратчилар билан ҳисоб-китоблар» деган 60 ва бошқа ҳисобварақлар дебетда аке ўтирилади.

Банкка қайтаришган кредитлар суммалари «Банкларнинг қисқа муддатли кредитлари» деган 90-ҳисобварақ дебетда пул мабзалари ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда қайд этилади. Банкнинг уз вақтида қайтарилмаган кредитлари ҳисоби алоҳида юритилади.

Қисқа муддатли кредитларнинг тахлилий ҳисоби кредит турлари, уларни берган банклар ва алоҳида кредитлар бўйича юритилади.

Тўлов муддати бир йилдан ошмайдиган векселлар ва бошқа қарз мажбурийатларини ҳисобга олиш (дисконт) операцияларига доир банк ҳисоб-китоблари «Банкларнинг қисқа муддатли кредитлари» деган 90-ҳисобварақнинг алоҳида илова ҳисобварағида ҳисобга олинади.

Векселлар ва бошқа қарз мажбурийатларини ҳисобга олиш (дисконт) операциялари вексель ушловчи корхона томонидан «Банкларнинг қисқа муддатли кредитлари» деган 90-ҳисобварақ кредитида (векселнинг номинал қиймати) ва «Ҳисоб-китоб варағи» деган 51-ҳисобварақ ёки «Валюта ҳисобварағи» деган 52-ҳисобварақнинг (ҳақиқатда олинган пул маблағлари суммаси) ҳамда «Фойда ва зарарлар» деган 80-ҳисобварақ дебитида (банкка тўланган ҳисоб фонзи) акс эттирилади.

Векселлар ва бошқа қарз мажбурийатларини ҳисобга олиш (дисконт) операцияси банкнинг пул тўлангани тўғрисидаги билдирувномаси асосида, вексель суммасини «Банкларнинг қисқа муддатли кредитлари» деган 90-ҳисобварақ дебитида ва «Харидорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар» деган 62-ҳисобварақ кредитида акс эттириш йўли билан ёнилади.

Вексель берувчи ёки вексель бўйича бошқа тўловчи пул тўлашга доир ўз мажбурийатларини бажармаслиги туфайли векселлар ёки бошқа қарз мажбурийатлари ҳисобга олинмиши (дисконтланмиши) натижасида илгари банкдан олинган маблағларни вексель ушловчи корхона банкка қайтариб берадиган бўлса, бу ҳолат «Банкларнинг қисқа муддатли кредитлари» деган 90-ҳисобварақ дебитида пул маблағлари ҳисоби юриштиладиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда қайд этилади. Бунда харидорлар, буюртмачилар ва бошқа дебиторлар билан ҳисоб-китоблар бўйича юзага келган, муддати ўтган вексель билан таъминланган қарзлар «Харидорлар ва буюртмачилар билан ҳисоб-китоблар» деган 62-ҳисобварақда акс эттирилаверади.

Дисконтланган векселларнинг таҳлиллий ҳисоби векселлар ёки бошқа қарз мажбурийатларини ҳисобга ол-

ган (дисконтлаган) банклар, вексель ушловчилар ва алоҳида векселлар бўйича юритилади.

105-§. Банк корхонага берган узоқ муддатли кредитлар ҳисобини юритиш тартиби

«Ҳисобварақлар режаси»га мувофиқ, тижорат банклари берган узоқ муддатли кредитлар ҳисоби «Банкларнинг узоқ муддатли кредитлари» деган 92-ҳисобварақда юритилади. Бу ҳисобварақ корхона мамлакат ҳудудида ва ундан ташқарида банклардан олинган миллий ҳамда хорижий валютадаги турли ўртача ва узоқ муддатли (бир йилдан ортиқ муддатли) кредитлар ҳолати тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириш учун мўлжалланган.

Кредитларни бериш, расмийлаштириш ва қайтариш ишлари банклар қондалари ҳамда кредит шартномалари билан тартибга солинади.

Банклардан олинган ўртача ва узоқ муддатли кредитлар суммалари «Банкларнинг узоқ муддатли кредитлари» деган 92-ҳисобварақнинг кредит қисмида ва «Ҳисобкитоб варағи» деган 51, «Валюта ҳисобварағи» деган 52, «Банклардаги махсус ҳисобварақлар» деган 55, «Маҳсулот етказиб берувчилар ва пудратчилар билан ҳисобкитоблар» деган 60- ва бошқа ҳисобварақлар дебетида акс эттирилади.

Банкка қайтарилган кредитлар суммалари «Банкларнинг узоқ муддатли кредитлари» деган 92-ҳисобварақ дебетида пул маблағлари ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда қайд этилади. Банкнинг уз вақтида қайтарилмаган кредитлари ҳисоби алоҳида юритилади.

Узоқ муддатли кредитларнинг таҳлилий ҳисоби кредит турлари, уларни берган банклар ва алоҳида кредитлар бўйича юритилади.

Тўлов муддати бир йилдан ошадиган векселлар ва бошқа қарз мажбуриятларини ҳисобга олиш (дисконт) операцияларига доир банк ҳисоб-китоблари «Банкларнинг

узок муддатли кредитлари» деган 92-ҳисобварақнинг алоҳида илова ҳисобварағида ҳисобга олинади.

Векселлар ва бошқа қарз мажбуриятларини ҳисобга олиш (дисконт) операциялари вексель ушловчи корхона томонидан «Банкларнинг узок муддатли кредитлари» деган 92-ҳисобварақ кредитида (векселнинг номинал қиймати) ва «Ҳисоб-китоб варағи» деган 51-ҳисобварақ ёки «Валюта ҳисобварағи» деган 52-ҳисобварақнинг (ҳақиқатда олинган пул маблағлари суммаси) ҳамда «Фойда ва зарарлар» деган 80-ҳисобварақ дебетида (банкка тўланган ҳисоб фонзи) акс эттирилади.

Векселлар ва бошқа қарз мажбуриятларини ҳисобга олиш (дисконт) операцияси банкнинг пул тўлангани туғрилидаги билдирувномаси асосида, вексель суммасини «Банкларнинг узок муддатли кредитлари» деган 92-ҳисобварақ дебетида ва дебиторлик қарзлари ҳисоби юритиладиган тегишли ҳисобварақлар кредитида акс эттириш йўли билан ёшилади.

Вексель берувчи ёки вексель буйинча бошқа тўловчи пул тўланга доир уз мажбуриятларини бажармаслиги туфайли векселлар ёки бошқа қарз мажбуриятларининг ҳисобга олиниши (дисконтланиши) натижасида илгари банкдан олинган маблағларни вексель ушловчи корхона банкка қайтариб берадиган бўлса, бу ҳолат «Банкларнинг узок муддатли кредитлари» деган 92-ҳисобварақ дебетида пул маблағлари ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар билан корреспонденцияда қайд этилади. Бунда харидорлар, буюртмачилар ва бошқа дебиторлар билан ҳисоб-китоблар буйинча юзага келган, муддати утган вексель билан таъминланган қарзлар дебиторлик қарзлари ҳисоби юритиладиган тегишли ҳисобварақларда акс эттирилганича қолади.

Дисконтланган векселларнинг таҳлилий ҳисоби векселлар ёки бошқа қарз мажбуриятларини ҳисобга олган (дисконтлаган) банклар, вексель берувчилар ва алоҳида векселлар буйинча юритилади.

106-§. Корхона ходимларига берилган банк кредитлари ҳисобини юритиш тартиби

«Ҳисобварақлар режаси»га мувофиқ, тижорат банклари корхона ходимларига берган кредитларнинг бухгалтерия ҳисоби «Ходимлар учун банк кредитлари» деган 93-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ корхона ходимларга якка тартибда уй-жой куриш, далаҳовлиларда уйлар куриш ва бошқа мақсадлар учун қарз бериш ниятида, шунингдек савдо танкилотларидан насияга олинган товарлар суммаларини тўлаш учун банклардан олган кредитларнинг ҳолати тўғрисидаги маълумотларини умумлаштиришга хизмат қилади.

Кредитларни бериш, расмийлаштириш ва қайтарини банк қондалари ҳамда кредит шартномалари билан тартибга солинади.

Корхона ходимларига насияга сотиладиган товарларнинг ҳисоб-китоб ҳужжатлари банк томонидан тўланаётганда «Ходимлар учун банк кредитлари» деган 93-ҳисобварақ «Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар» деган 73-ҳисобварақ билан корреспонденцияда кредитланади. Корхона ўз ходимларига якка тартибда уй-жойлар, далаҳовлиларда уйлар ва бошқалар куриш учун қарз бериш ниятида олган банк кредитларининг суммалари «Ходимлар учун банк кредитлари» деган 93-ҳисобварақнинг кредит қисмида ва пул маблағлари ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар дебетида аке эътирилади.

Банк кредитларининг қайтарилган суммалари «Ходимлар учун банк кредитлари» деган 93-ҳисобварақнинг дебет қисмида, банкка тегишли суммалар олиб тўланган ҳисобварақлар («Ҳисоб-китоб варағи» деган 51-ҳисобварақ ва ҳ.к.) билан корреспонденцияда аке эътирилади.

«Ходимлар учун банк кредитлари» деган 93-ҳисобварақ юзасидан таҳлилий ҳисоб кредитлар турлари, уларни берган банклар ва алоҳида кредитлар бўйича юритилади.

107-§. Қисқа муддатли қарзлар (қарзлар) ҳисобини юритиш тартиби

«Ҳисобварақлар режаси» таълиқларида қарз берувчилардан олинган қисқа муддатли қарзларнинг бўлмағури ҳисоби «Қисқа муддатли заёмлар» деган 94-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ «Қарз олиш ва ундан ташқарида қарз берувчилардан (таъминот таъқари) миллий ва хорижий валютага борган қисқа муддатли олинган ҳамда жалб этилган бошқа маблағлар оуқиш шарт билан ҳисоб-китобларнинг «Хисоб-китоблари маълумотлари» ларни умумлаштириш» бўлимида юритилган.

Қарз берувчилардан (таъминот таъқари) жалб этилган келиб тушгани пул маблағлари ҳисобини маълумотларни тулаш бўйича ходимлар билан шартнома билан ҳисоб-китоб юритилган ҳисобварақлар деб ҳисобланади. Қисқа муддатли заёмлар» деган 94-ҳисобварақ кредитга асосланган бўлади. Қарз берувчилардан олинган қорхона борган вақт селлар билан таъминотнинг қарз «Қисқа муддатли заёмлар» деган 94 ҳисобварақни таъқаретгани, баъки таъминотли ҳисобда алоҳида ҳисобга олинади.

Агар қорхона қисқа муддатли қарз маълум қорзларни номинал қийматида юқори баҳога сотини йузи билиб маблағ жалб этган бўлса, қимматли қорзларнинг ҳисоб нархи билан номинал қиймати уртасидан фарқ «Қўшилган сармоя» деган 85-2 шифра ҳисобварақни кредитга ҳисобга олинади.

Олинган кредитлар қантарилганда (сувдирлаётганда) «Қисқа муддатли заёмлар» деган 94-ҳисобварақ дебетиға ва пул маблағлари ҳисоби юритилган ҳисобварақлар кредитига тегишли сувдир юритилган.

«Қисқа муддатли заёмлар» деган 94-ҳисобварақ юзасидан таҳлилий ҳисоб қарз берувчилар ва қарздорларни узини муддатлари бўйича юритилган.

108-§. Узоқ муддатли қарзлар (заёмлар) ҳисобини юритиш тартиби

«Ҳисобварақлар режаси»га мувофиқ, қарз берувчилардан олинган узоқ муддатли қарзларнинг бухгалтерия ҳисоби «Узоқ муддатли заёмлар» деган 95-ҳисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ мамлакат ҳудудида ва ундан ташқарида қарз берувчилардан (банклардан ташқари) миллий ва хорижий валютада бир йилдан ортиқ муддатга олинган ҳамда жалб этилган бошқа маблағлар бўйича улар билан ҳисоб-китобларнинг аҳволи туғрисидаги маълумотларни умумлаштириш учун мўлжалланган.

Қарз берувчилардан (банклардан ташқари) маблағ келиб тушиши пул маблағлари ҳисоби ёки иш ҳақи бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар дебетида ва «Узоқ муддатли заёмлар» деган 95-ҳисобварақ кредитида акс эттирилади. Қарз берувчилардан олинган, корхона берган векселлар билан таъминланган қарзлар «Узоқ муддатли заёмлар» деган 95-ҳисобварақдан чиқарилмайди, балки таҳлилий ҳисобда алоҳида ҳисобга олинади.

Агар корхона ўртача ва узоқ муддатли қимматли қоғозларни номинал қийматидан юқори баҳода сотиш йўли билан маблағ жалб этган бўлса, қимматли қоғозларнинг сотув нархи билан номинал қиймати орасидаги фарк «Қушилган сармоя» деган 85-2-илова ҳисобварағи кредитида ҳисобга олинади.

Олинган кредитлар қайтарилаётганда (сўндирилаётганда) «Узоқ муддатли заёмлар» деган 95-ҳисобварақ дебетида ва пул маблағлари ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар кредитига тегишли ёзувлар киритилади.

«Узоқ муддатли заёмлар» деган 95-ҳисобварақ юзасидан таҳлилий ҳисоб қарз берувчилар ва кредитларни узиш муддатлари бўйича юритилади.

«Банкаларини кнса мулдагли кредитларин» деган 90, «Банкаларини узок мулдагли кредитларин» деган 92, «Холдиллар учун банк кредитларин» деган 93, «Кнса мулдагли заёмлар» деган 94, «Узок мулдагли заёмлар» деган 95-хисобварақлар кредити буйича

4-ЖУРНАЛ-ОРДЕР

19 йил « » учун

90-хисобварақ буйича ой бошидаги сальдо

С/р №	Банк кунир-мес-нинг сизга	Операция маъмуши	Ой боши-даги сальдо	Давлат буйича оборот		90-хисобварақ кредити таги куйи таги			90-хисоб-варақ кредити буйича жами	Ой охи-ридаги сальдо
				корр-хисоб-варақи	сум-ма	«Касса»	«Хисоб-китоб-варақи»	«Бюджет-ой-даги хисоб-китоблар»		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	19	20
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										
Жами										

Банк кунирмасига кура 90-хисобварақ дебети буйича оборотлар

90-хисобварақ буйича ой охиридаги сальдо

92-хисоббарак буйича ой бошидаги салъдо

Стор №	Банк кучир- маси- нин синаси	Опер- ция маму- ни	Ой боши- гли салъдо	Добет буйи- ча оборот				90-хисоббарак кредитлиги хисоббараклар дебети				92-хисоб- барак кредити буйича жамн	Ой охи- ридаги салъдо
				Корр. хисоб- барани	сум- ма	50 «Класс»	51 «Хисоб- китоб- шарит»	68 «Бюджет би- ли хисоб- китоблар»	№				
1	2	3	4	5	6	7	8	9			19	20	
1													
2													
3													
4													
5													
6													
7													
8													
9													
10													
Жами													

Банк кучирмасига кура 92-хисоббарак дебети буйича оборотлар

92-хисоббарак буйича ой охиридаги салъдо

93-хисобварақ бүйиңча ой бошидаги сальдо

Слр №	Банк кўчир- маси- нинг санаси	Опера- ция мэму- ни	Ой боши- даги сальдо	Дебет бүйи- ча оборот		90-хисобварақ кредитилан қуйидаги хисобварақлар дебети:				93-хисоб- варақ кредити бүйиңча жами	Ой охи- ридаги сальдо
				корр. хисоб- варағи	сум- ма	50 «Касса»	51 «Хисоб- китоб варағи»	68 «Бюджет би- дан хисоб- китоблар»	№		
1	2	3	4	5	6	7	8	9		19	20
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
Жами											

Банк кўчирмасига кўра 93-хисобварақ дебети бүйиңча оборотлар

93-хисобварақ бүйиңча ой охиридаги сальдо

94-хисоббарак буйича ой бошидаги сальдо

Салр №	Банк кучи- мис- нини савоид	Очир- нин маму- ни	Ой боши- гин сальдо	Добет буйи- чи оборот		90-хисоббарак кредитниди куйилди хисоббараклар дебети				94-хисоб- барак кредити буйича жамм	Ой охи- ридаги сальдо
				корр. хисоб- ларини	сум- ми	50 «Касса»	51 «Хисоб- китоб- ларини»	68 «Булакт би- ли хисоб- китоблар»	№		
1	2	3	4	5	6	7	8	9		19	20
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
Жамм											

Банк кучидаги кура 94-хисоббарак дебети буйича оборотлар

94-хисоббарак буйича ой охиридаги сальдо

95-хисобварақ буйича ой бошидаги сальдо

Сатр №	Банк кучир-мел-нинг санеси	Операция мазму-нин	Ой боши-даги сальдо	Дебет буйи-ча оборот		90-Хисобварақ кредитлиги куйилги хисобварақлар дебети				95-Хисоб-варақ кредити буйича сальдо	
				Корр. Хисоб-вараги	сум-ма	50 «Класс»	51 «Хисоб-китоб вараги»	68 «Бюджет били Хисоб-китоблар»	№		
1	2	3	4	5	6	7	8	9		19	20
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
Жами											

Банк кучирмасыга кура 95-Хисобварақ, дебет буйича оборотлар

95-Хисобварақ буйича ой охиридаги сальдо

4-журнал-ордер 19-ини « » _____ да тугалтланди.

Та.кин (расшифровка) варақ вараги и ман.тумотлар солиштириги тин

Издочни

Бон бухгалтер

ФИО (имло)

ФИО (имло)

109-§. Мақсадли маблағ ажратилиш (молниялаш) учун тушган маблағлар ҳисобини юритиш тартиби

«Ҳисобварақлар режаси»га мувофиқ, мақсадли молниялаш учун тушган маблағларнинг бухгалтерия ҳисоби «Мақсадли маблағ ажратилиш ва тушумлар» деган 96-ҳисобварақда юритилади. Ушбу ҳисобварақ мақсадли тадбирларни амалга ошириш учун ажратилган маблағлар — бошқа корхоналардан тушган маблағлар, ҳукумаг органларининг субвенциялари ва бошқалар ҳаракати тўғрисидаги маълумотларни умумлаштириш учун муължалланган.

Аниқ мақсадлар учун ажратилган, у ёки бу тадбирларни молниялаш манбаи сифатида олинган маблағлар «Мақсадли маблағ ажратилиш ва тушумлар» деган 96-ҳисобварақнинг кредит қисмида аке эътирилади. Юқоридаги мақсадли молниялаш манбалари қайси маблағлардан таркиб топганига қараб, улар шул маблағларни ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар ёки «Турли дебитор ва кредитторлар билан ҳисоб-китоблар» деган 76-ҳисобварақ билан корреспонденцияда ҳисобга олинади.

У ёки бу тадбирларга сарфланган суммалар «Мақсадли маблағ ажратилиш ва тушумлар» деган 96-ҳисобварақ дебети ва тегишли ҳисобварақлар кредитидан ўтказилади.

Давлатга тегишли акциялар улуши бўйича ҳисобланган дивидендлар қисми корхонани таъмирлаш ва ривожлантиришга йўналтириладиган бўлса, дивидендларни бериш тўғрисидаги тегишли шартнома имзоланганидан кейин қўйидаги бухгалтерия провоткалари қилинади:

«Муассеслар билан ҳисоб-китоблар» деган 75-ҳисобварақ дебети;

«Мақсадли маблағ ажратилиш ва тушумлар» деган 96-ҳисобварақ кредити.

Капитал қўйилмалар суммаси мақсадли молниялаш маблағлари ҳисобидан туланишни қўйидаги провоткалар билан расмийлантирилади:

«Максадни маблағ ажратилиши ва тушумлар» деган 96-хисобварақ дебети;

«Хисоб китоб варағи» деган 51-хисобварақ кредити.

Айни пайтда, мақсадни моциялани маблағлари ва тушумлар ҳисобидан капитал қўшимчаларга қилинган харажатлар қўйимчаларга кирим қилинади:

«Капитал қўшимчалар» деган 08-хисобварақ дебети;

«Резерв сармоҳети» деган 85-3-хисобварақ кредити.

Шундан сунъ асосий воегталар фондаланини а топириласи анда капитал қўшимчалар «Асосий воегталар» деган 01-хисобварақ билан корреспонденцияланади.

«Максадни маблағ ажратилиши ва тушумлар» деган 96-хисобварақ юзасидан тахминий ҳисоб аниқ мақсадни маблағлар ва атай мақсадларга сарфланишини а қараб ва тушум манбалари бунича юритилади.

110-§. Ижара мажбурийлари ҳисобини юритиш тартиби

«Хисобварақлар ретаси»га мувофиқ, ижара мажбурийларини бухгалтерия ҳисоби «Ижара мажбурийлари» деган 97-хисобварақда юритилади. Мазкур ҳисобварақ ижара аниларга узоқ муддатли ижара шартлари буйича берилган асосий воегталар учун ижарага берувчилар билан ҳисоб китоблар ахволи дхирисидани маълумотларини умум таштирини а хизмат қилиади. Ушбу ҳисобварақдан ижарачи корхоналар фондаланилар.

Ижара шартномасига (еки ижарага берувчи билан ижарачи уртасидани қўшимча келишувда) ижара муддати тугаташдан кичин еки шартномада аниқлан еотиб олиш парҳизини а асоси тулани аниқан сунъ объект ижарачи мулк бунъ объектини (су еотиб олиш) кузда тутилган бӯдса, бундан объектлар узоқ муддатга ижарага олиниган асосий воегталар ҳисоб қилиади.

Корхонага узоқ муддатли ижара шартлари буйича келтирилган асосий воегталар учун ижарага берувчилар олдидаги қарз «Ижара мажбурийлари» деган 97-хисоб-

варақ кредитида «Узоқ муддатга ижарага олинган асосий воситалар» деган 03-ҳисобварақ билан корреспонденцияда ҳисобга олинади.

Узоқ муддатга ижарага олинган асосий воситалардан фойдаланганлик учун ижарага берувчига ўтгани керак бўлган суммалар туланиши «Ижара мажбуриятлари» деган 97-ҳисобварақ дебетида ва пул маблағлари ҳисоби юритиладиган ҳисобварақлар кредитида ҳисобга олинади. Узоқ муддатли ижара шартномаси бўйича ҳисобланган фондлар суммаси «Ижара мажбуриятлари» деган 97-ҳисобварақнинг кредит қисмида «Фойдани ишлатиши» деган 81-ҳисобварақ ёки «Маҳсуе фондлар» деган 88-ҳисобварақ билан корреспонденцияда қайд этилади.

«Ижара мажбуриятлари» деган 97-ҳисобварақ юзасидан тахлилий ҳисоб ҳар бир ижарага берувчи бўйича юритилади.

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ дебети	Ҳисоб-варақ кредити
АСОСИЙ ВОСИТАЛАРНИ ОЛИШ		
Ташкилотлар ва шахслардан сотиб олинган асосий воситалар қабул қилинди (фойдаланишга топширилди)	01	08
Асосий воситалар уларни ижарачи сотиб олганидан кенинг унга мулк қилиб берилди	01	03
Таснифга кура асосий воситаларга кирувчи муваққат буюмлар ва иншоотлар ишга туширилди	01	30
Устав фондига бадал сифатида муассислардан асосий воситалар қабул қилинди	01	75
Аукционда сотиб олинган хусусийлаштирилган корхонанинг асосий воситалари ҳисобга олинди	01	67
Акцияларни туъани ҳисобига акциядорлардан асосий воситалар олинди	01	75
Бенул олинган асосий воситалар қабул қилинди	01	85-3
УЗОҚ МУДДАТГА ИЖАРАГА ОЛИНГАН АСОСИЙ ВОСИТАЛАРНИ МУЛК ҚИЛИБ ОЛИШ		
Узоқ муддатга ижарага олинган асосий воситалар мулк қилиб олинди	01	03
Узоқ муддатга ижарага олиниб, кейин мулк қилиб олинган асосий воситалар бўйича ҳисобланган эскириш суммаси утказилди	02-2	02-1
Узоқ муддатли ижарадаги воситаларни қанча баҳолаш вақтида улар қиймати ортинди	03	85-3
Келишилган баҳода узоқ муддатли (молниявий) ижара шартлари бўйича асосий воситаларнинг ижарачига келиб тушинди	03	97
Ижарага олинган мулк ижарачи мулкка айланиши	01	03
Ижара шартномасининг муддати тугамасдан аввал ижара берувчига объектларни улардан фойдаланиш бўйича туъанимаган маблағлар суммаси ҳажмига қайтарини	97	03

Операциялар номи	Ҳисоб- варақ дебити	Ҳисоб- варақ кредити
Асосий воситаларни сотиб олиш ҳуқуқи билан узоқ муддатли ижарага бериш	47 09 02	01 47 47

ЛИЗИНИ ОИЕРАЦИЯЛАРИ

ЛИЗИНИ БЕРУВЧИ ҚОРҲОНДА ЛИЗИНИ ОИЕРАЦИЯЛАРИ ҲИСОБИНИ ЮРИТИШИ

Лизинг объектини кирим қилиш	03	97
Лизинг машина ускуналари бўйича амр тизимия суммасини ҳисоблаш	20,26	02-2
Лизинг туловларининг лизинг ставка тен қисмини ҳисоблаш	80	07-2
Лизинг берувчиға туловларни босқич-босқич утказиб бериш	97-2	50,51
Асосий қарзи қонаниға доир ҳисоблан-лар (активнинг контрактға курсини пай қийматини узини)	07-1	76
Асосий қарз туланганлиға (активнинг контрактға курсини пай қийматини узини)	76	50,51
Шартнома муддати тулганлиға кейин лизинг объектини кирим қилиш	01	03
бир вақтининг узини эскирини бўйича	02-2	02-1

ЛИЗИНИ БЕРУВЧИ ҚОРҲОНДА ЛИЗИНИ ОИЕРАЦИЯЛАРИ ҲИСОБИНИ ЮРИТИШИ

Лизинг объектини кирим қилиш	07,01,08	60
Товар етказиб берувчиларға лизинг объекти учун хак туланганлиға	60	51,50
Объектлар лизинг олувчи қорхонға лизинг шартлари асосиға берилвини лизинг берувчининг бухгалтерия ҳисобига қилинганлиға акс эттиривини		
а) лизинг асосиға берилган активларини контрактға курсини пай суммасиға	47	01
б) улардан фойдаланиш дистри учун ҳисобланган эскирини суммасиға (булгани сулу лизинг активи такроран берилганлиға эвлади)	02-1	47

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ лебети	Ҳисоб-варақ кредити
в) бутун лизинг даври учун белгиланган лизинг туловлари суммасида	09	47
г) натижа суммасида (47-ҳисобварақ бўйича қўйилган даромадлар оборотлари орасидаги фарқ)	47	83
д) ҳар ой гунаҳдан лизинг тулови суммасида	50,51	09
<i>ЎЗ АСОСИЙ ВОСИТАЛАРИ ЭСКИРИШИНИ ҲИСОБЛАШ</i>		
Асосий ишлаб чиқаришда фойдаланилган ўз асосий воситалари эскириши ҳисобланди	20,35	02
Гўрамчи ишлаб чиқаришда фойдаланилган ўз асосий воситалари эскириши ҳисобланди	23,35	02
Умумий ишлаб чиқариш мақсадларида мулкланган ўз асосий воситалари эскириши ҳисобланди	25,35	02
Хизмат кўрсатуви шартларида фойдаланилган ўз асосий воситалари эскириши ҳисобланди	29,35	02
Савдода қўлланилган ўз асосий воситалари эскириши ҳисобланди	26	02
Узоқ муддатга ижарага олинган асосий воситалар ижара берувчига қайтаришда (шартнома муддати тугамасдан олдин) ўз асосий воситалари эскириши ҳисобланди ижарачида ёзилди	02	03
Маҳсулот ташқарига киритилган асосий воситалар бўйича ортиқча ҳисобланган эскириш суммаси аниқланди	02	80
Ижарага берилган (узоқ муддатлидан ташқари) асосий воситалари эскириши ҳисобланди	20,26	02-1
<i>АСОСИЙ ВОСИТАЛАР ЧИҚИБ КЕТИШИ, ҲИСОБДАН ЧИҚАРИЛИШИ</i>		
Асосий воситаларнинг акциялар ҳақини тулаш ҳисобига, солинганда, бепул берилганда, кам чиққанда, ҳисобдан чиқарилганда (бутунлай ишдан чиққанда ва ҳ.к.) дастлабки қиймати бўйича чиқиб кетиши	47	01

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ дебети	Ҳисоб-варақ кредити
Асосий воситаларни бартер тартибида ҳисобдан чиқариш	47	01
Асосий воситаларни алоҳида баъинидаги бўлиmlарга бериш	79	01
Сотилган асосий воситалар учун харидор тўгани керак бўлган сумма ҳисобга олинди	76,62	47
Асосий воситаларни сотишдан олинган гушум:		
а) кассага	50	47
б) ҳисоб-китоб варағига	51,62,76	47
Асосий воситалар туганишда олинган материаллар кирим қилинди	10	47
Ҳисобдан чиқарилган, сотилган, бевул берилган асосий воситалар чиқиб кетиши (дастлабки қийматида)	47	01
а) кассага	50	47
б) ҳисоб-китоб варағига	51,62,76	47
Асосий воситалар туганишда олинган материаллар кирим қилинди	10	47
Ҳисобдан чиқарилган, сотилган, бевул берилган асосий воситалар чиқиб кетиши (дастлабки қийматида)	47	01
Чиқиб кетётган асосий воситалар бўйича ҳисобланган эскириш суммаси ҳисобдан чиқарилади	02-1	47
Асосий воситалар чиқиб кетиши билан боғлиқ харажатлар тулани	47	80-3
Асосий воситаларни сотишдан зарар курилди	26	47
ЎЗ АСОСИЙ ВОСИТАЛАРИНИ УЗОҚ МУДДАТЛИ ИЖАРАГА БЕРИШ		
Асосий воситалар ижарага берилди (шартномавий нарҳда)	09	47
Узоқ муддатли ижарага берилган асосий воситалар чиқиб кетиши (дастлабки қийматида)	47	01

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ дебети	Ҳисоб-варақ кредити
Узоқ муддатли ижарага берилган асосий воситалар бўйича ҳисобланган эскириш суммаси ҳисобдан чиқарилади	02-1	47
Асосий воситалар узоқ муддатли ижарага берилганда 47-ҳисобварақнинг кредит сальдоси ижарачи туланган суммага камайtirилadi	47	83-3
ИЖАРАЧИ БИЛАН ИЖАРА ТУЛОВИ БЎЙИЧА ҲИСОБ-КИТОБЛАР		
Ижарачи асосий воситаларни узоқ муддатга ижарага олгани учун унган ундириш мақсадида фонизлар ҳисобланди	09	80-4
Ижарачи узоқ муддатли ижарага олган асосий воситалар учун туланган ҳақ келиб тушиди	51	09
БОШКА КОРХОНАЛАРГА ТЕГИШЛИ АСОСИЙ ВОСИТАЛАРНИ УЗОҚ МУДДАТЛИ ИЖАРАГА БЕРИШ		
Узоқ муддатли ижарадан асосий воситалар келиб тушиди	03	97
Узоқ муддатли ижарадан асосий воситалар эскириш ҳисобланди	20,35	-22
Ижарага олган асосий воситалар учун ижара берувчига тулади	97	51
Асосий воситаларни узоқ муддатли ижарага қилиш шартномаси бўйича фонизлар ҳисобланди:		
а) фойдани ишлатиш ҳисобига	80-4	97
б) корхонанинг махсус фонлари ҳисобига	88	97
Шартнома муддати тугаганидан кейин қайтарилган асосий воситалар	02-2	03
НОМОДДИЙ АКТИВЛАР БИЛАН ОИГРАЦИЯЛАР		
Муассислар устав фондида номоддий активларни киритди	04	75
Юридик шахдан соғиб олинган номоддий активлар учун туланди	8	51,60,76
бир вақтинчи узла	4	8

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ дебети	Ҳисоб-варақ кредити
Интеллектуал мулк сотиб олингани учун жисмоний шахста касса орқали тўловлар	08	50
бир вақтнинг ўзida	4	8
Номоддий активлар бепул олинди	04	85-3
Асосий ишлаб чиқаришда, ёрдамчи ишлаб чиқаришда, хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқаришда фойдаланиладиган номоддий активлар ҳамда давр харажатларига кирувчи номоддий активлар ёскириши ҳисобланди	20,23, 25,26, 35	05
Номоддий активлар чиқиб кетаётганда (сотилганда, ҳисобдан чиқарилганда, бепул берилганда) уларнинг дастлабки қиймати ҳисобдан чиқарилди	48	04
Сотиб олинган қимматли қоғозлар ҳақи ҳисобига номоддий активларни бериши (муддати бир йилдан ортиқ)	48 (06)	04 48)
Сотиб олинган қимматли қоғозлар ҳақи ҳисобига номоддий активларни бериши (муддати бир йилдан кам)	48 (58)	04 48)
Номоддий активлар чиқиб кетаётганда уларнинг ёскириши ҳисобдан чиқарилди	05	48
Аукционда сотиб олинган мулкнинг баҳоланган ва харид нархлари орасидаги фарқни аке эгирини	04	85-2
Бу фарқни ҳар йили тенг улушларда аста секин ҳисобдан чиқариши	26	04
Сотиб олинган, хусусийлаштирилган корхона қаторида номоддий активлар қиймати ҳисобга олинди	04	67
Номоддий активларини бартер тартибда келиб тушиниши	08 04	60,76, 08
Бартер тартибда берилган номоддий активлар қиймати ҳисобдан чиқарилди	48	04
Хусусийлаштирилган корхона мулки (номоддий активлар таркибида ҳисобга олинган мулк) нархини унинг баҳоланган қийматидан ортиқ қисми тенг улушларда сундирилади	26,25	05

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ дебети	Ҳисоб-варақ кредити
Савдо фаолиятида фойдаланилган номоддий активлар объектлари бўйича амортизация суммаларини ҳисоблаш	26	05
Номоддий активлар объектлари бўйича амортизация суммаларини ҳисобдан чиқариш (сотин, ҳисобдан чиқариш, бепул бериш ва ҳ.к.)	05	48
Номоддий активлар объектлари бўйича ногўри (ортиқча) ҳисоб билан амортизация суммасини тузатиш (кам ҳисоблангани тескари тартибда)	05	80
Номоддий активлар учун ҳисоб-китоб варағига келиб тушиш	51,62,76	48
МАШИНА-УСКУНАЛАРНИ МОНТАЖ ҚИЛИШИ		
Сотиб олинган машина-ускуналар учун шартномалар ақенгланди	07	60
Хусусийлаштирилган корхона мулки таркибида сотиб олинган машина-ускуналар	07	67
Монтаж қилинадиган машина-ускуналарни етказиб бериш ва сақлаш билан боғлиқ ишлар учун иш ҳақи ҳисоблаб ўтилади	07	70
Машина-ускуналар етказиб берилгани ва сақлангани учун ҳисобланган иш ҳақи бўйича ижтимоий сугурта органларига ажратмалар	07	69
Акцияларга обуна ҳақи ҳисобига машина-ускуналар келиб тушиш	07	75
Банк ёки бошқа корхоналар кредитлари ҳисобидан сотиб олинган машина-ускуналар кирим қилинди	07	90,92, 94,95
Машина-ускуналарни бошқа корхонага мулк қилиб бериш натижасида қимматли қоғозлар сотиб олинди	06 (47)	47 07)
Монтаж қилинган тўширилган машина-ускуналар қиймати ҳисобдан чиқарилади	08	07
Илгари ўриятилиши мўлжалланган машина-ускуналар сотилди	48	07
Машина-ускуналар кирим қилингандан кейин аниқланган камчиликлар суммалари	63	07

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ дебети	Ҳисоб-варақ кредити
юзасидан товар етказиб берувчиларга ёки транспорт танкилотларига эътирозлар билдирилди		
КАПИТАЛ ҚУЙИЛМАЛАР		
Капитал харажатларга киритилган, объектлар қурилишида фойдаланиладиган асосий воситалар эскириши	08	02
Капитал харажатларга киритилган, объектлар қурилишида фойдаланиладиган номоддий активлар эскириши	08	05
Капитал харажатларга киритилган, объектлар қурилишида фойдаланиладиган арзон ва тез эскирувчи буюмлар эскириши	08	13
Капитал харажатларга киритилган объектлар қурилишида моддий ресурслар сарфлиги	08	10
Аниқ мақсадли молиялан маблағлари ҳисобидан капитал қўйилмаларга қилинган харажатлар тўланди (давлат улуши бўйича ҳисобланган, лекин тақсимланмаган ва таъмирланган ҳамда ривожланиши учун қолдирилган дивидендлар)	96	51
Аниқ мақсадли молиялан маблағлари ҳисобидан капитал қўйилмаларга харажатлар қабул қилинди (давлат улуши бўйича ҳисобланган, лекин тақсимланмаган ва таъмирланган ҳамда ривожланиши учун қолдирилган дивидендлар)	08	96
Капитал харажатларга киритилган, объект қурилиши учун қилинган давр харажатлари ҳисобдан чиқарилди	08	26
Капитал қўйилмаларда фойдаланилган банк кредити учун фоизлар тўланди	80-4	51
Капитал қурилиши учун курсатишган хизматлар ва бажарилган ишлар юзасидан товар етказиб берувчиларнинг тўловномалари акцептланди	08	60
Капитал қўйилмалар билан боғлиқ суммалар бўйича қониқарсиз эътирозлар ҳисобдан чиқарилди	08	63

Операциялар номи	Ҳисоб- варақ дебети	Ҳисоб- варақ кредити
Капитал қўйилмалар билан боғлиқ, мулкни суғурталашга доир харажатлар акс эътирилди	08	65
Бюджетга туланишни керак бўлган қарз (мол-мулк солиғи, ер учун ҳақ ва ҳ.к.) акс эътирилди	08	68
Капитал қурилиши билан машғул ходимлар бўйича ижтимоий суғурта ва пенсия фонди юзасидан қарз акс эътирилди	08	69
Капитал қурилиши билан машғул ходимлар бўйича иш ҳақи юзасидан қарз акс эътирилди	08	70
Муассислар устав фондига улуш сифатида киритган асосий воситалар ҳисобланувчи қурилишни тугалламаган объектлар қабул қилиниди	08	75
Монтаж қилини талаб этилмайдиган машина-ускуналар бецул олинди	08	85-3
Капитал қўйилмаларни аниқ мақсадли молиялаш ҳисобидан (яъни, акцияларнинг давлатга тегишли улуши юзасидан ёзилган дивидендлар шаклида юзага келган маблағлар ҳисобига) амалга оширилган харажатлар кирим қилиниди	08	85-3
Асосий воситаларнинг улар фойдаланишига тоғширилганидан кейинги дастлабки қиймати акс эътирилди	01	08
МАТЕРИАЛДРНИ ҲИСОБГА ОЛИНИ ОПОРАЦИЯЛАРИ		
Ёрдамчи ишлаб чиқаришлардан материаллар олинди	10	23
Маҳсулот етказиб берувчидан қўйидаги материаллар олинди:		
а) хом ашё ва материаллар	10-1	60
б) сотиб олинмаган ярим гайёр маҳсулотлар ва бутловчи қисмлар	10-2	60
в) ёқилли	10-3	60
г) идишлар	10-4	60
д) оҳтиёт қисмлар	10-5	60

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ лебети	Ҳисоб-варақ кредити
е) бошқа материаллар	10-6	60
ж) қурилиш материаллари	10-8	60
Ҳисобдор шахслар материаллар олинди	10	71
Материаллар қўшимча баҳоланди	10	14
Ўз эҳтиёжлари учун материаллар сифатида кирим қилинган тайёр маҳсулот	10	40
Илгари товар сифатида акс эгитрилган материаллар кирим қилинди	10	41
Моддий ресурслар учун ҳисоб-китоб ва рапила, касса ва бошқа ҳисобварақлардан пул туланди	10.60,7	51,50,55
Хусусийлаштирилган корхона мулки таркибида сотиб олинган инвлоб чиқарини захиралари ҳисобга олинди	10	67
Материалларни тайёрлаш бўйича иш ҳақи туланиш доир харажатлар акс эгитрилди	15	70
Материалларни тайёрлаш билан шуғулла-нувчи ходимлар бўйича ижтимоий сугурта ва пенсия фондида доир қарлар акс эгитрилди	15	69
Муассеслардан устав фондига утариниш улунин сифатида келиб тушган материаллар кирим қилинди	10	75
Ҳисобдор шахслар материалларни тайёр-лаш бўйича қилинган харажатлар туланди, материал қиммати туланди	15	71
Банкнинг қисқа ва узок муддатли кредит-лари бўйича схуд бошқа корхоналардан олинган қарз мабдалари ҳисобитан пул туланган материаллар кирим қилинди	10	90,92, 94,95
Материаллар арзонлаштирилди	14	10
Материаллар четга сонди еки бартер бўйича берилди	48	10
Қимматли қоғозлар ҳақини туланиш учун берилган материаллар ҳисобдан чиқарилди бир вақтинин узид	48 (06,58	10 48)
Нуқсон борлиги аниқланган материаллар маҳсулот етказиб берувчига қайтарилди	60	10

Операциялар номи	Ҳисоб- варақ дебети	Ҳисоб- варақ кредити
Ишлаб чиқаришга материаллар берилди	20,35	10
Идишлар муомала чиқимлари сифатида ҳисобдан чиқарилди	26-1	10-4
Материаллар четта сотилди	48	10
ОЙ ОХИРИДА ЙЎЛДАГИ МАТЕРИАЛЛАРНИ АКС ЭТТИРИШИ		
Ой охирида йўлдаги материаллар қиймати ҳисобга олинди	10	60
Ой бошида йўлда бўлган материаллар қиймати сторноланди	10	60
АРЗОН ВА ТЕЗ ЭСКИРУВЧИ БЎЮМЛАР (АТЭБ) ҲИСОБИНИ ЮРИТИШИ		
Материаллар АТЭБга ўтказилди	12-1	10
АТЭБ нақд пулни сотиб олинди	12-1	50
АТЭБ пул ўтказиши пули билан сотиб олинди	12-1	51
АТЭБ маҳсулот отказиб берувчидан олинди	12-1	60
АТЭБ ҳисобдор пухсдан олинди	12-1	71
АТЭБ бошқа кредиторлардан олинди	12-1	76
Муассислардан устав фондига улар қўшган улуши сифатида келиб тушган АТЭБ кирим қилинди	12	75
АТЭБ фойдаланишига омбордан берилди	12-2	12-1
АТЭБ қулиши баҳоланди	12	14
АТЭБ арзонлаштирилди	14	12
Банкнинг қисқа ёки узоқ муддатли кредитлари ёхуд бошқа корхоналардан олинган қарз маблағлари ҳисобидан пул туланган АТЭБ кирим қилинди	12	90,92, 94,95
АТЭБ учун ҳисоб-китоб варақдан, кассадан ва бошқа ҳисобварақлардан пул туланди	12.60	51,50,55
Қуйидагиларда фойдаланиладиган АТЭБ эскиришига ҳисобланди:		

Операциялар номи	Ҳисоб- варақ дебети	Ҳисоб- варақ кредити
а) асосий ишлаб чиқаришда	20,35	13
б) ёрдамчи ишлаб чиқаришларда	23,35	13
в) бошқариш хизматлари томонидан	26	13
Бутунлай эскирган АТЭБнинг дастлабки қиймати ҳисобдан чиқарилди	13	12-2
Қушимча баҳоланган АТЭБ бунча эскириш суммаси аке эттирилди	14	13
Арзонлаштирилган АТЭБ бунча эскириш суммаси ҳисобдан чиқарилди	13	14
АТЭБ камомали аке эттирилди	84	12
АТЭБ эскиришининг нотўғри (ортиқча) ҳисобланган суммасига тузатиш киритиш (кам ҳисобланган бўлса – шу ўзунинг тескарсин)	13	80-3
АТЭБ четта соғилди ёки бошқа корхона-ларга, мактабларга бепул берилди	48	12
АТЭБ четта соғилганда эскириш сумма-лари ҳисобдан чиқарилди	13	48
ҚАЙТА БАҲОЛАНШ, ТАЙЁРЛИШ, ҚИЙМАТДАГИ ФАРҚ		
Туғадилмаган ишлаб чиқариш суммаси камайтириб қайта баҳоланди (кунйиштириб қайта баҳоланда шу ўзукларнинг акси киритилди)	14	20,23,29
Тайёр маҳсулот арзонлаштирилди	14	40
Қушимча баҳолани суммаси молиявий натижалар ҳисобига ўтказилди	14	80-3
Қушимча баҳолани суммаси резерв сармоя-сини тулдириниға йўналтирилди	14	85-3
Моддий бойликларни қушимча баҳолани суммалари банклар томонидан кредит-ланди	14	90
Тайёр маҳсулот қушимча баҳоланиши	40	14
Савдо корхоналаридаги товарлар қушимча баҳоланди	41	14
Материаллар қийматилани фарқ (ҳисоб-ланган улунда) материаллар харажати аке	20,23,29	16

Операциялар номи	Ҳисоб- варақ дебети	Ҳисоб- варақ кредити
Эттирилган тегишли ҳисобварақларга ўтказилди (муқбат рақам ёки сторно билан)		
Келиб тушган моддий бойликларнинг амалдаги қиймати билан ҳисобга олинган нархи орасидаги фарқ ҳисобдан чиқарилди – тежаш	15	16
ёки ортиқча сарф	16	15
Моддий бойликларини тайёрлаш ва келтириш харажатлари ҳисоб-китоб варағидан, кассадан ва бошқа ҳисобварақлардан туланди	15,76, 71,76	51,50, 55,52
Корхона қабул қилган ва тайёрланган моддий бойликлар таннархига киритилган йўлдаги камомадлар суммаларини	15	84
Маҳсулот етказиб берувчилар ва транспорт танкилотларига эътирозлар билдирилди	63	15
Жўнатилган товар-моддий бойликлар учун товар етказиб берувчилардан ҳисоб-китоб ҳужжатлари келиб тушди	15	60
Омборга амалда кирим қилинган материаллар	10	15
Амалда омборга кирим қилинган АТЭБ	12-1	15
ҲИСОБВАРАҚЛАР ВА МОДДИЛАР БҲЙИЧА ХАРАЖАТЛАР ҲИСОБИ		
Узоқ муддатли ижарадаги асосий воситалар эскириши ҳисобланди	20,35	02-2
Материаллар берилди:		
а) асосий ишлаб чиқаришга	20,35	10
б) ердамчи ишлаб чиқаришларга	23,35	10
в) умумий ишлаб чиқариш эҳтиёжларига	25,35	10
г) умумий хўжалик эҳтиёжларига (давр харажатлари)	26-1	10
Қўйидагиларда фойдаланила бошланган АТЭБ 50% эскиргани ҳисоблаб ёзилди:		
а) асосий ишлаб чиқаришда	20,35	13
б) ёрдамчи ишлаб чиқаришларда	23,35	13

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ дебети	Ҳисоб-варақ кредити
в) маъмурий-хўжалик биносида	26-4	13
Асосий ишлаб чиқариш харажатлари сифатида ҳисобдан чиқарилди:		
а) ёрдамчи ишлаб чиқаришлар харажатлари	20,35	23
б) умумий ишлаб чиқариш харажатлари	20,35	25
Давр харажатлари ҳисобдан чиқарилди	80-2	26
Асосий ишлаб чиқариш харажатлари кассадан туланди	20,35	50
Ҳисоб-китоб варағидан қилинган асосий ишлаб чиқариш харажатларига ўтказилди	20,35	51
Қуйидаги ходимларга иш ҳақи ҳисоблаб ёзилди:		
а) асосий ишлаб чиқариш	20,35	70
б) ёрдамчи ишлаб чиқаришлар	23,35	70
в) асосий ишлаб чиқариш муҳандислари	25,35	70
г) бошқариш ходимлари	26	70
Асосий ишлаб чиқариш бўйича номоддий активлар амортизацияси ёрдамчи ишлаб чиқаришга ўтказилди	20,23,35	05
Туғалганимаган ишлаб чиқариш суммалари кўпайтириб қайта баҳоланди (асосий цехларда) - қўшимча баҳолани	20,35	14
Материаллар қиймати фарқининг тегишли улуши асосий ишлаб чиқаришга ўтказилди	20,35	16
Корхонанинг ўзи ишлаб чиқарган ярим тайёр маҳсулотлар асосий ишлаб чиқаришга ўтказилди	20,35	21
Брак туфайли илүл қўйилган иуқотивилар маҳсулот таннархиға киритилди	20,35	28
Келажак даврлар харажатларига доир маҳсулот таннархиға ўтказилди	20,35	31
Маҳсулот етказиб берувчиларнинг бевосита ишлаб чиқариш цехларига берилган материаллар бўйича туловномалари акцептланди	20,35	60

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ дебети	Ҳисоб-варақ кредити
Маҳсулот етказиб берувчиларнинг бевосита маъмурий-хўжалик харажатларига, яъни давр харажатларига берилган материаллар бўйича туловномалари акцентланди	26	60
Бошқаринг ходимларига таълуқни мулкни суғурта қилиш лозасидан қарзлар суммаси акс эттирилди	26	65
шунинг ўзи асосий ишлаб чиқаринг бўйича	20,35	65
Бюджетдан таъқари фондларга туланиши керак бўлган суммалар қайд этилди	20,35	67
Асосий ишлаб чиқариница берилган тайёр маҳсулот ҳисобдан чиқарилди	20,35	40
Сотиб олинган, асосий ишлаб чиқариница берилган товарлар ҳисобдан чиқарилди	20,35	41
Ҳисобдор шахс харажатлари асосий ишлаб чиқаринг чиқимларига ўтказилди	20,35	71
шунинг ўзи давр харажатлари бўйича	26	71
Туғалданмаган ишлаб чиқариницадаги ортиқча товарлар кирим қилинди	20,35	80
Туғалданмаган ишлаб чиқариницанинг бир қисми қиммадли қоғозлар бўйича узок муддатли молиявий қўйилмалар тартибида боника корхоналарга берилди	48 (06)	20,21 (48)
Маҳсулот чиқарилиши ҳақиқий таънарх бўйича қайд этилди ёки корхонанинг ўзи ишлаб чиқарган товар сифатида кирим қилинди	40,41	20,35
Аукционда сотиб олинган мулкнинг харид ва баҳоланган қийматлари тенг улушларда аста секин ҳисобдан чиқарилди	26	04
Давр харажатларига таълуқни булган, ҳисоб-киноб, валюта ҳисобварағидан ёки кассадан туланиш айрим харажатлар	26	51,52, 55,50
Ишари умумин хўжалик харажатларига киритилган йўқотиницлариниц бир қисми айбдор ходимлариниц иш ҳақини ушлаб қолинди	70	26
Омборлардати товарлар ва тайёр маҳсулот-ниц ортиқ чиққан қисми кирим қилинди	40,41	80-3

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ дебети	Ҳисоб-варақ кредити
Чет ташкилотлар кўрсатган хизматлар асосий ишлаб чиқарини харажатларига ўтказилди	20,35	76
ИШЛАБ ЧИҚАРИНЦДАГИ БРАК		
Бракни тузатиш учун материаллар сарфланди	28	10
Брак туфайли йўл қўйилган, шиклаб бўлмайдиган йўқотиллар ҳисобдан чиқарилди	28	20,23, 25,21, 35,26
Брак билан боғлиқ турли харажатлар (ташқи, алмаштарини, қайтарини ва ҳ.к.) пули туланди	28	51,52, 50,55
Бракни тузатиш учун иш ҳақи суммалари ҳисобланди	28	70
Брак тузатилгани учун ҳисобланган иш ҳақи суммаларидан ижтимоий суғургага ажратмалар ўтказилди	28	69
Брак туфайли юз берган, хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқаринларда танинархга қўшилган йўқотиллар акс эътирилди	29	28
Аввалги йилларда брак туфайли йўл қўйилган, зарар ҳисобида ўтказилган, компенсацияланмайдиган йўқотиллар	26	28
Маҳсулот етказиб берувчиларнинг бракни тузатиш бўйича кўрсатилган хизматлар учун туловномалари акцентланди	28	60
ПОКАЗИТАЛ ИШЛАР		
Муваққат титулли ва титулсиз бинолар, ишпоотлар, мосламалар ва қурилышлар барпо этиш учун машина-ускуналар берилди	30	07
Муваққат титулли ва титулсиз бинолар, ишпоотлар, мосламалар ва қурилышлар барпо этиш учун материаллар берилди	30	10
Муваққат титулли ва титулсиз бинолар, ишпоотлар, мосламалар ва қурилышлар барпо этиш чоғида фойдаланиш учун АТ ӨБ ҳисобдан чиқарилди	30	12
Муваққат титулли ва титулсиз бинолар, ишпоотлар, мосламалар ва қурилышлар	30	16

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ дебети	Ҳисоб-варақ кредити
барпо этиш учун берилган материаллар нархидан фарқ ҳисобдан чиқарилди		
Муваққат титулни ва титулсиз бинолар, ишшоотлар, мосламалар ва қурилмалар барпо этиш вақтида ёрдамчи ишлаб чиқаришлар курсатган хизматлар ҳисобдан чиқарилди	30	23
Хусусийлаштирилган корхона мулки таркибидан сотиб олинган нокапитал ишлар бўйича танавор захиралари акс эттирилди	30	67
Нокапитал ишлар билан шуғулланувчи ходимларга иш ҳақи ҳисобланди	30	70
Нокапитал ишлар билан машғул ходимларга иш ҳақи бўйича ижтимоий сугурта учун ажримлар килинди	30	69
Нокапитал ишлар бажаришда чет ташкилотлар курсатган хизматлар бўйича қарз ҳисобга олинди	30	76
Асосий воситаларга кирадиган муваққат (титулни) бино ва ишшоотларни қуришга доир нокапитал ишлар тугалланганидан кейин, қилинган ҳамма харажатлар суммаси қайд этилди	01	30
Нокапитал ишлар тугалланганидан кейин материаллар қолдиги кирим қилинди	10	30
АТЎБга кирадиган муваққат (титулни) бино ва ишшоотларни қуришга доир нокапитал ишлар тугалланганидан кейин акс эттирилди	12	30
Бошқа ташкилот ва корхоналар учун бажаришдан нокапитал ишлар	76	30
БИТКАЗИЛМАГАН ИШЛАРИНИНГ БАЖАРИЛГАН БОСҚИЧЛАРИ		
Белгиланган тартибда қабул қилинган, буюртмачи пулини тўлаган тугалланган иш босқичлари қиймати	36	46
Буюртмачи пулини тўлаган босқичлар қиймати ишларнинг барча босқичлари тугалланганидан кейин ҳисобдан чиқарилади	62	36

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ дебети	Ҳисоб-варақ кредити
МАҲСУЛОТ ЧИҚАРИШ (ИШЛАР, ХИЗМАТЛАР)		
Асосий, ёрдамчи ва хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқаришлар тайёрлаган маҳсулотнинг амалдаги ташархи ҳисобдан чиқарилди	37	20,35, 29,23
Корхонанинг ўзи ишлаб чиқарган, кирим қилинган материалларнинг меъёрий (режалаштирилган) ташархи акс ўттирилди	10	37
Корхонанинг ўзи ишлаб чиқарган ярим тайёр маҳсулотлар меъёрий (режадаги) ташархда акс ўттирилди	21	37
Хариторга брак ўрнида юборилган маҳсулот ташархи акс ўттирилди	28	37
Тайёр маҳсулот чиқариши ва корхонанинг ўзи ишлаб чиқарган товарлар меъёрий (режалаштирилган) ташарх бўйича акс ўттирилди	40,41	37
Буюрғачига ишлар тоширилди ёки хизматлар кўрсатилди; амалдаги ташархнинг меъёрий (режалаштирилган) ташархдаги фарқи акс ўттирилди (37-ҳисобварақ ёнида)	46	37
Корхонанинг алоҳида баланста ажратилган бўлимларига кўрсатилган хизматлар меъёрий (режадаги) ташарх бўйича акс ўттирилди	79	37
ЮҚЛАБ ЖУНАТИЛГАН ТОВАРЛАР		
Чена берилган материаллар қиймати ҳисобдан чиқарилди	45	10
Чена берилган ҳайвонлар қиймати ҳисобдан чиқарилди	45	11
Чена берилган АТЭБ қиймати ҳисобдан чиқарилди	45	12
Чена берилган материаллар қийматидаги фарқлар акс ўттирилди	45	16
Бажарилган ишлар ва кўрсатилган хизматлар, жумладан энергия, буғ, сув ва шу кабилар қиймати акс ўттирилди	45	20,23,29
Чена берилган ярим тайёр маҳсулотлар қиймати ҳисобдан чиқарилди	45	21

Операциялар номи	Ҳисоб- варақ дебети	Ҳисоб- варақ кредити
Харидорларга тайёр маҳсулот юклаб жўнатилди	45	40
Харидорларга товарлар юклаб жўнатилди	45	41
Маҳсулот етказиб берувчиларнинг маҳсулот юклаб жўнатилаётганда улар кўрсатган хизматлар учун туловномалари акцептланди	26	60
Маҳсулот жўнатиши билан боғлиқ хизматлар кўрсатгани учун турли корхона ва танкилотлардан қарзлар акс эттирилди	45	76
Илгари юклаб жўнатилган, сотилган маҳсулот ҳақ туланишига қараб ҳисобдан чиқариб борилди	46	45
Илгари юклаб жўнатилган деб қайд этилган бойликлар камомати аниқланди	84	45
Корхона бўлинмалари юклаб жўнатган маҳсулот акс эттирилди	79	45
ТАЙЁР МАҲСУЛОТ		
Асосий ишлаб чиқариш тайёр маҳсулоти омбулга амалдаги таннархда қабул қилинди	40	20,35
Асосий ишлаб чиқариш тайёр маҳсулоти омбулга меъерий (режадаги) таннархда қабул қилинди	40	37
Корхонанинг ўзи ишлаб чиқарган ярим тайёр маҳсулотлар омбулга қабул қилинди	40	21
Хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқаришларнинг тайёр маҳсулоти омбулга қабул қилинди	40	29,35
Тайёр маҳсулот қимматлантирилди ёки арзонлаштирилди	40 14	14 40
Хусусийлаштирилган корхона мулки таркибида сотиб олинган тайёр маҳсулот захиралари ҳисобга олишмоқда	40	67
Тайёр маҳсулот сотиб олинган узоқ муддатли қимматли қоғозлар учун ҳақ сифатида берилди	46 (06)	40 46)
Тайёр маҳсулот сотиб олинган қисқа муддатли қимматли қоғозлар учун ҳақ сифатида берилди	46 (58)	40 46)

Операциялар номи	Ҳисоб- варақ дебети	Ҳисоб- варақ кредити
Корхонанинг ўзи ишлаб чиқарган тайёр маҳсулот материаллар таркибига қўшилди	10	40
Тарқатиш (сотиш) операциялари жараёнида ишлатиладиган тайёр маҳсулот (корхона- нинг ўзи ишлаб чиқарган идишлар ва х.к.)	26	40
Тайёр маҳсулот табиий офатлар, ёнғин, авария ва шу каби ҳолатлар натижасида компенсацияланмайдиган тарзда йўқоти- лиши	80-5	40
Тайёр маҳсулот камомати акс эттирилди	84	40
Ҳомийлик бадалли ва ёрдами сифатида беиш берилган тайёр маҳсулот қиймати	46 26	40 46
Асосий, ёрдамчи ишлаб чиқаришда ўз эҳтиёжлари учун фойдаланилган тайёр маҳсулот	20,23	40
ТОВАРНИ ХАРИД ҚИЛИШ ВА БОШҚА ТАРЗДА ОЛИШ		
Нақд пулга ёки нақдсиз пул ўтказиш йули билан товарлар олинди	41	50,51,52
Товар қўшимча баҳолади ёки арзонлаш- тирилди	41 14	14 41
Корхонанинг ўзида ишлаб чиқариладиган товар чиқарилиши акс эттирилди	41	20,23, 29,35
Маҳсулот етказиб берувчидан оմборга товарлар олинди	41-1	60
Ой охиридаги ҳолатга қўра пули туланган пўддаги товарлар акс эттирилди	41	60
Омборга буюртмада кўзда тутилмаган товар олинди	41	63
Бўнак ҳисоботи асосида ҳисобдор шахедан товар олинди	41	71
Муасседан устав фондига улуи сифатида товар олинди	41	75
Кирим қилинган товарлар бўйича савдо устамаси акс эттирилди	41	42
Ҳусусийлаштирилиб сотиб олинган корхо- на таркибида қабул қилинган товарлар ҳисобга олинди	41	67

Операциялар номи	Ҳисоб- варақ дебети	Ҳисоб- варақ кредити
Шуъба (қарам) корхоналар ёки бўлинма- лардан товарлар келиб тушиши	41	78.79
Бошқа корхоналардан товарлар бевул олинди	41	85.3
Сотиб олинган узоқ муддатли қиммати қоғозлар қийматини қондан учун товарлар берилди	46 (06)	41 (46)
Сотиб олинган қисқа муддатли қиммати қоғозлар қийматини қондан учун товарлар берилди	46 (58)	41 (46)
Илгари товар сифатида кирим қилинган материаллар энди материаллар таркибига киришди	10	41
Товарларнинг табиий офатлар, ёнғин, ава- рия ва шу кабилар натижасида қондан- майдиغان йўқотилиши	80-5	41
Товарлар бўйича камомид акс эгитрилди	84	41
Тарқатини-сотиви операциялари жараёнда фойдаланиладиган товарлар (корхонанинг узидан шиллаб чиқарилган товарлар ва ҳ.к.)	26	41
САВДО УСТАМАСИ		
Кирим қилинган товарлар бўйича савдо устамаси акс эгитрилди	41	42
Сўйдов (устама)лар суммаларининг солиш- ган товарларга тегишли қисми сторно қилинди	46	42
Пархлардаги тафовут (масалан, идишлар бўйича ва ҳ.к.) савдо корхоналари бўйича корхона даромадига қушилди	42	80
Сўйдов (устама)лар суммаларининг кам чиққан товарлар ва идишларга тегишли қисми ҳисобдан чиқарилди	42	83
ТИЖОРАТ ЧИҚИМЛАРИ ҲИСОБИ		
Асосий воситалар бўйича ёскирини ҳисоб- ланди	26-1	02
Арзон ва тез ёскирувчи буюмлар ёскирини ҳисобланди	26-2	13
Материаллар сарфланди	26-2	10

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ дебети	Ҳисоб-варақ кредити
Корхонанинг ўзи ишлаб чиқарган идишлар товарни жойлашга сарфланди	26-1	40
Қондирилмайдиган эътирозлар суммалари акс эътирилди ва чиқимга қўшилди	26-1	63
Номоддий активлар эскириши тижорат чиқимлари ҳисобига ўтказилди	26-2	05
Реклама мақсадида ишлатилган товарлар ҳисобдан чиқарилди	26-1	41
Тижорат чиқимлари кассадан туланди	26-1	50
Реклама ёки бошқа харажатлар ҳисоб-китоб варағидан туланди	26-1	51
Ҳисобдор шахс тижорат чиқимлари қилди	26-1	71
Воситачилик фирмасидан қарз (воситачилик хизматлари учун) тижорат чиқимларига ўтказилди	26-1	76
Шубба (қарам) корхоналарга ёки бўлинмаларга кўрсатилган хизматлар суммаси акс эътирилди	26-1	78,79
Тижорат фаолияти билан боғлиқ банк кредитлари учун фойзлар бўйича қарз акс эътирилди	80-4	90
Жорий ва капитал ремонт учун таъмирлаш фонди бўйича тасдиқланган сметага мувофиқ машина-ускуналарни тузатиш мақсадида суммалар резервга қўйилди	20,23	89
Хусусийлаштирилган корхона мулки таркибидagi товарлар қолдини юзасидан тижорат чиқимлари ҳисобга олиняпти	26-1	67
Ой охирида тижорат чиқимлари ҳисобдан чиқарилди	80-2	26
САВДО, ВОСИТАЧИЛИК, ТАЪМИНОТ-СОТИШ ВА БОШҚА ТАШКИЛОТЛАРНИНГ МУОМАЛА ЧИҚИМЛАРИ ҲИСОБИНИ ЮРИТИШИ		
Асосий воситалар эскириши ҳисобланди	26-1	02
Арзон ва тез эскирувчи буюмлар эскириши ҳисобланди	26-1	13
Материаллар сарфланди	26-1	10

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ лебети	Ҳисоб-варақ кредити
Помоддий активлар эскирини тижорат чиқимларига киритилди	26-1	05
Корхонанинг ўзида ишлаб чиқаришдан идишлар товарни ураб-жойлаш учун сарфланди	26-1	40
Идишлар қиймати муомала чиқимларига чиқарилди	26-1	10-4
Муомала чиқимларига чиқарини юзасидан белгиланган меъёрлар доирасиданги брак товарлар	26-1	41
Товарни етказиб бериши ҳамда сотишига доир транспорт чиқимлари ва бошқа харажатлар кассадан тўланди	26-1	50
Реклама харажатлари ҳисоб-китоб варақидан тўланди	26-1	51
Транспорт корхонасидан товар етказиб берилгани учун транспорт ҳақини тўлиш туғрисида тўловнома олинди	26-1	60,76
Товар сотиши билан шуғулланувчи ходимларга иш ҳақи ҳисобланди	26-1	70
Сотув соҳасидаги ходимларга тўланган иш ҳақи суммаси ҳисобидан қуни билан учун бадал ҳисобланди		
а) ижтимоий сугурта учун	26-1	69-1
б) пенсия фондига	26-1	69-2
Чет ташкилотлар кўрсатган хизматлар муомала чиқимларига чиқарилди	26-1	76,60
Чиқимлар таркибига киралган хизмат маҳсулотни тарқатини ва сотини вақтида ҳисобланган солиқлар ва ишчилар бўйича бюджет олдидан қарзлар акс эттирилди	26-1	68
Шуьба (қарам) корхоналарга ёки бўлимларга кўрсатилган хизматлар суммаси акс эттирилди	26-1	78,79
Тижорат фаолияти билан боғлиқ банк кредитлари учун фойзлар бўйича қарздорлик акс эттирилди	80-4	90

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ лебети	Ҳисоб-варақ кредити
Жорий ва капитал ремонт учун таъмирлаш фонди бўйича тасдиқланган сметага мувофиқ машина-ускуналарни тузатиш мақсадида суммалар резервга қўйилди	26-1	89
Хусусийлаштирилган корхона мулк таркибидagi товарлар қолдиги юзасидан муомала чиқимлари ҳисобга олиняпти	26-1	67
Ой охирида тижорат чиқимлари ҳисобдан чиқарилди	80-2	26-1
ТОВАР САРФИ		
Сотилиш учун оғбордан олинган товарлар	41-2	41-1
СОТУВ ҲИСОБИНИ ЮРИТИШИ		
Маҳсуе маблалар ҳисобидан аниқ мақсадли тибирлар учун маҳсулот бериши, ишлар бажариши ва хизматлар кўрсатиши	96	46
Корхонанинг уз капитал қурилишига киришгани маҳсулот, ишлар ва хизматлар қиймати тушум сифатида акс эттирилди	08	46
Сотувчи корхонага маҳсулотни мулк қилиб бериши, унинг учун ишлар бажариши, хизматлар кўрсатиши йули билан қимматли қоғозлар сопиб олинди	06,58 (46,47, 48	46,47 48,40, 01,12, 10)
Маҳсулот сотиш, ишлар бажариши ва хизматлар кўрсатишидан касслага маблаг тушди	50	46
Харидор, буюртмачидан бажарилган ишлар, кўрсатишган хизматлар, жўнатилиган маҳсулот учун ҳисоб-китоб варағига пул тушди	51,52	46
Харидорлардан маҳсулот учун қайта ҳисоб-китоб бўйича тушган суммалар акс эттирилди	51,52	46
Сопилган ва пули туланган маҳсулот учун юборилган, лекин ҳали ҳисоб-китоб варағига келиб тушмаган маблаг (йулдан пуллар)	57	46
Буюртмачи, харидорга қабул қилинган ишлар, маҳсулот, товарлар, хизматлар учун ҳисоб-китоб ҳужжатлари тақдим этилди	62-1	46
Қарз айирбошдан (бартер) ҳисобига жуъатилган маҳсулот қийматига камайитрилди	60	46,47,48

Операциялар номи	Ҳисоб- варақ дебети	Ҳисоб- варақ кредити
Ишлари хариддорлардан бунгақ тарзда олинган маблағлар аке эгтирилди	64	46
Ишлар, хизматлар, маҳсулот корхонасини меҳнат жамоеси тьзоларини сотилди	73	46
Воспитачилик операциялари буйича миждо тулгани керак булган воспитачилик ҳақи суммаси аке эгтирилди	76	46
Шуьба корхоналарга маҳсулот сотилди	78	46
Бўлималарга маҳсулот сотилди	79	46
Амалда қилинган қуйилгани харажатлар ҳисобдан чиқарилди:		
қурилгани ишларига	46	20,35
бажарилган илмий-техникавий ишларга	46	20,35
ёрдамчи ишлаб чиқаришлар чет ташкилотлар учун бажарган ишларга	46	23,35
чиқарилган маҳсулотга (меьерий танитарх буйича)	46	37
Гайёр маҳсулотни хариддорларга сотини (жўитини)	46	40
бўйортмачига берилган товирлар	46	41
Давр харажатлари буйича чиқимлар ҳисобдан чиқарилди	80-2	26
Маҳсулот сотини ин зарар қурилди	80-1	46
Товарлар сотини, ишлар бажарини ва хизматлар кўрсатиниди олинган фойли	46	80-1
МАТЕРИАЛЛАР, АТЭБ, АСОСНИЙ ВОСИТАЛАР ВА БОШҚА АКТИВЛАРИНИ СОТИНИ		
Материаллар четга сотилди	48	10
АТЭБ четга сотилди	48	12
Номоддий активлар сотилди	48	04
Узоқ ёки қисқа муддатли қимматли қоғозларни сундириши (қанига сотиб олинди) (баланс қиймати)	48	06,58
Четга берилган материаллар қийматини ва фарқ ҳисобдан чиқарилди	48	16

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ теости	Ҳисоб-варақ кре диги
Корхона хорижий валютадаги сотув кундаги курс бўйича қатъи ҳисоблаш суммасида сотишни (жумладан, мажбурий сотув)	48	52
Хорижий валютадаги сотиш харажатлари ҳисобдан чиқарилди	48	50,51, 52,76
Бурдоқшла боқилган ва итвэринишланган моллар четга сотишнинг аксе эгтирилди	48	11
Бошиқа активларнинг сотиш билган боғлиқ солиқлар ва нигимлар бўйича бюджет олдиндан қарз аксе эгтирилди	48	68
Корхона булинмалари томонидан бошиқа активлар сотилди	48	79
Чиқиб кетган номоддий активлар бўйича ҳисобланган амортизация (эскириши) ҳисобдан чиқарилди	05	48
Чиқиб кетган АТЭБ бўйича ҳисобланган амортизация (эскириши) ҳисобдан чиқарилди	11	48
Бошиқа активларнинг сотишдан вақт тушум олтиди	50	48
Бошиқа активларнинг сотишдан ҳисоб-киноб ва валюта ҳисобварақларига вақт тушум олтиди	51,52	48
Сотиб олинган акциялар ҳақи бошиқа активлар билган тултиди	58,06	48
Хорижий валютадаги сотиш натижасида ҳисоб-киноб варақига биржа курси бўйича пул тушди (банк воситачилик ҳақи четлаиб қолинган)	51,76	48
Бошиқа активлар сотишнинг аксе эгтирилди	62	48
Илтари бошиқа активлар хараждорларидан олтинган бунак ҳисобла олтинини	64	48
Бошиқа корхоналарининг уларга сотилган бошиқа активлар учун қарзи аксе эгтирилди	76	48
Ижара берувчида узок муддатли итвэриниш тулиқ муддати учун келиб тушинини керак булган ижара туловлари суммаси аксе эгтирилди	09	47
Ассетини воситачилик сотиш	47	01

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ лебети	Ҳисоб-варақ кредити
Чиқиб кетган асосий воситалар эскирishi акс эттирилди	02	47
Асосий воситаларни тугатишдан қолган материаллар, АТЭБ кирим қилинди	10,12	47
Бошқа корхонада улушли иштирок этиш учун машина-ускуналар берилди	47 (06)	07 (47)
Молжавий натижа -- асосий воситалар чиқиб кетишига доир операциялардан кўрилган фойда ёки зарар акс эттирилди:		
фойда олинганда	47	80-3
зарар кўрилганда	26	47
Материаллар, АТЭБни нақд пулга сотишдан кассага пул тушди	50	48
Айирбошлани (бартер) ҳисобига берилган асосий воситалар қиймати қарз суммасидан айириб ташланди	60,76	47
Материаллар, АТЭБ учун харидор тулаши керак бўлган сумма	62-1	48
Материаллар, АТЭБни сотишдан фойда кўрилди	48	80-3
Материаллар, АТЭБни сотишдан кўрилган зарар ҳисобдан чиқарилди	26	48
КАССАДАГИ ПУЛ МАБЛАҒЛАРИ БИЛАН ОПЕРАЦИЯЛАР		
Қуйидагиларни сотиш натижасида кассага пул тушди:		
а) маҳсулот, ишлар, хизматлар	50	46
б) асосий воситалар	50	47
в) помоддий активлар, материаллар	50	48
Чек бўйича банкдан олинди	50	51
Ходимнинг иш ҳақи бўйича қарзи киритилди	50	70
Ҳисобдор шахс фойдаланилмаган бунакни қаптарди	50	71
Маъмурий-хўжалик харажатлари кассадан туланди	26	50

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ дебети	Ҳисоб-варақ кредити
Банкка кассадан нақд пул туланди	51	50
Кассадан ходимларга иш ҳақи туланди	70	50
Ҳисобот тошнирини ишти билан кассадан сумма берилди (ёки бунақ ҳисоботи бўйича ходим олдидаги қарз сўндирилди)	71	50
Ходимларга кассадан компенсация туланди	73	50
Кассадан ходимга қарз берилди	73	50
Кассадан моддий ёрдам берилди	26	50
ҲИСОБ-КИТОБ ВАРАҒИДАГИ ОПЕРАЦИЯЛАР		
Жуғатилган товарлар учун ҳисоб-китоб варағига келиб тушди	51	46
Сотилган асосий воситалар эвазига ҳисоб-китоб варағига келиб тушди	51	47
Сотилган номоддий активлар, материаллар, АТЎБ учун ҳисоб-китоб варағига келиб тушди	51	48
Харидор, буюртмачидан ҳисоб-китоб варағига келиб тушди	51	62
Маблағлар ҳисоб-китоб варағига нотўғри киришган	51	63
Буюртмачидан бунақ олинди	51	64
Бошқа кредиторлардан ҳисоб-китоб варағига келиб тушди	51	76
Бошқа дебиторлардан ҳисоб-китоб варағига келиб тушди	51	76
Ҳисоб-китоб варағига келиб тушган жаримлар, пенялар, буржисизлик тўловлари	51	80-3
Маҳсулот етказиб берувчининг гувоҳномаси ҳисоб-китоб варағидан туланди	60	51
Ҳисоб-китоб варағидан қилинган харажатлар асосий ишлаб чиқариш харажатларига қўшилди	20.35	51
Ҳисоб-китоб варағидан қилинган харажатлар (телефон, почта хизматларига доир ва шу каби чиқимлар, ҳисоб-китоб-касса	26	51

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ дебети	Ҳисоб-варақ кредити
хизматлари учун ҳақ) давр харажатларига қўшилди		
Ҳисоб-китоб варақидан сумма янгилишиб олинган	63	51
Бюджетдан ташқари фонdlарга тўловлар ўтказилди	67	51
Бюджетга тўловлар ўтказилди	68	51
Ижтимоий сугурта ва ижтимоий таъминот бўйича тўловлар ўтказилди	69	51
Ходимнинг иш ҳақи жамғарма банкдаги пайхисп ҳисобвараққа ўтказилди	70	51
КУРСЛАРДА ФАРҚ ЧИҚКАНДА ВАЛЮТА ОПЕРАЦИЯЛАРИ ҲИСОБИНИ ЮРИТИШИ		
Тўшумни банк кўчирмасига кўра у олинган кун учун Марказий банк белгиллаган курсда конвертациялади	52	51
Мусбат курс тафовути олинганда курсдаги фарқни акс эттириши	52	80-4
курсдаги фарқ манфий бўлганда ҳам, шундай	80-4	52
Марказий банк 1 АҚШ доллари учун белгиллаган курс бўйича 30% устама қўлиб сотилган товарлардан тўшум олинди (курс тафовути ҳам шу тўшум таркибиди)	51	46
шу товарнинг харид қийматига	46	41
товар сотилишдан олинган умумий молжавий натижа (курс тафовутини ҳам қўлиб ҳисоблаганда)	46	80
Божхонадан ўтказиш кунига Марказий банк 1 АҚШ доллари учун белгиллаган курс бўйича импорт товар-молдий бойликлар сотиб олинди	41,10	60
Мусбат курс тафовути олинганда ҳақ тўлани кун учун Марказий банк белгиллаган курс бўйича сотиб олинган товар қиймати тўланаётганда курсдаги фарқни акс эттириши	60	80-4
Манфий курс тафовути олинганда ҳам, худди шундай	80-4	60

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ дебети	Ҳисоб-варақ кредити
МАҲСУЛОТ ЕТКАЗИБ БЕРУВЧИЛАР ВА ПУДРАТЧИЛАР БИЛАН ҲИСОБ-КИТОБЛАР		
Товар-моддий бойликлар учун уларни етказиб берувчига пул утказилди:		
а) ҳисоб-китоб варақидан	60	51
б) лимитланган чек дафтарчаси чеки билан	60	55
Бажаришган ишлар учун пудратчига утказилди	60	51
Маҳсулот етказиб берувчинини аккредитланган ҳужжатлари бўйича материаллар кирим қилинди	10	60
Қуйидаги харажатларга киритилган ишлар пудратчидан қабул қилинди:		
а) асосий ишлаб чиқариши	20,35	60
б) ёрдамчи ишлаб чиқариши	23,35	60
в) ёрдамчи хужалик	29,35	60
Транспорт харажатлари муомали чىқим-ларига қўшилди (нон-ишлаб чиқариши корхоналарида)	26-1	60
Пул тўланганидан кейин товар етказиб берувчи ёки пудратчининг туловномасида хато борлиги аниқланди	63	60
Товар етказиб берувчига ёки пудратчига тўланган қўшилган қиймат соғини ҳисобга олинди	19	60
БУНАКЛАР БҮЙИЧА ҲИСОБ-КИТОБЛАР		
Товар-моддий бойликлар етказиб берилди, ишлар бажарилиши ва хизматлар кўрсатилиши учун бунак берилди	61	51
Ишлари берилган бунак маҳсулот етказиб берувчи ёки пудратчи билан ушбу кесил ҳисоб-китоб қилинаётганда ҳисобга олинди	60	61
Шарнома бекор қилинган ва аввал берилган бунак қайтариб олинди	51	61

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ дебети	Ҳисоб-варақ кредити
Товар моддий бойликлар етказиб бериш эски ишлар бажариш учун бунақ олинди	51	64
Илгари олинган бунақ харидор эки буюртмачи билан узил-кесил ҳисоб-китоб қилинаётганда эътиборга олинди ҳуд	64 64	46 62
Шарҳнома бекор қилинганда илгари олинган бунақ қайтарилди	64	51
ХАРИДОРЛАР ВА БУЮРТМАЧИЛАР БИЛАН ҲИСОБ-КИТОБЛАР		
Харидор ва буюртмачи қўйилган ҳисоб-китоб ҳужжатларини тақдим эти		
а) бажаришдан ишлар ва тайёр маҳсулот учун	62	46
б) сотилган асосий воситалар учун	62	47
в) соғилган ношқивидлар ва номоддий активлар учун	62	48
Харидор ва буюртмачи илгари тақдим этган ҳисоб-китоб ҳужжатлари бўйича тўлов гушди	51	62
ЭЪТИРОЗ (ДАЪВО)ЛАР БЎЙИЧА ҲИСОБ-КИТОБЛАР		
Олинган товар-моддий бойликлар сифати андозаларга эки шарҳнома шарҳларига (мулақо ҳуд қисман) тўри келмаслиги аниқланди	63	60
Иудратчи бажарган ишлар сифати шарҳнома шарҳларига тўри келмаслиги аниқланди	63	60
Асосий ишлаб чиқаришда маҳсулот етказиб берувчи эки иудратчилар айби билан иуд қўйилган брақ ҳамда бекор туриб қолганлар учун олингани керак бўлган сумма ҳисобга олинди (тўловчи тап олган эки суд ҳукм қилган миқдорда)	63	20,35,28
Сумма ҳисоб-китоб варақидан янглиш чиқарилган	63	51
Илгари янглиш чиқарилган сумма ҳисоб-китоб варақига киритилди	51	63

Операциялар номи	Хисоб-варақ лебети	Хисоб-варақ кредити
Сумма ҳисоб-китоб варағига янглини келиб тушган	51	63
Илгари нотури келиб тушган сумма қайтарилди	63	51
Илгари бидтирилган дэволар бўйича туловлар тушди	51	63
МУЛКИЙ ВА ШАХСИЙ СУГУРТА БЎЙИЧА ХИСОБ-КИТОБЛАР		
Қорхона ходимлари мулкнинг сугурта қилини бўйича сугурта тулови ҳисобланди:		
дэвр харажатлари ҳисобидан	26	65
Шахсини сугурта бўйича сугурта туловларини ҳақидан унлиб қилинди	76	65
Мулкний ва шахсини сугурти бўйича сугурта туловларини утказилди	65	51
Сугурта ходмин бўйича пуқотинилар ҳисобдан чиқарилди:		
а) ҳосеини воситалар	65	01
б) миперналлар	65	19
в) танер махсусуат	65	40
г) товарлар	65	41
д) пуқ маблағлари	65	50
Қорхона ходимларини сугуртагини шартномасини бўйича туланишини керак бўлган сугурта қойилмаси суммасини ҳисобла одиници	65	73
Сугурта шикитовларидан сугурта қойилмасини оиници	51	65
Сугурта қойилмаларини билгани компенсациялаиманилини пуқотинилар зарир ҳисобиници утказилди	80-5	65
БЮДЖЕТ БИЛАН ХИСОБ-КИТОБЛАР		
Фойда солинги ҳисобланди	81	68
Қувилган қиймет солинги ва актив солинги ҳисобланди	46	68

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ лебегі	Ҳисоб-варақ кредити
Ходимлар иши ҳақидан даромад солинми ҳисобланми	70	68
Моддий ресурслар, ишлар ва хизматлар бўйича ҚҚС суммаси ҳисобланми	19	60
Моддий ресурслар ишлаб чиқарини екин харажатлар ҳисобига утказилишига қараб, уларга тегишли ҚҚС (ишлар ва хизматлар бўйича ҳам) акс эттирилеми	68	19
Бюджетга солиқлар утказилеми	68	51
ПЕНСИЯ ФОНДИ БИЛАН, ИЖТИМОЙ СУҒУРТА ВА МАЖБУРИЙ ТИББИЙ СУҒУРТА БУЙИЧА ҲИСОБ-КИТОБЛАР		
Қушлагилар ходимларини ижтимоий суғурта қилиш учун бадал ҳисобланми:		
а) асосий ишлаб чиқарини	20,35	69
б) ёрдамчи ишлаб чиқарини	23,35	69
в) хизмат кўрсатувчи ҳужагишлар	29,35	69
г) маъмурий-бошқарув ходимлари	26-2	69
д) ишлаб чиқарини соҳаси корхоналари	26-1	69
Касаллик варақлари бўйича ҳақ ҳисобланми	69	70
Пенсия фонди маблағлари ҳисобидан нафақалар ва пенсиялар ҳисобланми	69-2	70
Ходимлар иши ҳақидан пенсия фонди бадал ишлаб қилини	70	69
Қушлагилар бадаллар утказилеми:		
а) ижтимоий суғурта бўйича	69	51
б) пенсия фонди	69	51
ИШИ ҲАҚИ БУЙИЧА ҲИСОБ-КИТОБЛАР		
Қушлагиларга иши ҳақи ҳисобланми:		
а) асосий ишлаб чиқарини ходимларига	20,35	70
б) ёрдамчи ишлаб чиқарини ходимларига	23,35	70

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ лебети	Ҳисоб-варақ кредити
в) хизмат кўрсатувчи ҳужаликлар ходимларига	29,35	70
г) асосий ишлаб чиқаришга дахли йуқ маъмурий-бошқарув ходимларига	26-2	70
д) сотув, савдо соҳаси ходимларига	26-1	70
е) таътиллар ҳақини тўлаш учун резерв ҳисобидан	89	70
Иш ҳақидан даромад солиғи ушлаб қолинди	70	68
Ижро варақаси бўйича иш ҳақидан ушлаб қолинди	70	76
Ходимларга кассадан иш ҳақи тўланди	70	80
Иш ҳақи жамғарма банкани ҳисобвараққа ўтказилди	70	51
Иш ҳақи депогага қўйилди	70	76
ҲИСОБДОР ШАХСЛАР БИЛАН ҲИСОБ-КИТОБЛАР		
Ҳисобот тоширини шартли билан нақд пул берилди	71	50
Ҳисобдор шахслар олинган қўни билан парсадар кирим қилинди:		
а) материаллар	10	71
б) товарлар	41	71
в) АГЭБ	12	71
Ҳисобдор шахс қилган харажатлар қўндалтилар ҳисобига ўтказилди:		
а) асосий ишлаб чиқариш	20,35	71
б) ёрдамчи ишлаб чиқариш	23,35	71
в) хизмат кўрсатувчи ҳужалик	29,35	71
г) давр харажатларига кирувчи маъмурий-ҳужалик чиқимлари	26-2	71
Ҳисобдор шахс тўлаган ҚҚС ҳисобига олинди	19	71

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ дебети	Ҳисоб-варақ кредити
Ҳисобдор шахс қилган ортиқча харажат туловга тақлим этилган бунақ ҳисоботи асосида туланди	71	50
Ҳисобдор шахс сарфламаган бунақ суммаси кассага қабул қилинди	50	71
Ҳисобдор шахсга берилган ва муддатида қайтарилмаган бунақ суммалари ҳисобга олинди	84	71
Илгари берилган ва муддатида қайтарилмаган бунақ суммалари ҳисобдор шахс иш ҳақидан ушлаб қилинди	70	84
БОШҚА ОПЕРАЦИЯЛАР БУЙИЧА ҲИСОБ-КИТОБЛАР		
Банк кредитлари ҳисобидан ходимга товарлар сотиб олиш учун кредит берилди	73-1	93
Кредитни қайтариш учун ҳисобланган навбатдаги тулов ходим иш ҳақидан ушлаб қилинди	70	73-1
Ходимдан ушлаб қилинган сумма банк кредитини қайтариш учун ўтказилгани	93	51
Корхона ҳисобидан ходимга қарз берилди ёки	73-2 73-2	50 51
Қарзни қонлаш учун навбатдаги тулов киритилди	50	73-2
Ходим аризасига кўра унинг иш ҳақидан қарзини қайтариш учун навбатдаги тулов ушлаб қилинди	70	73-2
ТУРЛИ ДЕБИТОРЛАР ВА КРЕДИТОРЛАР БИЧАН ҲИСОБ-КИТОБЛАР		
Ҳисоб-китоб варағига турли дебиторлар ва кредиторлардан келиб туилди	51	76
Ҳисоб-китоб варағидан турли дебиторлар ва кредиторларга ўтказилди	76	51
МОЛИЯВИЙ НАТИЖАЛАР ҲИСОБИНИ ЮРИТИШИ		
Тайёр маҳсулотни сотиш, ишлар ва хизматларни тоширишдан фойда олинди	46	80-1
Асосий воситалар сотилиши ва бошқача реализациясидан фойда олинди	47	80-3

Операциялар номи	Ҳисоб- варақ дебети	Ҳисоб- варақ кредити
Корхона оборот маблағлари ва номоддий активлари ҳисобланувчи моддий бойликларни сотиндан фойда олинди	48	80-3
Мулкни ижарага бериндан даромад олинди, узоқ муддатлисидан банқари	51	80-3
Олининиша умид қолмагани учун аввалги йилларда зарар ҳисобига ўтказилган дебиторлик қарзи гулови сифатида туниган суммалар ҳисобга олинди	51	80-3
Қарздор тал олган ёки суд ҳукм қилган жарималар, пенялар, бундсизлик гуловлари олинди	51	80-3
Валюта ҳисобварани бўйича мусбат курс тафовути ҳисобга олинди	52	80-4
Асосий воситалар сотилишини ва бошқача реализациясидан зарар кўрилди	26	47
Оборот воситалари ва номоддий активлар ҳисобланувчи моддий бойликларни сотиндан зарар кўрилди	26	48
Қуйидагилар зарар ҳисобига ўтказилди:		
а) табиий офатлар, ёнғин, авария ва экстремал вазият келтириб чиқарган фавқулодда ҳолатлар натижасида юз берган, ўрни қопланмайдиган йўқолишлар	80-5	10
б) оқибатларни тутатини харажалари	26	70
в) оқибатларни тутатини билан боғлиқ пул маблағлари чиқимлари	26	51
Давво муддати тутатини тўғрайди олининиша умид қолмаган дебиторлик қарзини ҳисобдан чиқарини натижасида зарар кўрилди	26	62
Инцидент чиқарини буюртмаларини бекор қилинига доир инцидент чиқарини харажалари зарар ҳисобига ўтказилди	26	20,35
Валюта ҳисобварани бўйича манфий курс тафовути зарар ҳисобига ўтказилди	80-4	52
Дукшондан хорижий валюта сотиб олинини билан боғлиқ харажалар зарар ҳисобига ўтказилди	26	51

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ лебети	Ҳисоб-варақ кредити
Ҳисобот йилининг 31 декабридаги ҳолатга кура туланган суд чиқимлари ва ҳакамлик йиғимлари зарар ҳисобга ўтказилди	26	51
Фойдани тақсимлаш		
Фойда солиғи ҳисобланди	81	68
Ҳисобварақлар бўйича қўйидагиларга маблағ ажратилди:		
а) фойда ҳисобидан корхона резерв сар-моясига	81	85-3
б) тақсимланмаган фойдага	81	87
Тақсимланмаган фойда ҳисобидан аниқ мақсадли моддиялаш маблағлари шаклланди	87	96.88
ШУБҲАЛИ ҚАРЗЛАР БҲЙИЧА РЕЗЕРВ		
Шубҳали қарзлар бўйича резерв ташкил қилинди	26	82
Йлгари шубҳали деб ҳисобга олинган, талаб қилинмаган қарзлар балансла ҳисобдан чиқарилди	82	62
Шубҳали қарзлар бўйича резервлар суммалари кейинги йил фойдасига қўшилди	82	80-3
МОДДИЙ ЗАРАР ҲРНИНИ ҚОҶЛАШ ХАРАЖАТЛАРИ		
Қўйидагилар камомати ҳисобга олинди:		
а) материаллар	84	10
б) тайёр маҳсулот	84	40
в) товарлар	84	41
Моддий жавобгар шахслардан ундирилгани керак бўлган қўйидаги суммалар ҳисобга олинди:		
а) амалдаги таннарх ёки ҳисобга олинган нархлар бўйича	73-3	84
б) таннарх ёки ҳисоб нархи билан амалда ундириладиган сумма орасидаги фарқ	73-3	83-3

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ дебети	Ҳисоб-варақ кредити
Зарарни қоплаш суммаси кассага киритилди	50	73-3
Зарарни қоплаш суммаси шн ҳақидан ушлаб қолинди	70	73-3
Таннарх билан амалда ундирилаётган сумма орасидаги фарқ бу пул тунганидан кейин тақсимланмаган фойдага қўшилди	83-3	80-3
Лайбор шахс тўловга ласқатсизлиги туфайли ундириб бўлмайдиган камомат суммаси ҳисобдан чиқарилди:		
а) амалдаги таннарх буйича	26	76
б) таннарх билан ундирилиши керак бўлган маблағ орасидаги фарқ суммасида	83-3	73-3
РЕЗЕРВ ВА ҚўШИЛГАН САРМОЯ БАРНО ЭТИШ		
Фойдалан резерв сармоясини таъкил этилди	81,87	85-3
Корхона акциялари ҳақи тўланаётганда уларнинг сотув ва номинал қийматлари орасидаги фарқ суммаси қўшилган сармояга киритилди	51	85-2
Резерв сармоя маблағлари ҳисобот йилида фойда камлиги ёки йўқлиги сабабли корхона широкчиларига даромад тўлаш уғун сарфланди	85-3	75
БАНКНИНГ ҚИСКА МУДДАТЛИ КРЕДИТЛАРИ		
Банкдан қисқа муддатли кредит олинди:		
а) кассага нақд пул билан	50	90
б) ҳисоб-китоб варағига	51	90
в) валюта ҳисобварағига	52	90
г) аккредитивга	55-1	90
д) чек дафтарчасига	55-2	90
Вексель шловчи векселларни ва бошқа қарз мажбуриятларини ҳисобга олин (агар харидорлар, буюртмачилар векселлар воситасида ҳисоб-китоб қилган бўлсалар):		
а) номинал қийматда	51	90

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ лебети	Ҳисоб-варақ кредити
б) банкка туланган ҳисоб фонзи суммасида	80-4	90
Векселлар ёки бошқа қарз мажбуриятлари пули тулангани туғрисида банкдан хабарнома олинди	90	62
Банкнинг кисқа муддатли кредити қайтарилди:		
а) кассадан нақд пул билан	90	50
б) ҳисоб-китоб варағидан	90	51
в) валюта ҳисобварағидан	90	52
г) фойдаланилмаган аккредитивдан	90	55-1
д) чек дафтарчасидан фойдаланилмаган лимит суммасида	90	55-2
БАНКНИНГ УЗОҚ МУДДАТЛИ КРЕДИТЛАРИ		
Банкдан узоқ муддатли кредит олинди:		
а) ҳисоб-китоб варағига	51	92
б) валюта ҳисобварағига	52	92
в) аккредитивга	55-1	92
г) чек дафтарчасига	55-2	92
д) маҳсулот етказиб берувчиларнинг туловномалари суммасини тулаш юзасидан	60	92
Вексель шартли векселларни ва бошқа қарз мажбуриятларини ҳисобга олинган (азар харидорлар, буюртмачилар векселлар воситасида ҳисоб-китоб қилган бўлса ҳам):		
а) номинал қийматида	51	92
б) банкка туланган ҳисоб фонзи суммасида	80-4	92
Қунидаги векселлар ёки бошқа қарз мажбуриятлари пули тулангани туғрисида банкдан хабарнома олинди:		
а) харидорлар ва буюртмачилардан олинган	92	62
б) эътирозлар буйича олинган	92	63
в) бошқа дебиторлардан олинган	92	76

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ лебети	Ҳисоб-варақ кредити
Банкнинг узок муддатли кредити қайтарилиши:		
а) кассадан пақт пул билан	92	50
б) ҳисоб-китоб варағидан	92	51
в) валюта ҳисобварағидан	92	52
г) фойдаланилмаган аккредитивдан	92	55-1
д) тек дифтарчасидан фойдаланилмаган шимит суммасидан	92	55-2
ХОДИМЛАРГА КРЕДИТ ҲИСОБИДАН ҚАРЗ БЕРИШИ		
Корхона ходимларига кредитга сонидан товарлар ҳақи банк томонидан тулиниши	73-1	93
Ходимларга қарз берилиши учун корхона томонидан ҳисоб-китоб варағидан банк кредитлари суммалари олинishi	51	93
Корхоналар ходимлари учун берилган банк кредитлари қайтарилиши	93	51
БОИҚА КОРХОНАЛАР, ТАШКИЛОТЛАР ВА ШАХСЛАРДАН ОЛИНГАН ҚАРЗ МАБЛАҒЛАРИ ҲИСОБИНИ ЮРТИШИ		
Боиқа корхоналар, ташкилотлар ва шахслардан қисқа муддатли қарзлар олинishi	51	94
Жалб этилган маблағлар учун фонд тулиниши	80-3	76
Қисқа муддатли қарз маблағлари қайтарилиши	94	51
Боиқа корхоналар, ташкилотлар, шахслардан узок муддатли қарзлар олинishi	51	95
Узок муддатли кредитлар қайтарилиши (сундирилиши)	95	51
Ҳисоб-китоб варағидан аниқ мақсадли молиялиқ маблағлари олинishi	51	96
Бирга фодият юритиши туғрисидаги шартномалар бўйича бажарилиши билан аниқ мақсадли молиялиқ маблағлари сарфланishi	96	20,35

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ дебети	Ҳисоб-варақ кредити
АКЦИЯЛАР ЧИҚАРИШ ВА УЛАР УЧУН ҲИСОБ-КИТОБ КИЛИШ БУВИЧА АСОСИЙ БУХГАЛТЕРИЯ ПРОВОДКАЛАРИ		
Акцияларни уларнинг номинал қийматининг ортиқ баҳода сотиш:		
номинал қийматда	51,50	75
акция нархи билан номинал қийматини орасидаги тафовут суммасида (эмиссия даромади)	26	75
Акциялар АЖнинг тақсимланмаган фойдаси ҳисобидан меҳнат жамоеси аъзоларига бевул берилди	87	75
АЖ акциялари акциядорлардан курс қиймати бўйича сотиб олинди	56	50,51
Устав сармоеси камашиниша қараб бекор қилинган акциялар номинал қийматда ҳисобдан чиқарилди	85-1	56
Акцияларнинг номинал қиймати улар резерв фонди ҳисобига сотиб олингани қийматидан ортиқ чиқинига доир фарқ эмиссия даромади қунайнини ҳисобига ўтказилди	56	85-3
Акциялар акциядорлардан сотиб олинганидан кейин корхонанингуз ҳолимларига тарқатилгани ёки қайта сотилди:		
акциялар номинал қийматида	50,51	56
акцияларнинг номинал қиймати улар қайта сотилганидан парҳдан ортинини суммасида	26	56
қайта сотили нархи акцияларнинг номинал қийматидан ортинини суммасида	56	85-3
Акциялар ва бошқа қимматли қозғаларни чиқариш ҳамда тарқатини билан боғлиқ харажатлар акс ўттирилди	80-4	51
ХУСУСИЙЛАШТИРИЛАЁТГАН КОРХОНА УСТАВ ФОНДИНИ ШАКТЛАШТИРИШ		
Таблице ҳужжаларига мувофиқ устав сармоеси бўлон қилинди	75-4	85-1-1

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ дебети	Ҳисоб-варақ кредити
Акциядорлик жамияти широкчилари обуна утказилар	85-1-1	85-1-2
Акциядорлик жамияти обуна қатнашчилари суммани туздилар	51	75-4
Обуна қатнашчилари суммани тузатган пайтнинг узидати проводка	85-1-2	85-1-3
Қонуна мувофиқ белгиланган муддатларда обуна тулик утменани муносабати билан обуна муддати тузатилган сунг бйлон қилинган устав сармоёен камайини	85-1-1	75-4
Акцияларга обуна булан шакслар АЖ руйхатдан утин вақтинча тузатан маблаглар:		
пул маблаглари	50,51	75-4
валюта маблаглари	52	75-4
машини-ускуналар, қанчал қурилмаларга доир тузатилган объектлар	07,08	75-4
модлин бойликлар	10,12	75-4
турш товарлар	41	75-4
қимматли қоғозлар	06,58	75-4
мулкдан фойдаланини ҳуқуқи ва бошқа номодлин активлар	04	75-4
Руйхатдан утин вақтинча асоси воситалар қоллик қийматида еки қилинган нархте улуш қилиб қурилди:		
даслабки қиймат ҳажмида	01	75-4
ёскирини суммасида	75-4	02
Акцияларга обуна булин туррисида битим тузилди	75-4	85-1-2
Акциялар ҳақини утин-кесит тулан ҳисобига АЖга мулк қилиб олинди:		
пул маблаглари	50,51	75-4
модлин бойликлар	10,12	75-4
қимматли қоғозлар	06,58	75-4

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ лебети	Ҳисоб-варақ кредити
Акциялар ҳақини узил-кесил тўлаш ҳисобига моддий бойликлар ва бошиқалар АЖга мулк қилиб олинди	04	75-4
АКЦИЯДОРЛАР УМУМЙ ЙИФИЛИШИНИНГ ҚАРОРИГА КЎРА УСТАВ САРМОЯСИНИ УЗГАРТИРИШ		
АЖ акциялари бекор қилиш учун акциядорлардан сотиб олинди	56	52,51,50
Акциялар номинал қийматда бекор қилиниши ҳисобига устав сармоясини камайтирилди	85-1-3	56
Акцияларнинг номинал қиймати билан харид нархи орасидаги фарқ эмиссия даромади ҳисобига ўтказилди:		
— эмиссия даромади камайиши ҳажмида	85-2	56
— эмиссия даромади кўпайиши ҳажмида	56	85-2
Янги акциялар чиқариш ҳисобига устав сармоясини кўпайтирилди	75-4	85-1-1
Устав сармоясини кўпайтириш туғрисидаги қарор рўйхатга олингунигача иштирокчилардан қўшимча бадаллар тўнди (иккиламчи эмиссия)	50,51	75
1995 йил 1 январдаги ҳолатга кўра қайта баҳолаш муносабати билан устав сармоясини кўпайтирилди	85-3	85-1-3
Устав сармоясини резерв сармоясини ҳисобига кўпайтирилди	85-2	85-1-3
Устав сармоясини қўшилган сармоя ҳисобидан кўпайтирилди	85-2	85-1-3
Устав сармоясини аввалги йиллардаги тақсимланмаган фонди ҳисобига кўпайтирилди	87	85-1-3
Корхона муассисларига уларнинг улушлари қайтарилиши аке ўттирилди	85	75
Акциялар шубба корхоналарга берилди	78	75
Шубба корхоналардан акциялар олинди	06,58	78

Операциялар номи	Ҳисоб- варақ дебети	Ҳисоб- варақ кредити
ВЕКСЕЛЛАР БИЛАН ОПЕРАЦИЯЛАРГА ДОИР АСОСИЙ БУХГАЛТЕРИЯ ПРОВОДКАЛАРИ		
Жунатишган маҳсулот ҳақи сифатида вексель олинди	62-3	46
Фонзли кредитта сотилган товарлар учун қисқа муддатли вексель олинди:		
– қарз суммасига	62-3	62
– фондлар суммасига	62-3	83
Кредитта сотилган асосий воситалар учун узоқ муддатли вексель олинди	62,3	47
Кредитта сотилган асосий воситалар учун қисқа муддатли вексель олинди		
Вексель швабига узоқ муддатли пулни қарз берилди	62-3	50,51,52
Вексель швабига қисқа муддатли қарз берилди	62-3	50,51,52
Суммаси кредит учун фондларни уз ичига олган вексель швабига пулни қарз берилди:		
асосий қарз суммасига	62-3	51,52
фондлар суммасига	62-3	83
Берилган, вексель билан таъминланган қарз бўйича ҳисобот даври охирида фондлар ҳисобланди	76	80-3
Қарзини таъминланган учун вексель берилди	62	76,62
Кредитта етказиб берилган моддий бойликлар ёки бажарилган ишлар учун қисқа муддатли вексель берилди	60	94
Кредитта етказиб берилган товарлар учун узоқ муддатли вексель берилди	60	95
Берилган вексель швабига қисқа муддатли қарз олинди	51,52	94
Берилган вексель швабига узоқ муддатли қарз олинди	51,52	95

Операциялар номи	Ҳисоб- варақ тебати	Ҳисоб- варақ фрейдиги
Вексель буйича қарздорлик суммасига киритилган фойзлар қарз муддатини мобайнида тенг удунлирда ҳисобдан чиқарилиши (туловчида)	60-3	62-3
Вексель буйича қарздорлик суммасига қўшилмаган, туланишни керак бўлган фойзлар ҳисобланди (туловчида)	60-4	76
Фойзли кредитга олинган товарлар учун ўтказма вексель акцептланди:		
— асосий қарз суммасига	60	62-3
— кредит учун фойзлар суммасига	60-3	62-3
Индоссамент буйича ўтказма вексель олинди	68,06	76,62
Индоссамент буйича ўтказма вексель берилди	76,60	62-3
Вексель буйича ҳақ олинди	61,52	62-3
Тақдим этилган вексель буйича нул туланди	62-3	51
Банк акцептлаган вексель қарз ҳисобидан туланди	62-3	90,92,60
Берилган вексель буйича туланишни керак бўлган фойзлар туланди	76	61,52
Индоссамент буйича ўтказма вексель олинди	68,06	76,62
Индоссамент буйича ўтказма вексель берилди	76,60	62-3
Вексель буйича тулов олинди	61,52	62-3
Тақдим этилган вексель буйича тулов ўтказилди	62-3	51
Банк акцептлаган вексель нули қарз ҳисобидан туланди	62-3	90,92,60
Берилган вексель буйича туланишни керак бўлган фойзлар туланди	76	61,52
Ўтказма вексель тақдим этилган операцияда маҳсулот отказиб берувчилар ёки вексель шловчинини тоширишига кўра бошқа кредиторлар тақдим этилган ҳисоб-китоб-тулов ҳужжатлари туловчи томонидан вексель буйича туланди	94,95	51

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ дебети	Ҳисоб-варақ кредити
Тулов муддати келмаган вексель эвазига банкдан қарз олинди:		
— қарз ҳажмида	51,52	90,92
— банкка тўланган фойз ҳажмида	80-4	90,92
Векселлар пули тўлангани туғрисида банкдан хабарнома олинди (дисконт операцияси ёниди):		
— берилган қарзлар бўйича	90,92	62-3
— харидорлар ва буюртмачилардан	90,92	62-3
— эътирозлар бўйича олинган	92	63
— бошқа дебиторлардан олинган	92	62-3
Харидор туловга лаёқатсиз бўлган ҳолларда товар етказиб берувчининг ҳисоб-китоб варағидан вексель эвазига берилган қарзини банк ҳисобдан чиқарди	90,92	51
Харидор вексель пулини муддатида тўлашдан бош тортган ҳолларда унга вексель суммасида даъво билдирилди	63	62-3
Илгари билдирилган эътирозлар бўйича туловлар келиб тушди	51	63
Даъво муддати ўтиб кетган векселлар зарар ҳисобига ўтказилди	26	62-3
Векселнинг харид ва номинал қийматлари орасидаги фарқдан даромад олинн мақсадида қисқа муддатли векселлар сотиб олинди:		
— векселнинг номинал қийматига	62-3	51,52
— харид ва номинал нархлар орасидаги фарқ суммасига	62-3	80-3
Векселнинг харид ва номинал қийматлари орасидаги фарқдан даромад олинн мақсадида узоқ муддатли векселлар сотиб олинди:		
— векселнинг номинал қийматига	62-3	51,52
— харид ва сотув қийматлари орасидаги фарқ суммасига	62-3	83

Операциялар номи	Ҳисоб-варақ дебети	Ҳисоб-варақ кредити
Давводан сўнг вексель пули тулашганда фонслар ва пенялар ҳам туланди	26,80-4	50,51
Векселларни сақлаш ва инкассация қилиш хизматлари кўрсатиши учун банкка воситачилик ҳақи туланди	26	51
ОПЦИОНЛАР, ФЬЮЧЕРЛАР, ОРДЕРЛАР БИЛАН ОПЕРАЦИЯЛАР		
Қимматли қоғозларни сотиш учун опцион ёки фьючерс сотилди (устхат ёзилди) – опцион (фьючерс) қийматида	51,50	83
Сотилган (устхат ёзилган) опцион ёки фьючерс бўйича қимматли қоғозлар сотилди:		
қимматли қоғозларнинг сотув нархига	51	48
қимматли қоғозларнинг ҳисобга олинган қийматига	48	58,06
опцион (фьючерс) қийматига	83	48
Сотилган (устхат ёзилган) опцион ёки фьючерс бўйича қимматли қоғозлар номинал қиймадан арзон нархда сотиб олинди:		
қимматли қоғозлар қийматига	06,58	51,50
опцион (фьючерс) қийматига	83	80-3
Сотилган (устхат ёзилган) опцион ёки фьючерс бўйича қимматли қоғозлар номинал қиймадан юқори баҳода сотиб олинди:		
қимматли қоғозлар қийматига	06,58	51,50
опцион (фьючерс) қийматига	83	80-3
қимматли қоғозларнинг харид ва номинал қийматлари орасидаги фарқ ҳажмида (лекин опцион ёки фьючерс қийматидан кўн эмас)	80-3	06,58
Сотилган (устхат ёзилган) опцион бўйича қимматли қоғозлар сотиб олинган туғрисидаги билимдан воз кечилгани ҳақида билдирувчи опцион	83	80-3

Операциялар номи	Ҳисоб- варақ дебети	Ҳисоб- варақ кредити
Қимматли қозғаларни сотиш учун опшон ёки фьючерс сотиб олишди		
— опшон (фьючерс) қиймати	06,58	51,50
Харид қилинган опшон ёки фьючерс бўйича қимматли қозғалар сотилди:		
- қимматли қозғаларнинг сотув нархи	51,50	48
— қимматли қозғаларнинг ҳисобга олинган қиймати	48	06,58
- опшон (фьючерс) қиймати	48	06,58
Опшон ёки фьючерс қимматли қозғалар сифатида сотилди:		
— сотув нархи ҳажми	51,50	48
— харид нархи ҳажми	48	58
Қимматли қозғалар депозитарийларда, банкларда сақлангани учун воситачилик ҳақи туланди	26	51
Қимматли қозғалар биржада котировка-ланадиган қимматли қозғалар руҳанига киритилдилик учун воситачилик йиғини туланди, қимматли қозғалар диспониини қўллаб-қувватлаш учун баъзи туланди	26	51
ДИВИДЕНДЛАРИ ВА ОБЛИГАЦИЯЛАР БҲЙИЧА ФОЙЗЛАРИНИ ҲИСОБЛАШ ОПЕРАЦИЯЛАРИ		
Имнёнли акциялар бўйича дивидендлар ҳисобланди:		
резерв сармоясини ҳисобдан	85-3	70,73,75
ёки		
- тақсимланмишли фойда ҳисобдан	87	70,73,75
Оддий акциялар бўйича дивидендлар ҳисобланди	87	70,73,75
Қимматли қозғалар бўйича даромадлардан солиқлар ушлаб қолинди (даромад туздан манбада)	70,73,75	68
Инвесторда оддини керак бўлган дивидендлар ҳисобланди (даромад солиғини ченриб ташлаб)	78,76	80-4

Операциялар номи	Ҳисоб- варақ дебети	Ҳисоб- варақ кредити
Хорражий вақолада туланиши керак бўлган дивидендлар олинди:		
пул эквивалентда амалга олинган суммада	52	78,76
миблаглар ҳисобвараққа киритилган кундаги мусоаб кўрсаткичлари ҳажмида	78,76	80-4
маблаглар ҳисобвараққа киритилган кундаги маънавий кўрсаткичлари ҳажми	80-4	78
Қимматли қоғозлар бўйича даромадлар туланиши ва солиқлар ушлаб қолинди	70,73,7	50,51,52
Қимматли қоғозлар бўйича даромадлар корхона чиқарган тайёр маҳсулот (ишлар, хизматлар) билан тулинди	75	46
Акцияларнинг давлатга тегишли ҳудудда ҳисобланган дивидендларнинг бир қисmini дивидендларни берини туғриқидан тегишли шартнома имзоланган кенни корхонани таъмирлаш ва ривожлантириш мақсадлари учун берини	75	96
Дивидендлар акциялар билан тулинди	75	56
Акциялар бўйича дивидендлар ва облигациялар бўйича фозлар олинди	50,51,52	80-4
ИНВЕСТИЦИЯ ФОНДЛАРИДА ҚИММАТЛИ ҚОҒОЗЛАР ҲИСОБИНИ ЮРИТИШИ ОПЕРАЦИЯЛАРИ		
Акциялар ҳақи сифатида пул миблаглари ва бошқа мулк келиб тушди	51,52, 01-50	85-1
Инвестиция фонди акциялари номинвал қиймадан ортиқ нарҳда сотилди		
акциялар номинвал қийматида	50,51	75
– сотув ва номинвал қийматлари орасидаги фарқ суммасида (эмиссия даромади)	50,51	85-2
Акциялар инвестиция фонди ушловчиларидан уларнинг номинвал қийматида ортиқ нарҳда сотиб олинди:		
акциялар номинвал қийматида	75	50,51
акциялар ҳарид қийматининг номинвал қиймадан ортиқ суммасида	85-3, 85-2	

Операциялар номи	Ҳисоб- варақ дебети	Ҳисоб- варақ кредити
Акциялар инвестиция фондлари шловчаларида уларнинг номинал қийматидан арзон нархда сотиб олинди:		
— харид қиймати ҳажмида	75	50,51
— акциялар харид қийматининг номинал қиймадан ортиқ суммасида	75	80,4
Инвестиция фонди акциялари бўйича дивидендлар ҳисобланди	87	75
Акциядорларга дивидендлар тўланди	75	70,50, 51,52
Инвестиция фондини рўйхатдан ўтказиш, лицензия олиш, акциялар бланкларини харид қилиш, фонд акциядорларига махсус ҳисобварақлар очилиш юзасидан депозитарий курсатган хизматлар ҳақини бириктириш тўлаш, эмиссия проспектини рўйхатдан ўтказиш билан боғлиқ харажатлар қилинди	04	50,51
Қimmatли қоғозлар сотиб олишда ёки сотишда инвестиция фонди воситачилар хизмати учун ҳақ (воситачилик ҳақи, мукофот) тўлади	26	50,51
Инвестиция фонди қimmatли қоғозлар билан операциялар ўтказгани учун солиқ тўлади	26	50,51
Инвестиция фондини харажатлари молжавий натижалар ҳисобига ўтказилди	80-2	26

АДАБИЁТЛАР

1. *Каримов И.* Ўзбекистон: иқтисодий ислохотларни чуқурлаштириш йўлидан. — Тошкент: Ўзбекистон, 1995 йил.
2. *Иидлз Б., Андерсон Х., Колдуэл Д.* Принципы бухгалтерского учета.
3. *Воронина Л. И.* Основы бухгалтерского учета и аудита.
4. «Бухгалтер кутубхонаси» китоблар туркуми. — Тошкент: «Иқтисодиёт ва ҳуқуқ дунёси» нашриёт уйи, 1996-1998 йил.
5. *Ходжаев Б., Гафуров Ш., Шаулов Д., Кап У.* Справочник акционера-предпринимателя. — Ташкент: «Финансовое законодательство», 1997 г.
6. Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси.
7. Ўзбекистон Республикасида 1996-1998 йилларда қабул қилинган йуриқномавий материаллар ва қонун ҳужжатлари.

МУНДАРИЖА

58-§.	Корхонада унинг узинда ишлаб чиқарилган ярим тайёр маҳсулотлар ҳисобини юритиши	3
59-§.	Корхонада ердамчи ишлаб чиқарган буйиچа харажатлар ҳисобини юритиши тартиби	4 ✓
60-§.	Корхонада умуминшлаб чиқарган харажатларининг бухгалтерия ҳисобини юритиши тартиби	6 ✓
61-§.	Давр харажатларининг бухгалтерия ҳисобини юритиши тартиби	7 ✓
62-§.	Ишлаб чиқаришда йул қўйилган брак ҳисобини юритиши тартиби	17 ✓
63-§.	Корхонада хизмат кўрсатувчи ишлаб чиқаришдаги харажатлар ҳисобини юритиши тартиби	17 ✓
64 §.	Нокапитал ишлар буйиچа харажатлар ҳисобини юритиши тартиби	20 ✓
65-§.	Корхонада келгуси даврлар харажатлари ҳисобини юритиши тартиби	23 ✓
66-§.	Чиқарилган маҳсулот (ишлар, хизматлар) маъёрий таънариқининг бухгалтерия ҳисобини юритиши тартиби	24
67-§.	Корхонада ишлаб чиқарилган тайёр маҳсулотининг бухгалтерия ҳисобини юритиши тартиби	25
68-§.	Савдо, таъминот ва сотиш корхоналари харид қилган товарларининг бухгалтерия ҳисобини юритиши тартиби	39
69-§.	Савдо устамалари ва еийловлари ҳисобини юритиши тартиби	42
70 §.	Корхона томонидан сотилган маҳсулот, баъзарилган ишлар ва курсатилган хизматларининг бухгалтерия ҳисобини юритиши тартиби ..	45

71-§.	Асосий воситалар сотилиши ёки чиқиб кетилишининг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби	50
72-§.	Бошқа активлар сотилиши ҳисобини юритиш ..	52
73-§.	Касса операциялари бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби	54
74-§.	Ҳисоб-китоб варағи бўйича нақд пулсиз операциялар бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби	67
75-§.	Корхонанинг валюта ҳисобварағи бўйича валюта операциялари бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби	81
76-§.	Корхоналар банкларда очилган махсус ҳисобварақларда бажариладиган пул операцияларининг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби	82
77-§.	Корхона кассасидаги пул ҳужжатларининг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби	93
78-§.	Йўлдаги ўтказмалар ҳисобини юритиш тартиби	99
79-§.	Корхонанин кичика муддатли молжявий кўйилмалари бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби	99
80-§.	Маҳсулот етказиб берувчилар ва пулдрозчилар билан ҳисоб-китобларнинг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби	102
81-§.	Моддий ресурслар учун маҳсулот етказиб берувчиларга туланган бунақлар бўйича бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби	109
82-§.	Харидорлар ва буюртмачилар билан қилинган ҳисоб-китоблар бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби	109
83-§.	Даъволар бўйича ҳисоб-китобларнинг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби	117

84-§.	Маҳсулот етказиб бериш, ишлар бажариш ва хизматлар кўрсатиш учун буюртмачилардан олинган бунақлар бўйича ҳисоб-китоблар ҳисобини юритиш тартиби	119
85-§.	Корхоналарда мол-мулкни ва шахсни суғурта қилиш бўйича ҳисоб-китоблар ҳисоби	120
86-§.	Бюджетдан ташқари турли фондларга тўловлар бўйича ҳисоб-китоблар ҳисобини юритиш тартиби	121
87-§.	Бюджетга тўловлар бўйича ҳисоб-китоблар ҳисобини юритиш тартиби	122
88-§.	Ижтимоий суғурта ва ижтимоий таъминот бўйича ҳисоб-китобларнинг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби	125
89-§.	Корхона ходимларига иш ҳақи тўлашга доир ҳисоб-китобларнинг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби	126
90-§.	Корхонада ҳисобдор шахслар билан қилинадиган ҳисоб-китобларнинг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби	128
91-§.	Бошқа операциялар бўйича ходимлар билан ҳисоб-китоблар тартиби	134
92-§.	Муассислар билан ҳисоб-китобларнинг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби	137
93-§.	Акциядорлик жамиятларида дивидендларни ҳисоблаш ва тўлаш тартиби	140
94-§.	Турли дебитор ва кредиторлар билан ҳисоб-китобларнинг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби	150
95-§.	Ички хўжалик ҳисоб-китоблари ҳисобини юритиш тартиби	157
96-§.	Корхонада олинган фойда ва зарарнинг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби	158

97-§. Корхонада сарфланган фойда ҳисобини юритиш тартиби	166
98-§. Гумоли қарзлар бўйича резервлар ҳисобини юритиш тартиби	167
99-§. Бўлуви давлар даромадлари ҳисобини юритиш тартиби	168
100-§. Бойликлар индан чиқини бўйича камомад ва талафотларнинг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби	170
101-§. Устав сармоёси ҳисобини юритиш тартиби ...	174
102-§. Тақсимланмаган фойда (контингента зарар)нинг бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби ..	182
103-§. Бўлуви харажат ва туловлар резервлари ҳисобини юритиш тартиби	184
104-§. Корхонага банк берган қисқа муддатли кредитлар ҳисобини юритиш тартиби	186
105-§. Банк корхонага берган узоқ муддатли кредитлар ҳисобини юритиш тартиби	188
106-§. Корхона ходимлари а берилган банк кредитлари ҳисобини юритиш тартиби	190
107-§. Қисқа муддатли қарзлар (заёмлар) ҳисобини юритиш тартиби	191
108-§. Узоқ муддатли қарзлар (заёмлар) ҳисобини юритиш тартиби	192
109-§. Мақсадли маблағ ажратини (мотивлан) учун гушган маблағлар ҳисобини юритиш тартиби	198
110-§. Ижара мажбуриятлари ҳисобини юритиш тартиби	199
Илова	201
Адабиётлар	251

Бухгалтерия ҳисоби ва унинг хусусиятлари
2-қисм

Менеджер *Б. С. Муслимов*
Таржимон *У. Умаров*
Мухаррир *А. Имомназаров*
Мусаххих *М. Мирмахмудова*
Компьютерда саҳифаловчи *Н. Киселева*
Муқова макетини *В. Лена* тайёрлаган

Рус тилидан таржима қилинди

Ҳажми 16,0. Бичими $84 \times 90^{1/16}$. Адади 2000 нусха.
Буёртма К-6945.

Тошпо-тиграфкомбинат идара корхонасида чоп этилди.
Тошкент ш., Шавоқий кучаси, 30-уй.

Бозор иқтисодиёти шароитларида бухгалтерия ҳисоби фақат ҳисоб-китоб ва статистика функцияси бўлиб қолмай, балки ахборотни йиғиш, ишлов бериш ва ўтказиш қуролига айланади.